सूचीपत्र.

विषयसूची.

चिन्हसूची.

- ✻ असल पत्राची तारीख.
- * पैवस्तीची तारीख.
- † † पत्र व पैवस्तीखेरीज अन्य तारीख.
- ‡ हस्ताक्षर कनिष्ठ अधिकारी.
- † ,, वरिष्ठ अधिकारी.
- 卐 ,, राजमुद्रा.

———ॐ———

ग्रंथसूची.

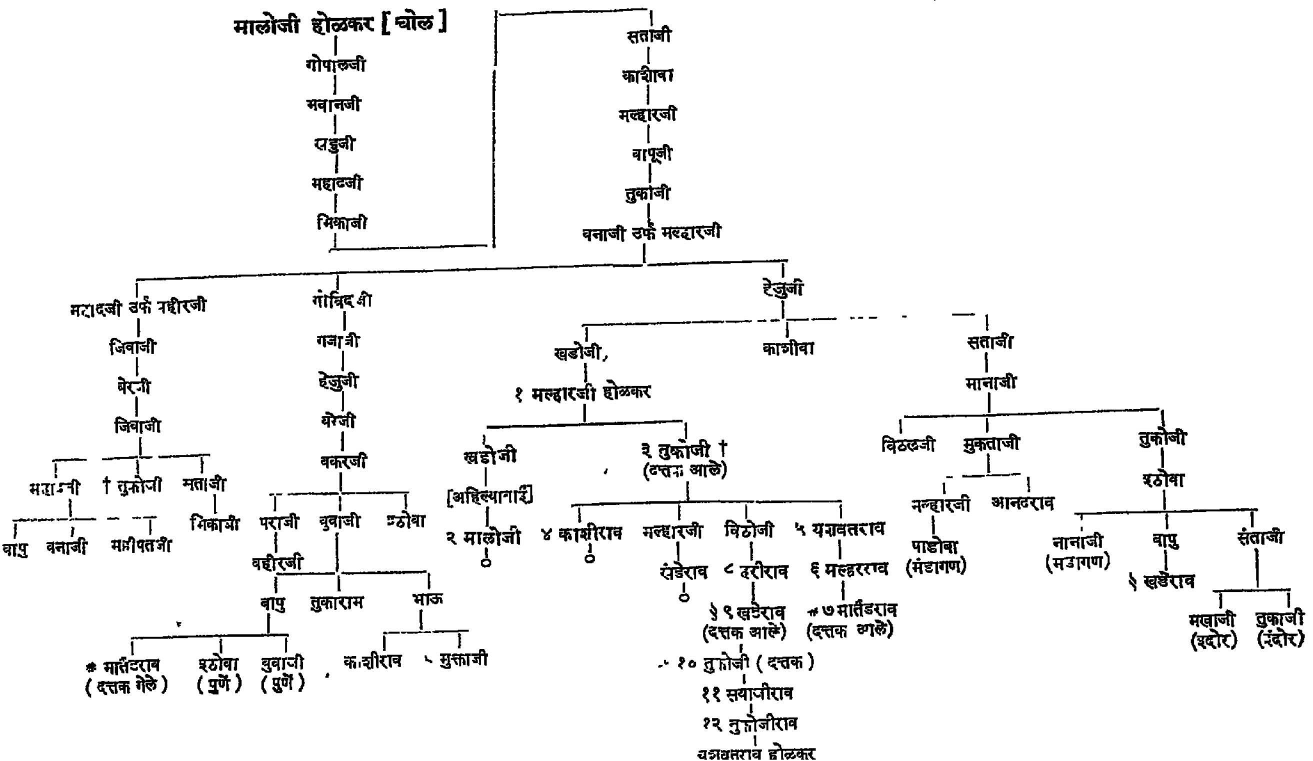
	लेखक	ग्रंथ	वर्ष
२	खरे. यशवंत वासुदेव	मराठी राज्याचा उत्तरार्ध.भाग १.	१९२७
३	खरे. वासुदेव वामन शास्त्री	ऐतिहासिक लेखसंग्रह भाग ७, ८, ९	
१	आपटे. दत्तात्रय विष्णु	इतिहासमंजरी	शके १८४५
४	तारीख	जागीरदारान. भाग १, २ ..	१९१३
५	नातू. विष्णु रघुनाथ	आलिजाह बहादुर माधवराव शिंदे .. यांचे चरित्र	१८९४
६	पारसनीस. दत्तात्रय बळवंत	श्रीब्रम्हेंद्रस्वामी यांचे चरित्र	१९००
		इतिहाससंग्रह.भाग२,३,५,६,२०	
		शिंदेशाही पत्रव्यवहार	
७	पुरंदरे. कृष्णाजी वासुदेव	पुरंदरे दप्तर. भाग १ ..	१९२९
८	भागवत. अनंत नारायण	होळकरशाही इतिहासाचीं साधने भाग १.	१९२१
९	भारतेतिहास मंडळ.	चन्द्रचूड दप्तर. कला १	शके १८४२
		चतुर्थ संमेलन वृत्त ..	१८३०
		फार्शी मराठी कोश ..	१९२५
१०	रघुनाथ यादव [विरचित]	पाणिपतची बखर	१९१४
११	राजवाडे. काशिनाथ विश्वनाथ	मराठ्यांच्या इतिहासाचीं साधनें खंड१,२,१०,११,१३,१४	१९००
		ऐतिहासिक प्रस्तावना ..	१९२७
१२	राजाध्यक्ष नरहर व्यंकाजी	जिवाजी बल्लाळ केरकर यांचे चरित्र	१९०७

१३	राजे. धोंडो मोरेश्वर	इंदुर संस्थानची बखर ..	१९००
१४	लेले. काशीनाथ कृष्ण	धार संस्थानचा इतिहास ..	१९१८
१५	वाड. गणेश चिमणाजी	बाळाजी बाजीराव पेशवे यांची रोजनिशी. भाग ३ विभाग १	१९०७
१६	सरदेसाई. गोविंद सखाराम	नानासाहेब पेशवे .	१९२६
१७	साने. काशीनाथ नारायण	भाऊसाहेबांची बखर ..	१९२२
		होळकरांची कैफियत.	शके १८०८
१८	सत्कार्योत्तेजक सभा धुळे	इतिहास आणि ऐतिहासिक [पेशवाईची अखेर]	१९०७
१९	संशोधक	शिंदेशाही इतिहासाचीं साधने भाग १.	१९३०
		इतर-अप्रकाशीत पत्रे	

ENGISH.

1.	Aitchison C W.	Treaties and Engagements vol iii, iv.	1893
2,	Broughton Capt D.	Letters from a Maratha Camp	1892
3	Compton Herbert	European Military Adventurers of Hindusthan.	1892
4	Luard Capt C. E	Gwalior Gazetteer vol i ..	1908
5.	Malcolm Maj-Gen. Sir John.	Memoirs of Central India vol i	1880
6,	Prinsep H. T.	Memoirs of Mohamad Amir Khan	1832
7,	Tod. Col James	Annals and Antiquities of Rajasthan, vol ii.	1914

होळकराची वंशावळी.



मालोजी होळकर [चोल]
गोपाळजी
भवानजी
रघुजी
महादजी
भिकाजी
सताजी
काशीबा
मल्हारजी
बापूजी
तुकाजी
वनाजी उर्फ मल्हारजी
महादजी उर्फ नहीरजी
जिवाजी
येरजी
जिवाजी
मताजी
† तुकोजी
मताजी
बापु
वनाजी
महीपतजी
भिकाजी
गोविंदजी
गजाजी
हेजुजी
येरजी
बकरजी
पराजी
बुवाजी
इठोबा
वहीरजी
बापु
तुकाराम
भाऊ
* मार्तंडराव (दत्तक गेले)
इठोबा (पुणें)
बुवाजी (पुणें)
काशीराव
५ मुक्ताजी
हेजुजी
खंडोजी,
काशीबा
१ मल्हारजी होळकर
खंडोजी
[अहिल्याबाई]
२ मालोजी
३ तुकोजी † (दत्तक आले)
४ काशीराव
मल्हारजी
खंडेराव
विठोजी
८ हरीराव
९ खंडेराव (दत्तक आले)
५ यशवंतराव
६ मल्हारराव
* ७ मार्तंडराव (दत्तक आले)
१० तुकोजी (दत्तक)
११ सयाजीराव
१२ तुकोजीराव
यशवंतराव होळकर
सताजी
मानाजी
विठलजी
मुकताजी
मल्हारजी
आनंदराव
पाडोबा (मंडागण)
तुकोजी
इठोबा
नानाजी (मडागण)
बापु
९ खंडेराव
संताजी
मखाजी (इंदोर)
तुकाजी (इंदोर)

श्रीकृष्ण

शिलेदाराची भालेराई.

पुढे गेले त्यांचा शोधीत मारग ।
चला जाऊं माग घेत आम्हीं ॥
— श्रीतुकाराम

' शिंदेशाही इतिहासाचीं साधनें ' या मालेचा हा द्वितीय भाग ईश्वरकृपेनें इतिहासभक्तांस सादर करण्याचा हा सुयोग लाभत आहे या भागांत आलेली सर्व पत्रें बहुश: 'गुलगुले संग्रहांतून' वेचलेलीं असून त्यांची संख्या १९९ होते हीं सर्व पत्रें म्हणजे पेशवे, पवार, गायकवाड व होळकर या चार राजघराण्यांतील व्यक्तींचा पत्रव्यवहार होय गायकवाडांचे कार्यक्षेत्र गुजराथपुरतेंच मर्यादित असल्या मुळें आणि पेशवे, पवार व होळकर यांचे वेगळे ' वकील ' व स्वतंत्र ' कमाविसदार ' कोट्यास रहात असल्यामुळें गुळगुल्यांशीं कारणपरत्वें त्यांचा जितका संबंध आला तेवढ्यापुरताच हा प्रासंगिक संग्रह असून तो पहिल्या भागात दर्शविल्याप्रमाणें त्रोटक व तुरळक स्वरूपांत निघावा हें क्रमप्राप्तच आहे [भाग १ भालेराई ४] अर्थात् याविषयीं अन्य अपेक्षा ठेवणें योग्य होणार नाहीं

वरील चार घराण्यातील पुरुषांचीं एकंदर ३०० पत्रें ' संग्रहांत ' सांपडली त्यांतून किरकोळ व क्षुल्लक पत्रें वगळून बाकी १९४ निवडक पत्रें या भागांत छापली आहेत केवळ पांच पत्रेंच संग्रहा बाहेरचीं आहेत. [लेखांक ५, ६, ८, १६, १७.] ही पाच पत्रें मिळवून या भागांतील एकंदर पत्राची संख्या १९९ होते. यांचा कालानुक्रम संक्षेपतः सांगावयाचा म्हणजे सुमारें ७० पत्रें पूर्वपानि-पतीय असून शेष पानिपतोत्तर कालांत मोडतात पेशव्यांचीं १८, पवारांचीं १०, गायकवाडांची २ व होळकरांचीं १६९ अशीं घराण्याच्या मानानें पत्रांची फाळणी होते हें घराणेंवार प्रमाण लक्षात घेता होळकरांचेंच पारडें जड झालें आहे. याहिपेक्षां तें अधिक भारी झालें असतें तरी त्याबद्दल वैषम्य न वाटतां खरोखर संतोषच वाटला असता. कारण संशोधनाला ती गोष्ट इष्टच होती. सिवाय शिंद्यांचे ' सोबती ' ह्या नात्यानें होळकरांची जितकीं साधनें बाहेर येतील तेवढी हवींच आहेत. या हेतूनेंच स्वतंत्र भाग रचण्याची मूळ कल्पना होती पण ती सफळ होऊं शकली नाही असें स्पष्ट सांगणें भाग आहे. पेशवे व होळकर यांचीं जीं अनेक पत्रें अवलोकनांत होतीं तीं सर्वच प्रसिद्धीसाठीं या वेळीं लाभली असतीं तर केवळ होळकरांचाच नव्हे पण पेशव्यांचासुद्धां एक स्वतंत्र खंड सादर करता आला असता. हा भाग थोडा लांबणीवर टाकूनही तीं साधनें अनुकूल झालीं नाहींत याबद्दल खेद वाटतो, अस्तु. पेशवे, पवार व गायकवाड यांच्या पत्रांचें अल्प प्रमाण पाहतां हा भाग होळकरशाहीचाच आहे असें म्हटलें असतां प्रत्यवाय होणार नाहीं

पेशवाईसंबंधीं निरनिराळ्या दिशेनें अनेक साधनें उपलब्ध झाली असून सध्यांही होत आहेत. या दृष्टीनें कोटा ' संग्रहांतील ' हा साठा कांहींच नसल्यानें पेशव्यांविषयीं विवेचन करण्यास वाव नाहीं व तोच प्रकार पवार व गायकवाड यांच्या संबंधानें समजला पाहिजे.

जुन्या व जीर्ण पण चमत्कारीं चिटोऱ्यांची चिरस्थायी चट लावणाऱ्या विविधज्ञानविस्तार व काव्येतिहाससंग्रह या दोन मासिकांतून जीं साधनें प्रकाशित झालीं तीं अप्राप्य असल्यामुळें होळकरशाही इतिहासावर त्यांचा काय परिणाम झाला हें सांगवत नाहीं तथापि राजवाडे, खरे व पारसनीस या त्रिवर्गांनीं जे प्रयत्न केले ते विशेषतः प्रसंशनीय असून उल्लेखनीय आहेत. खरे शास्त्री यांनीं ३ पारसनिसांनीं ९ व राजवाड्यांनीं ११६ अशीं होळकर राजघराण्यांतील व्यक्तींचीं १२८ पत्रें प्रसिद्ध केलीं आहेत. हें प्रमाण कदाचित् परिमित वाटेल पण त्रिवर्गांच्या तत्कालीन अन्य साधनसंचयानुसार त्याचें परीक्षण केलें असता तें ऐतिहासिक परंपरेंत परिवर्तन करविणारें आहे यात शंका नाहीं

होळकरशाहीसंबंधीं राजवाड्यांच्या १, ३, ६, १०, १२, १४ या सहा खंडाप्रमाणेंच पारसनिसांच्या 'इतिहाससंग्रहाचे' २, १२, १४, १७, १८, २६ हे सहा भाग वाचनीय आहेत. तसेंच अलीकडे होळकरशाहीचीं '[स्वतंत्र]' साधनें एकत्रित करून तीं प्रकाशित करण्यासाठीं श्रीयुत अनंत नारायण भागवत यांची योजना झाली असून तिची फलश्रुति दोन भागाच्या रूपानें झालेली आहे व पुढेंही व्हावयाची आहे. ती पूर्णतया फलद्रुप झाल्याशिवाय होळकरशाहीचे खरें मर्म कळणें शक्य नाहीं. याही पेक्षा होळकराचे दिवाण चंद्रचूड याचा जो प्रचंड संग्रह पुणें येथील भारतेतिहास मंडळाला मिळाला आहे तो उघडकीस येण्यापूर्वी होळकरशाहीचें रहस्य कळणार नाहीं. अर्थात् तोपर्यंत होळकरशाहीसंबंधानें तार्किक विधानें करणें प्रशस्त होणार नाहीं. हें बव्हंशीं खरें असलें तरी त्याच्या आशेवर फार दिवस तिष्ठत बसणेंही बरें वाटत नाहीं म्हणून हातीं असलेल्या पत्राधारेंच कांहीं गोष्टींचा टीपांत ऊहापोह करण्याचा यत्न केला आहे. यामुळें महत्वाच्या कोणी नवीन गोष्टी बाहेर येऊन एकाद्या विशिष्ट प्रसंगाचें स्पष्टीकरण झालें किंवा एकादी तुटलेली शृंखला जोडली गेली व या सर्वांचा होळकरशाही इतिहासात नवीन भर पडण्याचा कामीं उपयोग झाला तर शिंद्याचे 'जन्माचे सोबती व स्नेही' यांची अल्प सेवा घडली असें समाधान होईल. या भागात उपयुक्त अशी विशेष सामुग्री आली नसली तरी 'संग्रहांतील' सर्व पत्रें प्रसिद्ध झाल्यावर होळकरशाहीवर त्यामुळें नवीन प्रकाश पडल्यासिवाय राहणार नाही.

टीपांतून प्रसंगोपात् विवेचन केलें असलें तरी कांहीं ठळक ठळक गोष्टी दिग्दर्शनार्थ सुचविणें अगत्याचें आहे.

(१) मोगल बादशाहकडून महादजी शिंद्यांनीं 'नालखी' मिळवून ती पेशवाईत प्रथम प्रविष्ट केली असा जो ग्रह प्रचलित आहे तो या पुढें तरी निदान बदलावा लागेल. कारण शिंद्याच्या 'फरमानबाडी' पूर्वी ४० वर्षे 'नालखीचा' प्रवेश पेशवाईत झाला होता असें साधार सिद्ध होतें [लेखांक २] नाना व महादजी या दोन इतिहासप्रसिद्ध पुरुषांची तुलना करतांना इतिहासक्षेत्रात वादविवादास रंग चढविणाऱ्या १७९२ च्या फरमानबाडीस बरेंच महत्त्व प्राप्त झालें आहे. या फरमानबाडीच्या दरबाराचें साद्यंत विवेचन करण्याचें प्रस्तुत प्रयोजन नाहीं. तथापि वरील गोष्टीचा विचार करीत असतां जीं उपलब्ध साधनें चाळावीं लागलीं व नालखीचा जो नवीन शोध लागला त्याच्या अनुरोधानें यासंबंधीं थोडें विवरण करणें अवश्य होतें.

छत्रपतीचे सेवक व मुख्य प्रधान या नात्यानें मोगलाकडून आलेल्या 'बहुमानाचा' स्वीकार करणें पेशव्यास प्रशस्त होतें किंवा नव्हतें याचा निर्णय करण्याचा प्रसंग शिंद्यांनीं फरमानबाडीच्या रूपानें उपस्थित केला असतां त्याचा 'राजनीति' व 'व्यवहार' या दृष्टीनें 'तात्विक' विचार करणें नाना

फडणीसास प्रथमत.च प्राप्त झालें आणि असला 'बहुमान' घेणें अयोग्य होत असा निवाडा नानानें दिला असतां केवळ शिंद्याच्या 'आग्रहास्तव' त्याला मूग गिळून स्वस्थ बसावें लागलें असा इतिहासकारांचा या संबंधांत प्राय. इत्यर्थ आहे [नातू २४७, खरे भाग ९ पृष्ठ ४५८३ व भाइसं चतुर्थसंमेलन पान ८७-८८]

१७९२ या सालींच प्रथमतः असले बहुमान घेण्याची पेशव्यांस पाळी आली असें जे भासविलें जातें तें वस्तुत· भ्रांतिमूलक आहे असें स्पष्ट कळतें. कारण यापूर्वी अशा प्रकारचे तीन प्रसंग घडलेले कागदोपत्री प्रत्यक्ष पाहावयास मिळतात —

१. १७४५ सात मेलसे मुकामी 'फरमानवाडीचा' पहिला दरबार झाला. त्या वेळीं दिल्ली येथील पेशव्याचे वकील हिंगणे याजबरोबर मोंगल बादशाहाकडून आलेला बहुमान नानासाहेब पेशव्यांनीं स्वीकारला आहे. [राजवाडे खंड ६ लेखांक १७५]

२. १७५४ साली दुसरा प्रसंग रघुनाथराव दादासाहेब यांनी पाठविलेल्या नालखीचा होय [लेखाक २]

३. १७७२ या सालीं तिसरा प्रसंग विसाजी कृष्ण विनिवाले यानें थोरले माधवराव पेशवे याचे कनिष्ट बंधु नारायणराव पेशवे याच्या नांवें 'मीरबक्षीगिरीचा बहुमान' मोंगलाकडून घेतला तो होय. [खरे उत्तरार्ध पृष्ठ २४५]

अर्थात् १७९२ पूर्वी पेशवाईत 'फरमानवाडी' झाली असून 'बहुमान' घेण्याची प्रमाणशीर प्रथा प्रस्थापित झालेली होती हा पुरावा वरील प्रश्नाचें निराकरण होण्यास पुरें नाहीं काय ? महादजी शिंद्याच्या 'चरित्रकारास' नवीन साधनें उपलब्ध तरी नव्हतीं पण त्यांचे 'निबंधकार' ह्याना या प्रश्नाचें 'अंतरंग विषद करणारी पत्रें' अनुकूल असतांही खरें रहस्य उमगूं नये याचें आश्चर्य वाटतें. या प्रकरणीं नानाचा विरोध असूयारहित होता असें जें प्रतिपादिलें आहे तेंही शंकास्पद वाटतें. हिंगणे वकील, रघुनाथराव दादा पेशवे किंवा विसाजी कृष्ण विनीवाले या त्रिवर्गांकडून तीन वेळां आलेले बहुमान ग्राह्य ठरावेत पण शिंद्यानीं आणलेला बहुमान अग्राह्य भासावा हा व्यवहार कोणता व ती नीति तरी कसली ? यास 'तात्त्विक विचाराचा' शुद्ध निष्कर्ष मानावयाचा काय ?

(२) १७४६ मधील बुंदेलखंडच्या मोहिमेस शिंद्यांस येऊन मिळण्यापूर्वी मल्हारजी होळकर याची 'स्वारी सुटलाणें, तांडा, पावागड, डोंगरपुर व उदेपूर या प्रांती' होती असें पहिल्यानेंच समजतें. या स्वारीच्या बोधामुळें जिज्ञासा जागृत होऊन तत्संबंधी विशेष वृत्तांत शोधण्याच्या कामीं हें एक उत्कृष्ट साधन उपलब्ध झालें आहे. [लेखांक ३७]

(३) माळव्याची वाटणी झाल्यानंतर शिंदेहोळकर स्वतंत्र 'तहरह' करीत असत. [लेखांक ११, ३७] असले 'करार, तहरह [व] वाटण्या' प्रत्यक्ष पहावयासही मिळतात. [लेखांक ५१, ५२, ६६ ७५, ७६, ७७,] इतकेंच नव्हे तर वाटणीतत्वाविषयीं मल्हारजी होळकरांचे जे विचार प्रगल्भ झाले होते त्याची चांगली जाणीव होते. [लेखाक ३१, ७२]

(४) पानिपतच्या घनघोर युद्धांत मराठ्यांचा पराभव झाल्यानंतर हिंदुस्थानची 'अखत्यारी' मल्हारजी होळकरांकडे सोपविली व नाना साहेब पेशवे देशीं परतले, या वेळी होळकरांच्या शिरीं किती कार्में होतीं व त्यांपैकीं त्यांनीं कोणकोणतीं बजावलीं याचें अनुमान करणें सोपें झालें आहे.

'ग्वाहेर झाशीचा बंदोबस्त करून होळकर रामपुऱ्याकडे आले. तेथें कोटेकरांस हातीं घेऊन जयपूरकर व तत्पक्षीय उमेदसिंग बुंदीकर, राजसिंग घोडचढा, सुरतराम पोता व अभेसिंग ' इत्यादिकांची वाट लावून आपले कारभारी गंगाधर यशवंत चंद्रचूड आणि शिंद्याकडील चिंतो कृष्ण वळे, व खानाजी जाधव सेनापति या त्रिवर्गास कुंमेरीकर जाटाकडे पाठवून त्याच्या मध्यस्तीनें अवढाली, सुजाउद्दौला व मोंगल बादशाहा इत्यादिकाशीं संधान राखून त्यांनीं जिकडे तिकडे स्थिरस्थावरता केली किंबहुना याच संधीस चंद्रचूड, वळे, व सेनापति जाधव ही मडळी 'मथुरा दिल्लीपर्यंत' स्वारीस गेली होती असें स्पष्ट कळतें आणि या कामगिरींत त्याना बरेंच यश मिळालें असले पाहिजे असें ग्रहित धरण्यास मुळींच संकोच वाटत नाहीं [लेखांक ६८, ७४,] इतकेंच नव्हे तर वटवाऱ्याच्या लढाढाईचे जे वर्णन टॉडनें दिलें आहे तें विसंगत व विपर्यासात्मक आहे असेंही कळून येतें. [लेखांक ६५ टीप ५०] या इतिहासकाराचा कल ऐतिहासिक सत्य सांगण्यापेक्षा मराठ्यांचा पाणउतारा करण्याकडे विशेष आहे असा ग्रह झाल्यावाचून रहात नाहीं

(५) उत्तर हिंदुस्थानात प्रवेश होऊन मराठ्यांचें प्राबल्य झाल्याबरोबर इकडील राजे रजवाड्यानीं लौकीकी उपचारानीं त्यांच्याशीं स्नेह वाढविण्याचा उपक्रम केला. त्यातच राखीचा शिष्टाचार निर्माण झाला. याचें प्रत्यंतर पहिल्या भागात आलेंच आहे [लेखांक १७९ टीप १९४] कोटेकर राणावतजी ही जशीं शिंद्याची रक्षाभगिनी झाली होती त्याचप्रमाणें उलट व्यवहार म्हणून हरकूबाई होळकर ही जालीमसिंगाची रक्षाभगिनी असल्याचें मनोरंजक उदाहरण पहावयास मिळतें. [लेखांक १०६]

(६) मल्हारजी होळकर यांचें एक नवीन चित्र 'गुप्तगुले वकील' याच्या संग्रहीं सांपडलें त्याचे रंगीत छायाचित्र चित्रकाराच्या नावासह दिलें आहे यद्यपि चित्रकारानें नाव व निवास बरोबर काळही दिला असता तर त्याची महीमा वेगळीच झाली असती अस्तु पुढे त्याचाही शोध लागण्याचा संभव आहे.

(७) यशवंतराव होळकर यांनीं निरनिराळे ६ मराठी सिक्के वापरले आहेत [लेखांक १२९, १६५, १८६, १५१, १५५, १५६] अलीकडे जी फारसीपत्रें अवलोकनात आलीं त्यांवर त्यांचा फारसी मातबा सिक्का पहावयास मिळाला त्यातील उतारा येणेंप्रमाणे — 'जुबदतुल उमरा बहादरुल मुल्क फरजंद अरजुमद आलीजाह महाराजाधिराज राजराजेश्वर जशवतराव होलकर सुभेदार बहादर नुसरत जग फिदवी शाह आलम बादशाह गाजी १२१६'

यासिवाय आणखीही कांहीं गोष्टी दर्शविता आल्या असत्या पण त्या तितक्याशा महत्वाच्या नसल्यामुळें व त्यावेळच्या इतर पत्राच्या नकला पूर्ण आल्या नसल्यानें त्यासंबंधी दिग्दर्शन केलें नाहीं. पूर्णपानिपतीय किंवा तत्कालिन ज्या मुख्य गोष्टी निदर्शनास आल्या तेवढ्याच संक्षेपत सुचविल्या आहेत.

या भागांत प्रकाशित झालेल्या पत्राचा हा प्रकार झाला पण पूर्वपानिपतीय अप्रकाशित असें जें एक साधन सापडलें आहे त्याचा निर्देश करणें इष्ट आहे. दिवाण रामसिंगजी कछवा ठाकेदार हरसी जिल्हे नरवर हे हल्लीं शिंदेशाहींत जागीरदार असून नरवरकर राजे याचे हे वंशज होत. ह्यानीं आपल्या संग्रहीं असलेलें एक हस्तलिखित जुने बाड मला अवलोकनास दिलें तें थोडेसें वाचून पाहिल्यावर जरा चमत्कारिक पण चित्ताकर्षक वाटलें म्हणून समग्र चाळून पाहिलें आश्चर्य हें की तो ग्रंथ सर्व काव्यमय इतिहासच निघाला. संवत् १७६१ पासून संवत् १८०१ पावेतों सुमारें ४० वर्षाचा इतिहास यांत दिलेला आहे.

या हस्तलिखित हिंदी पोथीचा आकार १३ इंच लांब आणि ९ इंच रुंद असा असून एकंदर पानांची संख्या २०८ आहे. पाठपोट लिहिलेल्या वंदास एक पान मानलेलें आहे. अर्थात् सुमारें ४१६ पृष्ठांचा हा ग्रंथ आहे. पृष्ठाच्या प्रत्येक बाजूवर २२ ते २८ ओळी लिहिलेल्या आहेत. ग्रंथाचें नाव 'खांडेराव रासो' असें दिलें असून त्याचे 'कविसंग्रह' व 'जगजस' असे दोन स्वतंत्र खंड केलेले आहेत. 'कविसंग्रह' या भागांत नावाप्रमाणेंच अनेक कवींच्या कवितांचा संग्रह केला आहे. कवींची संख्या ५२ होईल. 'जंगजस' या प्रकरणाचा कर्ता मात्र एक असून त्याचें नाव जदुनाथ असें दिलें आहे 'पृथ्वीराज रासो' या काव्याचा सुप्रसिद्ध कर्ता जो 'चंद बरदाई' त्याचा हा जदुनाथ वंशज होय. नरवरकर राजे यांचा खांडेराव हा मंत्री होता तो जातीचा 'सनोडिया ब्राम्हण' असून मोठा योद्धा व चतुर मुत्सद्दी होता त्याचे तिघे पुत्रही पित्याप्रमाणेच पराक्रमी निघाले सर्वांत धाकटा पुत्र जो नवलराम त्याच्या अनुमतीने 'जंगजस' या खंडाची रचना जदुनाथ कवीनें केली 'भाद्रपद वद्य ५ सोमवार संवत् १८०५' [२० सितंबर १७४९] रोजी हें काव्य त्यानें समाप्त केलें आणि 'वैशाख वद्य ७ मंगलवार सवत् १८०७' [७ मे १७५१] रोजी 'विजेपुर मुकामी खेमराम कायथ श्रीवास्तव' याने कविसंग्रह व जसजंग हे दोनी भाग एकत्रित करून ग्रंथित केले. तीच ही प्रत होय.

हे अनपेक्षित पण अपूर्व असें पूर्वपानिपतीय साधन जें उपलब्ध झालें आहे त्याची रूपरेषा काय व उपयुक्तता कोणती याविषयीं जिज्ञासा जागृत होऊन निदान त्याचें सार कळण्याची अभिलाषा उत्पन्न होणें साहाजिक आहे. सकृद्दर्शनी याचें समर्पक समाधान करणें शक्य नाहीं. साराश मात्र असा सांगता येईल की, औरंगजेबाच्या शेवटच्या कारकीर्दीपासून थेट महमदशाहच्या अखेरी पर्यंतचा वर्णनात्मक हा हिंदी ग्रंथ असून त्यात नरवरकर राजे व त्याचा मंत्री [खांडेराय] यांचें चरित्र मुख्यत. रेखाटलें आहे. नरवरच्या अष्ट दिशेस वास करणारे बंडखोर जमीदार, बलिष्ठ राजे व बेबंद सुभेदार याच्या कारस्थानामुळें नरवरकरावर जे प्रसंग ओढवले तें प्रामुख्यानें कथिले असून मोगल बादशाहाचे आज्ञेनुसार दक्षिण, गुजराथ, दिल्ली व काबूल या देशास स्वारीशिकारीसाठीं नरवरकर गेले त्याचें वर्णनही दिलें आहे. बहुश प्रत्येक घटनेचें स्थल, वर्ष, मास, पक्ष व तिथी दिलीं असून काही ठिकाणीं तर वेळही दिला आहे. हे काव्यच असल्यामुळें व तेही नरवरकर राजे व मंत्री यांच्या प्रशंसापर असल्यानें कविकल्पनेची भरारी भरपुर असली किंवा वैयक्तिक वाखाणणीची अतिशयोक्ति दिसली किंतु त्या भरात ऐतिहासिक कार्यकारणपरंपरेचा जो ओघ अप्रतिहत वाहावयास पाहिजे त्याची त्रुटी राहिली तरी त्यातून बरेच इतिहासाचे धागेदोरे शोधून काढता येतील असें वाटते.

मराठेशाहीच्या इतिहासास याची उपयुक्तता कितपत प्रस्थापित होईल हे आज निश्चयात्मक सांगता येत नाही. तथापि [छत्रपती] संभाजी व शाहू, बाजीराव [पेशवे] व मल्हारजी [होळकर] यांचीं नांवें स्पष्ट दर्शविलीं असून औरंगजेबानंतर झालेल्या 'बादशाही गरदीत' प्रत्यक्ष वावरत असलेल्या अनेक कवीनीं आपल्या रसाळ वाणीनें जे उद्गार मराठ्यासंबंधीं काढले आहेत त्यावरून उत्तर हिंदुस्थानांत या काळीं मराठ्यांविषयीं कोणती कल्पना रूढ झाली होती याचे अनुमान करण्यास हें एक उत्कृष्ट साधन होईल यांत मुळींच संकोच वाटत नाहीं. शिंद्यांचा उल्लेख कोठें आढळत नाही हें आश्चर्य आहे ! अस्तु. मराठ्यांच्या कोणत्याही स्वारीचें स्वतंत्र सुसंगत व सविस्तर वर्णन यांत सापडत नसलें तरी ज्या भूभागाचें वर्णन हा ग्रंथ देतो तो सर्व प्रदेश सांप्रत शिंदेशाहींत अंतर्भूत असल्यानें तत्कालीन स्थानिक परिस्थितीचें ज्ञान करविणारें साधन या मानानें याचा केवळ शिंदेशाहीसच नव्हे तर मराठेशाहीस अत्यंत उपयोग होणार आहे

या ग्रंथाची नकल करण्याचें काम चालू आहे तें समाप्त झाल्यावर त्यास स्वतंत्र भागाच्या रूपानें छापावा अशी इच्छा आहे या कामास कांहीं कालावधी लागणारा असल्यानें परिचयार्थ त्यांतील कांहीं उतारे खालीं देत आहे.

दोहा कृष्णकवि

जौं रघुनाथ कृपाल हौ दीजै विद्या येह । पंडन राव घुराइसौ भाषा करौं सुनेह ॥
नृपकुल वरनैं प्रथमहीं पुनि द्विज पंडन वंस । परसराम सौ तपवली त्यौं अवनी पर अंस ॥
सिंघासन पै रामजू सोभें सोभ अपार । न्हातें रविकुल प्रगट भौ वहुत नरेस कुंमार ॥
त्रेतावीतैं द्वापरहि सूरज वंस अनेक । दांन विधान सुनीति मै राजा भये विवेक ॥
कलिजुग मही अमल भयौ कछवाहैं नृपनाथ । आसकरन तिंहीं वंस मैं प्रगटे वुद्धि सनाथ ॥
है राजा नल आदि तें नरवर गढ जागीर । साहि अकस कछु काल मैं भई तिन्हैं तागीर ॥
तैंहिं कुल मैं प्रगट भौ नृप अनूप तिहिं नाम । करी चाकरी साहि की नरवरगढ के कांम ॥
दयौ वहादुर साहिनें नरवर गढ ततकाल । करि सलाम नृप साहि कौं नरवर भयौ बहाल ॥
रहैं सिवपुरी नग्र मै करैं राज कौ भोग । कवर भये गजसिंघु तव तिनि कैं आछे जोग ॥

वरनौं विप्र सनोढिया खंडन की उतपाति । निर्मल ख्याति अठारहू वरननि मै सुभ जाति ॥
साषि ब्रह्म उपमंनि की कहं लौं गनौं अलेष । वुद्धिमान साषे कहीं वरनौं वरन विसेष ॥
प्रथम उगति सुमनि के पाडे भये उदोत । तिनि पांडे के वरनऊ साषिनि के वहु गोत ॥

चौपही

उदोत पाडे के राजारिषि भये । धरम दांन जिनि सुवरन दये ॥
जिनि कैं धूंमरिषि भये पुनीत । तिन नहीं करी जगत आनीत ॥

दोहा

फिरि गालारिषि पाडे भये महाधर्म के भाइ । ताही कुल मै ऊपज्यो पाडे विजैसु आइ ॥
वंस नागश्रम अवतर्‍यौ तिनिके सुत अजैश्रंम । धर्मधजा जा कैं वंधी पावै लिषौ सुकंम ॥
आनंद पाडे कैं भये महश्रंम पाडे नाह । तिहिं घर दुर्गा ऊपजे तिन नरहरि सुत गाह ॥

चौपही

नरहरी पाडे के परसराम । लौहीरे टोडरमल अभिराम ॥
तिहिं वंस भये पाडे गुपाल । तिनिके मूरति भये भवाल ॥

दोहा

उपमनि कुल सुनि उपज्यौ विंद्रावन सौ धीर । ता विंद्रावन कैं भये वली सुषडन वीर ॥
पंडन रैया राव के भये पुत्र सुनि तीन । सूरतिराम लछिमन भये नवलरांम परवीन ॥
सूरतिरांम कुंवार कें भये नैनसुख लाल । लछीराम के तीनि सुत्त जेठे भये निहाल ॥
निवाजीराम मझिले भये लहुरे विक्रमाजीत । नवलराम कैं अवतरे भुमिपाल सहजीत ॥

दोहा कृष्णकवि

नित उठि नृप दरबार मै जात सुषंडन रूप । मया करै जा पै सदा श्री अनूप मन भूप ॥

साथ रहैं श्री कुंवर कैं सैल सिकारैं रिंध । कृपा करैं जिनि सौं सदा श्री कुंवर गजसिंघ ॥
षंडन राव अमान का दिय पचास असवार । भटनावर सुभ नग्र मैं रहैं हमेस उदार ॥

इतिश्री कविसंग्रह विरंचिते षांडेराव रासौं समवो नंसावरी वरननो नांम प्रथमोप्रकास ॥

कवित

लुकवासैं लोह जीत्यौ सद्दीषांन भयौ रीत्यौ विकट पठाननि कौं काटि काढीं जाति है ॥
दृषिनि के दंडन दलनि देश मंडन सुरैया राव षंडन की फौजें फहराति है ॥
देस देस फेरा होत जमजूत जेरा होत तो मौं कौंन मांडे षेत षग्गनि की षाति है ॥
दृषिनि के दंडन दलनि देस मंडन सुरैया राव षंडन की फौजै फहराती है ॥

कवित्त करनकवि

डह डहई फौजैं डंगहाकीं उठीं लूटिवे कौ काल्पी कलंजर समेति कौंच जरदी ॥
दिल्लीकौ तषतु दृषिनीनि नैव जाइ लूटयौं मालवेकी वसुधा पूरनमल मरदी ॥
साम्हरि के सरि पै सवाई [?] सहदानै करे महता षजानौं लै अरातिनि की अरदी ॥
तेरैं धाक षंडन घुंमान गढ बावंनी मैं जानी नही ग्वालियर पातिसाहि गरदी ॥

वखतराय.

दृषिन के दलनै झक झोरतु खींचीनु हाडानु गौरनिके गुर ॥
अदृन के दल मैं दल दावतु वाग उठे नर सूरति के सुर ॥

कवित्त भगवंतराय.

दंडत अदंड उषिल षंडन घुंमान तुम कूरम के दिल के करैया चितगाही के ॥
कहै भगवंत दौरि दृषिनी चलाये दल दंगल षिपाये तैं सीतून पातिसाहि के ॥
तौंवर पवांर जाट जादौं वा सिकरवार लीनैं देस जीति जे जबर गुमराही के ॥
ताकति रह न छलनल की काहू मैं जल कागद लौं गरिगे गुमान जाही ताही के ॥

सवैया

भाट कि येसे बनै हम साखि कौं कोऊ हमारी करै नही सारी ॥
जैसी की तैसी कहैं मौहौ उपर राखत हैं कटि माझ कटारी ॥

गाहा ?

सदीय षां उच्चरिय वयनं । नगवी चाकर रहियै अपनं ॥
संवत इकसठि कातिक मानह । सिवपुरी सहर रहे संस्थानहं ॥

छप्पय.

रहि पठांन चाकरी जाइ दरवार नित्त प्रति । सहस तीनि पठांन संग राजंत नंद दिति ॥
इक दिवस सद्दी पठांन दरवारह आइय । संग मीर उनमत्त सबै अंग कवच सजाईय ॥
कही सुनौ महाराज भूप अनूप विचारिय । दांम दांम भर देहु तलबकौं अवै हमारिय ॥
वहु कोध नजरि असुरांनकीं वदवातैं सवहि कहिय । नही ज्वाबु दीन नृपराजनैं सुनि करि तव चुपु व्है रहिय॥
चल्यौ दूत पग जलद तकि भटनावर थांनहं । मध्यानहि रवि होत जाइ पौहौचंत अमानहं ॥

दोहा.

सत्रहसें बासठि सही कातिक मास सुजांन । सुदि की छठि सबरे कहैं मंगलवार प्रमांन ॥

छप्पय

दीपमालिका बीति सरद रितु सबै सुहाईय । षष्ठी मंगलवार सज्यौ द्विजराज अवाईय ॥
बूढा डांगर सुनिव मेंछ डेरा कत्त भारिग । चारि सहस असवार जंग उनमत्त निहारिय ॥

कृष्णकवि

कटे अर्ध सत षेत मैं फिरे जंग तजि सूर । मीर सबै पठांन लै चले समर तजि नूर ॥

दोहा कृष्णकवि

प्रथम मीर तैमूर तें ढिल्लीपति सुलितान । ता पाछैं बबर भये फेरि हिमाऊं जानि ॥
ब्रम्हचर्ज अवतार भौ तिहिं कुल अकबर साहि । करे जेर छत्री सबै सरन रहे अव गाही ॥

छप्पय.

जहांगीर फिरि भये तेज अहिपै पसारंतह । साहिजिहानि तिंहिं वंस उदित अवनी प्रगटं तहं ॥
आलमगीर उदार भये तिन वंस अमानह । अमलि सबै छिति अंत दसौं दिग्गज फुरमानह ॥

दोहा.

सूबा पुर उजेनिकौ पायौ सेष सलैम । और फौजदारी किती तिनके कहौं सुयैम ॥
असलि सबै गढ ग्वालियर छत्री वृंन कहाइ । अब नरवर गढ चलनकौ कीनौं सेष सुभाइ ॥
पुर पराइछौ नाम है नदी पार सुभ नैम । रितु वसंत सुभ चैत मैं आयौ सेष सलैम ॥

छप्पय

करि डेरा सिंघनवास कैं सगे ताल निहारिय । सुकल पक्ष सुभ चैत अधिक आनंद सुभारिय ॥
कियौ कूच सलैम चैत सपषि षषानै । उपमनि ऊपर कोपु कियौ सब सैंन सुजानैं ॥

दोहा

सेष सलैम अनंद मैं पौरी दाषिल जान । भटनावर के लरन कौं भेज्यौ काइम षांन ॥
सत्रहसै करि बासठा वैसाषह बदि तीज । ता दिन षूंदन राव सौ सेषनि होग नचीज ॥

दोहा कृष्णकवि.

दक्षिन दिसि पर गजि कैं आलमगीर उदार । लगि पचासहि वरष लौं जहां बजायौ सार ॥

चौपाई.

चारि पुत्र अवरंग कुंवारह । सूबा बांटि दिये तिनि बारह ॥
रष्पि बहादुर दिलि थानह । आजम साहि सुसंग अमानह ॥

छप्पय

दक्षिन धर दिषि लगि कालवस भये अमानह । दिसां विदिसि पथरि जानि नृपराजनि आनह ॥
बहु इष्ट करामाती सकल भावई भूतनि म्यान हुव । समसेर बहादर तपबली भये गयौ जिमि भान ध्रुव ॥

दोहा.

काल्ह भयव अवरंग कौ आजम संग प्रतिक्षि । तषत आगरे कौ चल्यौ उमड्यौ साइर अच्छि ॥
बंधी सेन अवरंगकी आजम संग दव्याव । तिनिके नाम पतक्षि करि भाषा कही प्रभाव ॥

छंद पाधरी

हाडा हठील विर दैंत संग । कहि रामसिंघ जुद्धनि उमंग ॥
दक्षिन नरेस की सेना संग । जय जपत वीर जीतें भुजंग ॥

छप्पय

कूंच करिव दरकूंच साहि आजम सिरताजह । करि डेरा सिवपुरी रैंनि रहि येक अवाजह ॥
सेंनसहित तह सिंघ आंनि नरवरगढ मिल्लिव । उपमनि संग अमान कंवर गजसिंघ सुहि लिव ॥
उपमनि करि ततवीर धीर गज सिंघ कुवारह । दो सत संग असवार येक गजराज उदारह ॥
पैदल अद्ध हजार संग उनमत्त महाचर । सत्रहसै चौसठा मास उत्तिम सुचैत घर ॥
हजरति आजमसाहि संग श्री गजसिंघ कुंवार । चले अकवरावाद कौं जुद्ध जुरन उपचार ॥
इत कारिकरि दरकूच साहि आजम अमान भर । वसि चामिल नदि थाह तेज ग्रीषम सुआनंसर ॥
मडे आजउ षेत नेत हिंदवान अमानह । कूरम नृप उत सज्जि उत्तै सुत संग सुजानह ॥
कविकुम्र कहै सुखमा वरनि धरनीपति इमि हेत किय । अनूपसिंघ रघुराज कौं नरवरगढ हजरति दिय ॥

दोहा.

आजम भय इतकालवस जीति बहादुर साही । तषत अकवरावाद मैं फैर्‍यौ छत्र सु साही ॥

छप्पय

श्रीमहाराज अनूप देव लोकह पधारिय । राजभार महिभार दियौ उपमनि विचारिय ॥
वढि मोद उदित सिवपरी सुम यह अभिषेक विचार भुव । महाराजराज रघुकुलतिलक श्रीगजसिंघ प्रताप हुव

दोहा

भीमसिंघ के हेत सौं दक्षिन लई महूम । षंडन सिर भुजभार दै चढयौ सत्र धरि धूम ॥
देस भदावर तैं तहा आयौ कवि जदुनाथ । जा पर सब कृपा करत महि के सब नरनाथ ॥
वरदाई कवि चंदकुल प्रगटयौ सुमति निधांन । तातैं कवि जदुनाथ कौ करत नृपति सनमान ॥
कही सुकवि जदुनाथ सौं करि कैं कृपा अपार । षंडन रैयाराव कौ करौ ग्रंथ विस्तार ॥
जितनी जीती जंग तैं वरनौं सबै विचारि । जा संवत मै ज्यौं भइ ज्यौं सत्रुनि सौं रारि ॥
हुकुमु पाइ नवलेस कौ करि हरिचरन प्रनाम । जंगनि कौ बरनतु कर्‍यौ ग्रंथ जंगजस नाम ॥

किरवान उद्योतराय

ताने नरवदा मेड पर मरहटा मठ किये मालये ते षोदि काढे दक्षिन के ज्वांन ॥
तहं कहतु उदोत भट बिकट घंटानि मद्धि विज्जुलसी सूरति कंवर किरवान ॥

कवित उदोतराय

भाई जयसिंघ कौ सुहाई सबी मूरति कमाई कलाधारी की पलक घाति लष्यिनी ॥
उदोत सुकवि वलीविंद सुव अदवुद धुंध मारि दूसरे घर पै विरद रष्यिनी ॥

लोहकोट कोठारीनैं ओट राषे ऊमट उलेटे मरहट्ट दल दरिया समक्षिषनी ॥
कूरम हरौल वली षंडन पुंमान तुम मडे मांडौगढ ताते उमडे न दक्षिषनी ॥
सुध्ध नहीं भये जुध्ध काजै बुध्धाराव भटकाये भीलवारे लौं कहतु जग्ु सक्षिषनी ॥
हाडा हठ भंजन प्रबल राव षंडन तुम्हारी समसेर अरि भ्रालि कौं भक्षिषनी ॥
उदोत सुकवि विंदनंदन महीप जंबूदीपपति सुजसु जल दधिहूंते नक्षिषनी ॥
चाहै तुम्है चक्कवै सुथूंन चारि चक्क के सुचक्कवै न चिंताचूर चमूचूर दक्षिषनी ॥
घरी मात आठ कक्काठ से फटे हैं सीस ईस और काली मिलि गावैं सुर मंगली ॥
राजा गजसिंघ कैं प्रताप फौज फुटि गई लूटि लये हाथी गढ बूंदीकी कला हली ॥
कौंन रन मडै वलि वडराव कोठारी सो वीस विसैं जुध्ध जीत्यौ षंडन महावली ॥
चारि भाग हाडा मारे चारि भाग राइठौर सात भाग षीची मारे पांच भाग दंगली ॥

कवित धरमपाल

दक्षिषन के दलनें दुलेलषाहूं लूटि लये तिनि सौं न कोऊ कहै लरन लरन हैं ॥
दक्षिषन के दलनि सौं हाडा षीची दहलानैं थहर थहर कंपे डरन डरन हैं ॥
दक्षिषन के दल भाजे कूरम के नलनि सौं उनि कौं मिले हैं सोई इनिके चरन हैं ॥
साहूकार सिरौंज के कहैं कर जोरि जोरि षांडेराव साहिब के सरन सरन हैं ॥

कवित

दक्षिषन के दन्याव फैलि फूट्यौ अनहद हद काहूपैं न मू काउ क्यों सुनत अवाजेकौं ॥
साहिके दगर के वगर मैं घनेरे मीर वीर बजरंग अन भंग साज साजे कौं ॥
तिनि सौं उकठि बढि कीनी मरहठनी सौं होकैं रषवारौ पतिसाहिनिके छाजे कौ ॥
मैंड राषि हिंदुनि की मैंड दोऊ दीनही की वैडौ भयौ षंडन दिल्ली के दरवाजे कौ ॥
वढे बजरंग भर कोपि गहैं करिवर कंपे अरि थ्थरथर भंजन अभंग भर ॥
भुंमिया भवाल सर करैं किरवान वर पैंसि लेत केइ घर जानै ताही नारी नर ॥
वियौ भयौ वीर वर कियौ करतार कर विंद्रावनजू कौ ताहि नर मोहन कौ वर ॥
चौंसनि धुकार घर होत घैर घरघर डरत अडर डर षंडन मरद डर ॥
साजी फौज प्रबल सबल दल दक्षिनतैं हाडानिकी घर सर कीनी मारि गाहीकौ ॥
पापी दैकै निजामनमुलक दिल्ली कौं गये कौंन उमराउ चौरैं लरै चढि धाइ कौ ॥
तिनि सौं समाहि समसेर बहादुर ह्यौ बाका पैंहोंचौं गौ षांन महमंदसाहिकौ ॥
सूरी वां सपुत्त सुरतेस षांडेराइजू के वाजी राषी ताजी गाजी मिलि बाजीराइ कौ ॥

सवैया

जाइ मिल्यौ मरदानौ मल्हार कौं षांन हथ्यार किवार सवाई ॥
उपकू कीन्यौ भलौ नवलेस कौ दक्षिषन की सजि फौज पठाई ॥
राषि लियौ सैहैरां ठैहैरां सव और नरेसनि देस छुटाई ॥
राजा सराहै सराहतु राज प्रजा सब सूरतिराम बचाई ॥

दोहा सरूपराम

गोहरा इकलौद मारी पिदिरि षां लिय संग । दृषिनी सब मारि वीने जीति षंडन जंग ॥
दृषिनिलि ऊमर षानु घेर्‍यो फौजदारजु धारको । आयौ तुरत ताकौं लिषौ सिरदार मनसवदार को ॥
मदति हमारी करौ घेरे हमैं फौज गनीम की । श्रीराव षंडन तुम प्रचंड समान आर्जुन भीम की ॥
उमर षांके वाचिकैं कागद तुरत नवाव । श्री षंडन वली बंड तब कीन्यौ कूंच सिताव ॥
ऊजर अरि बरनगर हुव दर वर दल सुनि दौर । षंडन राव प्रचंड सब सुभाटनिकौ शिरमोर ॥
सुनतें अवाई फौजकी बढयौ अतंक्रु अपार । गये दृषिनी भाजि सब उतरि नरबदा पार ॥
इहिं विधि ऊमर षांनको कीन्यौ बडौ सहाव । उथपनु थापनु भूमि पर षंडनु रैंग्रां राव ॥

दोहा

संवतु सत्रहसै नवैं भयौ प्रगट जब आइ । जादौ सिकरवार जुरि कीन्यौ यही उपाइ ॥
जैपुर षंडन राव है कूरम नृप दरबार । दुन्वितौ साहाबाद उत सूरतिराम कुंवार ॥
आयौ है ह्वा दृषिनी प्रबल्र वीर मल्हार । जाकै दल की धाक तैं भाजे मुलकु अपार ॥
ताते अब ही औचकां कीजे दरवर दौर । घेरि बिजैपुर लीजिये नवलराम तिंहिं ठौर ॥
चहूं वोर तैं कूदि कैं लीजे कोटु छिडाइ । षवरि पाइ गोपालु नृप जैंलौ पौंहोंचै आइ ॥
आठ रोज वीतें लरत वाढी रारि दुरंत । जैपुर साहाबाद फिरि पौंहोंची षवरि तुरंत ॥
सुरतिराम मल्हार सौं यह रापि ठहराइ । पंडी साहाबाद की तनहीं दैंहि चुकाइ ॥
मदति हमारे अनुजकी करौ आपु इहिं बार । लेहु चुकारे तैं अधिक और पचीस हजार ।
तुरत राव मल्हार नैं राजी ह्वै तिंहिं बार ? बोलहु सुवट सबहि मिलि तुरत होइ असवार ।
भैजे तिनिके संग भन सूरति राय कुवार । मदन सोलंकी धाकरौ षंडन ह्वै सिरदार ॥
आठैं सुदि वैसाख की चढयौ पहर दिन सुद्ध । आये दर पर दृषिनी लख्यौ होत तहं जुद्ध ॥
मिली फौज दोऊ जबै तबै धाकरौ धाइ । श्री नवलेस कुंवार पर दरवर पोहोंच्यो आइ ॥
दीनी षवरि कुंवारकौ पोहोंची कुमक मुआइ । कढयौ किले तैं कोपु करि नवलसिंघु समुहाइ ॥

दोहा

सत्रहसै फिरी छयासठा प्रगट भयौ जब साल । गयौ तबै सुरलोक श्री अनूप महिपाल ॥
सत्रहसै सतहतरा संवतु फिरि निरधारि । सैयद मुगलनि ता समै कीनी अदभुत रारि ॥
अबदुलह सैयद प्रबल हुसनअली षां जांनि । कालजमन सै जमन ह्वै पौहोमि प्रगटे आनि ॥
पैहेलैं फरुष साहि सौ मारि मुगल करि जेर । कीनी दोउ दीन मैं जिनि जाहर समसेर ॥
प्रबल निजामनिमुल्कु सुनि दृषिन मुगल प्रचंड । भेजी वाईसी बडी हुसन अली बलिबंड ॥
पठयौ बकसी आपनौ प्रबल दिलावल षांन । बडे बडे उमराइ संग सैयद सेष पठांन ॥
भेज्यौ राजा भीमु संग कूरम नृप गजसिंघु । हिरनाकुस जिमी जमनकौ प्रगटयौ ज्यौं नरसिंघु ॥
अठारहसै येकास मैं सिकरवार कौ चाल । कातिक सुदि पांचैं दिवस जीते जुद्ध गुपाल ॥
वान गगन वसु ससिक सौ संवतु यही विचारि । भादौ वदि तिथि पंचमी भौमवारू निरधारि ॥
कर्‍यौ समापति ग्रंथ तब कवि जदुनाथु बनाइ । रहौ अवनि जुग जुग अमर नवलसिंघु श्रीराइ ॥

पोथी लिषी—श्रीठाकुर श्रीनवलरामजी कौ भैया पैमराम काइथ श्रीवास्तव नै
मि. वैशाख बदि ७ मंगलवार संवतु १८०७ शुभस्थान बिजैपुर

औरंगजेब कालवश झाल्यावर त्याचा पुत्र आजमशाहा यानें दक्षिणेंतील गुंते आटोपते घेऊन मोगल बादशाही हस्तगत करण्यासाठीं उत्तरेकडे तातडीनें धांव घेतली. या वेळीं जी कुमक त्यानें मिळविली त्यात मराठ्यांचेंही सैन्य असून त्याचा तळ शिवपुरीस पडला होता असा जो उल्लेख आला आहे तो संस्मरणीय आहे.

संवत् १७८१ (सन १७२४) या सालीं मराठ्यानी धारचा फौजदार नवाब उमर खा यास घेरा घालून 'वडनगर उद्ध्वस्त केलें. उगर खानाने खाडेरायाची कुमक मागितली पण ती आली असता [तिला झुकांडी देऊन] मराठे नर्मदा पार झाले असेंही वर्णन यात दिलें आहे

१७३४ सात मल्हारजी होळकर खंडणी उगवण्यासाठीं शाहाबादेस आले होते. त्या सधीस खाडेराव याचा तिसरा मुलगा नवलराम विजेपूरस करोलीकर राजे याचा अंकित म्हणून राहत होता. त्याला सिकरवार व जाधव यांनीं गराडा घातला असता त्यातून त्याची मुक्तता करण्याविषयीं नवलरामाच्या वडील बंधूनें [सुरतरामानें] होळकराची मनधरणी केली. म्हणून मल्हारजी होळकर यानीं 'वैशाख शुद्ध ८ संवत् १७९० [रोजीं] विजेपूरास' येऊन नवलरामाच्या शत्रूचा पराभव केला असें वर्णन या कवितातून दिलें आहे हा शोध इतिहासात नवीनच आहे तारखेसंबंधानें मात्र घोटाळा दिसतो. कारण याच सुमारास होळकर पेशव्याबरोबर दिल्लीस होते. [ब्रम्हेंद्र लेखांक २६]

Indian Historical Commission गेल्या दिसंबरात ग्वाल्हेरीस आलें होते या प्रसंगा निमित्य 'पूर्वपानिपतीय शिंदेशाही' या विषयावर मराठीत एक खर्डा तयार केला होता तो या ग्रंथाच्या शेवटीं जोडला आहे. त्याचें इंग्रजी भाषातर करून तें कमिशनकडे पाठविलें होते पण Select Committee स ते मानवलें नाहीं. 'खिदमतगारी' खेरीज इतर गोष्टी वगळून हा निबंध वाचण्याचा तिनें आग्रह धरला निराधार असें एकही विधान केले नसले तरी इतिहासात मतभेदास वाव राहतोच. म्हणून कोणी वादग्रस्त प्रश्न असल्यास त्याबद्दल चर्चेस सवड ठेऊन समग्र लेख वाचूं द्यावा - अशी परत सूचना केली पण तीही रुचली नाहीं अर्थात् शिलेदारानें आपला खर्डा परत घेतला तो मालेच्या वाचकास सादर करीत आहे.

आता शेवटीं आभारप्रदर्शन राहिलें श्रीयुत **माधव लक्ष्मण देसाई** यानीं राजवाडेकृत खंड ८ व श्रीयुत **माधवराव व्यंकटेश लेले** याच्या विनंतीस मान देऊन श्रीमंत **राजेसाहेब** इचलकरंजी यानीं 'खरेकृत भाग १, होळकराची कैफियत व भारतवर्षाचे' फुटकळ अंक वाचावयास पाठविले त्याविषयीं लेखक त्याचा अत्यंत आभारी आहे तसेंच गुरुवर्य **बाळकृष्ण रामचंद्र बोकील** एम ए. तथा **लक्ष्मणराव तात्याजी शिंदे** याचे पूर्वीप्रमाणेंच ग्रंथ तयार करण्याच्या कामीं निरंतर साह्य होत आहे हें सागण्यास आनंद वाटतो. या भागाचे मुद्रण काळजीपूर्वक विशेष सुबक करण्यासाठी आलिजाह छापखान्याचे व्यवस्थापक **यशवंतराव माणगांवकर** यानीं जो त्रास सोसला त्याविषयी त्याचे आभार मानल्या सिवाय लेखणीस विश्राम देववत नाहीं.

'बोलिलों जें काही तुमचिया हिता ।
वचन नेणता क्षमा कीजे' ॥
—श्रीतुकाराम

कृष्णमंदिर, ग्वाल्हेर
मिती विजयादशमी गुरुवार,
प्रमोदनाम संवत्सर, १९८७ विक्रमी.

आनंदराव भाऊ फाळके.



श्रीमंत सुभेदार मल्हाररावजी होळकर.

चित्रकार—हीरानद वासी सोपारका



शिंदेशाही इतिहासाचीं साधनें

भाग २ रा.

श्रीमंत पंत प्रधान पेशवे

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१७९४-१८५० विक्रमी.

लेखांक [१] श्री * संवत् १७९४ फाल्गुन वा। १

[२४ फरवरी १७३८]

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री

बाळाजी यशवंत [गुलगुले] गोसावी यांसि.

सेवक बाजीराउ बलाळ प्रधान नमस्कार सु॥ समान सलासेन मया व अलफ. मोजे बिराखेडी[1] पा। उरमाळ हा गांव राजश्री माहाराव [दुर्जनसाल] याणी तुम्हास दिल्हा

---

(१) कोट्यास गुलगुल्यांची जी स्थापना झाली त्यासंबंधीं सरदेसायांनीं परस्पर विरुद्ध अशीं दोन विधानें केलीं आहेत. [१] ' उत्तर हिंदुस्थानांत शिंदे होळकर वावरूं लागले त्या वेळीं तिकडील कारभार रामचंद्रबाबा करीत असे. त्यांचे वशिल्यानें अनेक सारस्वत कुटुंबें उत्तरेंत विशेषतः शिंदे-शाहींत प्रसिद्धीस आलीं कोटेकर गुलगुले हें अशांपैकींच एक होय.' [नाना पेशवे ३९] [२] ' The ancestors of this Saraswat family, Sirnamed Gulgule, were placed by the Peshwa at Kotah under the orders of Scindia.

आहे तेणे प्रो तुम्हास करार केला आहे. मोजे मजकूरी दुसरियाचा तालुका नसे. तुम्ही कीर्द[२] करून वसूल घेत जाणे. वरकड कमाविसदारास त्या गांवाची समंध नाहीं. जाणिजे छ * १५ जिलकाद. [१] आज्ञा प्रमाण.



लेखांक [२] श्री * संवत् १८१० पौष शुद्ध ८
[२ जनवरी १७५४]

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री
बाळाजी येसवंत व आबाजी रघुनाथ [निगडीकर]
कामविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

सेवक रघुनाथ बाजीराव नमस्कार. सुा अर्बा खमसेन मया अलफ. सरकारची

[भाग १ मालेराई ५] याविषयीं थोडें जास्त स्पष्टीकरण करावेसें वाटतें रामचंद्रबाबाची जी थोडीं पत्रें 'संग्रहीं' सापडलीं तीं पुढें तिसऱ्या भागांत पाहावयास मिळतील. त्यावरून निदान असें विधान त्यांना करितां येणार नाही. अन्य अप्रकाशित पत्रें असल्याचे ते सागतात त्यात याचा संदर्भ लागत असेल तर न कळे. पण तसें त्यांनीं स्पष्ट कोठें दर्शविलें नाहीं. उलट गुलगुले संग्रहाशीं परिचय झाल्याबरोबर दुसरीच कल्पना उद्भवते ! अस्तु. त्याच साधनान्वयें जो बोध झाला तो पहिल्या भागात दाखविला आहे. [लेखाक २ टीप ४] त्यांत याचा लवलेशही नाहीं. अर्थात् ही कल्पना विचारणीय ठरत नाहीं तसेंच ' शिंदे व होळकर या दोघांचा ' कारभार रामचंद्रबाबा करीत असे ' ही भाषा देखील नव्यानेंच कानीं पडते दुसरें विधान ज्या पत्राधारें केलें तें बहुधा हें पत्र असावें वस्तुत स्थापनेची कल्पना या पत्रावरून मुळींच निघत नाहीं उलट या पूर्वीच गुलगुले कोट्यात होते व त्यास महाराव यानी इनाम दिला होता [ती सनद प्रत्यक्ष उपलब्ध असून] त्याचीच साक्ष हें पटवितें. किंबहुना शिंदे होळकरादिकांचे ' वरकड कमाविसदार ' यांचे अस्तित्व सिद्ध करतें पत्रान्वयेंच बोलावयाचें तर असें म्हणतां येईल कीं, ही मूळ देणगी कोटेकरांची. ती बहाल करते समयी त्यांत भागीदाराचा संबंध पेशव्यानीं ठेविला नाहीं मूळ स्थापनेविषयीं मात्र तें केव्हांही आधारभूत मानतां येत नाहीं पारसनिसानें देखील असाच प्रकार केला आहे. [ऐस्फुले भाग ३ पान २१] तो पत्राभावी केला असल्यामुळें क्षम्य तरी भासतो. पण प्रत्यक्ष प्रमाण परीक्षणानंतर जो हा निष्कर्ष निघतो त्याचें मात्र नवल वाटतें. असो उपलब्ध पत्रानुसार संदर्भ जितका सयुक्तिक वाटला तितका जुळविला आहे. वाचक आपापले ठायीं निर्णय करतील.

(२) लावणी, संचणी, लागवड व वसाहत इत्यादि अर्थ होत असले तरी ' चक दिया ' या वाक्यावरून वसाहतीचाच भावार्थ जास्त संभवतो महारावजीचे सनदेनंतर चकवसाहतीचे कामास प्रारंभ झाला असला तर मात्र इतर अर्थ अधिक शोभतील.

'नालकी[३]' जैपुरीहून पुण्यास रवाना केली आहे. यासि तुम्ही हाजिर कहार देऊन कोट्यातून उजेनीस पोह्चावणे. जाणिजे छ * ७ रबिलैवल. आज्ञा प्रमाण. (लेखन सीमा)

लेखांक [३] . श्री * संवत् १८११ जेष्ठ वद्य ९

[१४ जून १७५४]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री

बाळाजी यशवंत कमाविसदार प्रांत कोटे

निा जयाजी सिंदे गोसावी यांसि.

सेवक रघुनाथ बाजीराव नमस्कार सुा खमस खमसेन मया व अलफ. राजश्री येसवंतराव पवार याचे निस्वतीची मामलत प्रो मजकूरची राजश्री कृष्णाजी नायक भिडे याजकडे पेसजी होती. याचे तर्फेने गोपाळ आत्माजी व हरी बलाल अमलावरी होते.

---

(३) १७५२ साली प्रथमत दादासाहेब जे उत्तर हिंदुस्थानच्या स्वारीला निघाले ते या वेळीं जयपुराहून कुंमेरीकडे वळले मोगल बादशाहाशी त्यांची भेट यापूर्वी कधीं झाली नव्हती असें इतिहास सरांस सांगतो. तेव्हां ही 'नालखी' आली कोठून व हें कोडें उमजावयाचें कसें ? ती दादासाहेबानींच तयार करविली असें गृहीत धरलें तर कोणी वाद उपस्थित होत नाहीं. एरवीं तसें मानण्यासाठीं साधक व बाधक असे दोनी प्रकार दिसून येतात. [१] 'वकील मुतलकीबरोबर नालखी' प्रथम मराठेशाहींत आली अशी सर्व साधारण पण जी साधार समजूत आहे. [इतिसंग्रह ऐति. भाग १ क्रमाक ९] तिच्या अपरोक्ष [२] या संधीस दिल्लीहून दादासाहेबांस 'पोशाख' आल्याचें राजवाडे सांगतात. किंबहुना महिना व तारीखही देतात. [पेशवे शकावली १३१] ती या पत्रानंतर दोन महिन्याची आहे. एवढाच काय तो विसंगतपणा भासतो. हें पत्र 'मोहरी' असून त्यांत वर्ष, मास व मिति स्पष्ट दिलीं आहेत, त्याअर्थी शंकेस वाव नाहीं मग राजवाड्याशीं ताळमेळ कसा बसावा ? मोगलाकडून अशा बहुमानाचा उल्लेख चिंतोकृष्ण एका पत्री करतो. [१ जून १७५२] तो स्पष्ट पेशव्यासंबंधी नसला तरी त्याच वेळीं 'नालखी' पेशव्यांस मिळाली असावी अशी संभाव्यता वाटते. अस्तु. ती दादासाहेबांस मिळाली किंवा शिंदेहोळकरांनीं आणिली या दोहींपैकीं कोणताही प्रसंग पुढें खरा ठरो. एवढा बोध मात्र होतो कीं, या [मोगलाकडून आलेल्या] 'नालखीविषयीं' कोणी प्रश्न अथवा पृच्छा [स्वयम् पेशव्यांनीं अथवा त्यांच्या मुत्सद्यांनीं] केली नाहीं. तसेंच या दाखल्यानंतर पुढें 'वकील मुतलकी' चे वेळीं जें भ्रामण्य झालें, त्याची 'तात्विक राजनैतिक तथा आग्रहानुग्रह' मीमांसा करणारांनीं हें पत्र अवश्य लक्षात घेतलें पाहिजे [नातूकृत शिंदे २४७-४८ भाइसं. चतुर्थसंमेलन ८७] विशेषतः 'मराठ्याचे गुणदोष' वर्णन करणाऱ्या चरित्रकारानें हें वाचावें अशी सूचना केल्याखेरीज रहावत नाहीं. [नाना पेशवे पान २२, ५८, ५९, ६०] चितोकृष्णाचें पत्र पुढील भागांत येणार आहे म्हणून दिग्दर्शनार्थ विवेचन केलें आहे.

त्यास यशवतरायाचे हिसियाचा रूपये गोपाळ आत्माजीस व हरी बलाळ यांसि कार्ये जो संस्थान मजकूरीचा पावला असेल तो लहून देणे व तसेच पत्रही यशवतराव पवार याचे नावे लहून देणे. जाणिजे छ * २२ साबान. (लेखन सीमा)

लेखांक [४] श्री * संवत् १८१३ मार्गशीर्ष शुद्ध ५

[२६ नवंबर १७५६]

(श्री बलाळ च्चर णी तत्पर सम शेर बहादर नीरतर)

राजश्री बाळाजीपंत व चिमणाजीपंत

कादार पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो समशेर बहादर[४] सलाम. सुमा सबा खमसेन मया अलफ. राजश्री महादाजी अबाजी [पुरदरे ?] याजकडील उटे खरिदी करावयासि धनजी चौधरी रवाना केला. त्याजपासोन दस्तक सरकारचे असता जकाती[५] बा रुपये ५१ यकावन घेतले म्हणोन हुजूर विदित जाले. [तरी] ही गोष्ट कार्याची नाही. देखत पत्र सदरहू यकावन रुपये घेतले ते माघारे देणे. फिरोन बोभाट येउ न देणे. जाणिजे छ * ३ माहे रालौवल. (मोर्तब सुद)

पैवस्ता छ २३ रावल

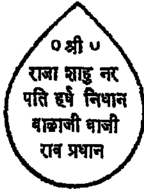
[१६ दिसंबर १७५६]

(४) हा थोरले बाजीराव पेशवे यास मस्तानी नावाच्या यावनी स्त्रीपासून झालेला मुलगा होय पानिपतचे युद्धांत घायाळ होऊन तो परत देशीं येत असता वाटेंत औषधोपचारासाठीं कुंमेरीकर जाटाकडे थांबला असता तेथेंच तो मरण पावला.

(५) जकात वसूलीविषयीं हा आक्षेप अयोग्य वाटतो कारण खंडणीपलीकडे असली मागणी निदान हक्कानें तरी करितां येत नव्हती. खंडणी वेळशीर न पटल्यामुळें असल्या सवडी निर्माण होऊन प्रघात पडला असला तरी तो कायदेशीर ठरवितां येणार नाहीं वहिवाट या सदराखालींच त्याला घालावें लागेल आणि हेंच धोरण बहुधा शिंद्यांनीं स्वीकारिलें असून पेशव्याचे 'दस्तकास' मान देण्या-विषयीं सुचविलें आहे. किंबहुना मराठ्याच्या वतीनें अशी सवलत कोटेकरास मिळाली असता तिची विस्मृति म्हानी याविषयीं गोड भाषेंत गुलगुल्यास टपका दिला आहे असें म्हटलें तरी चालेल [भाग १ लेखांक ६, १०९, १४८] हा अन्योन्य व्यवहाराचा प्रकार पाहातां जकात परत करण्याची ही मागणी मात्र सदोष म्हणतां येत नाहीं 'महिरोजी सिंदे व फतुखान' यांस ही रकम परत केली असून पावती 'बकलम बाबुराव गुणाजी दिा श्रीमंत दत्ताजी सिंदे' याचे हातची आहे.

लेखांक [५]   श्री   * संवत्-१८१३ पौष वद्य १०

[१५ जनवरी १७५७]



राजश्री सठवोजी[६] जाधव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो . बाळाजी बाजीराव प्रधान असिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकिये कुशल लिहित जाणे विशेष. मोजे गार ता पाटुस [हा] गाव मुकासा तुम्हांकडे आहे. त्यास तुम्ही गावास उपसर्ग देता, ज्याजती पैंका घेता म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र लिहिले असे. तरी पहिल्यापासून मोकास बाबेचा येवज घेत आला त्या प्रा घेणे. ज्याजती उपसर्ग न देणे. फिरोन बोभाट येउ न देणे. छ * २४ रविलाखर. बहुत काय लिहिणे.



लेखांक [६]   श्री   * संवत् १८१३ पौष वद्य १०

[१५ जनवरी १७५७]

चिरंजीव राजमान्य राजश्री सदाशिव चिमणाजी या प्रती बाळाजी बाजीराव प्रधान असिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. भवानजी ताकपीर यांस प्रा कल्यान भिंवंडीपैकी चार हजार रुपये द्यावयाची नेमणूक आहे. त्यापैकीं राणोजी ताकपीर याचे पुत्र, राणोजी सिंदे यांचे नातु[७], लेकीचे लेक यास रुपये २००० दोन हजार करार करून दिल्हे असेत. प्रा मजकूरपैकी पावते करीत जाणे. रो छ * २४ रविलाखर. सुमा सबा खमसेन मया अलफ. बहुत काय लिहिणे ।' हा असिर्वाद.



---

(६) पिलाजी जाधव वाघोलीकर याचा हा पुत्र होय. या घराण्याचे वंशज सांप्रत महाराष्ट्रांत वास करीत असून त्याजकडे शिवपुरी समीप शिंदेशाहींतून थोडी इनामी जमीन चालते.

(७) हें व अशींच अनेक पत्रें क्षीरसागरानें 'वंशावली' तयार करण्याच्या कामीं पाहिलीं असून त्यानें त्यांचा लक्षपूर्वक विचार केला आहे. या साठींच तिची योग्यता मोठी आहे हें पदोपदीं पुढें निदर्शनास येईल.

लेखांक [७] श्री * संवत् १८१४ जेष्ट वद्य ३

[६ जून १७५७]

राजमान्य राजश्री चिमणाजी गोविंद

कमाविसदार पा पाटण

दिा मलारजी होलकर गोसावी यांसि.

सेवक रघुनाथ बाजीराव नमस्कार. सुा समान खमसेन मया व अलफ. पा मजकूरची मामलत राजश्री जनकोजी सिंदे याचे तर्फेने रा बालाजी यशवंत याजकडे आहे. त्यास तुम्ही प्रतरणा करून वसूल परभारे घेता, मनमाने तैसी वर्तणूक करिता, बालाजी यशवत याचे निस्त्रतीचे ग्रहस्त अमलावरी पौ मजकूरी आहे, त्याचे इतल्याने कारभार करीत नाही म्हणून विदित जाले. त्याज जनकोजी सिंदे याचे अमलदारासी प्रतरणा करणे व इतल्याने कारभार न करावा यात तुम्ही आपले बरे काये पाहिले आहे ! हली [हे] पत्र सादर केले असे. तरी बाजवी अमल येकाचे यक इतल्याने करीत जाउन हिसे रसीद रुपया घेत जाणे. याचा बोभाट अय:पर आलियास परिछिन्न कार्यास येणार नाही. जाणिजे छ * १८ रमजान. आज्ञा प्रमाण

लेखन सीमा

लेखांक [८] श्री * संवत् १८१४ जेष्ट वद्य ७

[८ जून १७५७]

श्री
राजा शाहु नर
पति हर्ष निधान
बाळाजी बाजी
राव प्रधान

आज्ञापत्र समस्त राजकार्यधुरंधर विश्वासनिधी राजमान्य राजश्री बालाजी पंडित

---

(८) शिंदे होळकर यांची परस्पर ' चित्तशुद्धता ' नव्हती याची जाणीव दादासाहेबांस होती. [पुरंदरे भाग १ लेखांक १५८, १५९] हा ' स्वजनविरोध व [गृह] कळह पेच पारेल ' या हेतूनें शिंदे व होळकर यांजबरोबर त्याची सांगड घालण्यांत आली असावी. [राजवाडे खंड १ लेखांक २] त्याचेच समक्ष कुंभेरीच्या प्रसंगीं चुरस विकोपास गेली. शिंद्यांप्रमाणें कदाचित् होळकरांनीं देखील या विषयीं कांहीं कालपर्यंत मौन धारण केलें असेल असें मानिलें तरी कर्णोपकर्णी याची वार्ता त्यांचे कानी आल्यासिवाय राहिली नसावी किंबहुना ' खातोळीपर्यंत ' आल्यावर प्रत्यक्ष परिणाम पाहावयास मिळाले असतील [भाग १ लेखांक १३३] अशा स्थितींत या गोष्टीविषयीं त्यांचें केवळ एकच पत्र ' संग्रहीं ' मिळावें याचें नवल वाटतें.

प्रधान ता। मोकदमानी मौजे तडवले संमत चाई. सु॥ समान खमसेन मया व अलफ. मौजे मार व मौजे पिंपोडे प्रा॥ मजकूर या गावाचा सिवेचा कजिया अजी तागायत काही जाला नाहीं. येसे असता हाली तुम्ही कजिया करून पिंपोडेकरानी आपले सिवेच्या सेतात अउते लाविली असता तुम्ही कजिया करून मानसे मारीली,' अउते चरू देत नाही, म्हणून हुजूर विदीत जाहले. तरी नवीनच कजिया सिवेचा करावया गरज काये ! हे लबाडी कार्यास येणार नाही. हाली हे अज्ञापत्र सादर केले असे. तरी पिंपोडे या गावास नवीन सिवेचा कजिया न करणे. सुदामत हरदु गावचे चालत आल्या प्रो॥ वर्तणे. नुतन कजिया केलिया मुलाहिजा होणार नाही. हे पष्ट समजोन वर्तणुक करणे. नोदिगर असेल तरी तुम्ही हुजूर येणे. पिंपोडकरही अणउन वाजवी ईनसाफ करणे तो हुंजूरच केला जाइल. जाणीजे छ * २० रमजान. या कामास सरकारचा जासूद पाठविला आहे. तरी लिहिले प्रो॥ वर्तणे. नाही तरी जासुदासमागमे हुजूर येणे. जाणिजे छ [मार.] ॥' अज्ञा प्रमाण. (लेखन सीमा)

लेखांक [९]   श्री   * संवत् १८१५ माघ वद्य ३०

[२७ फरवरी १७५९]

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री
कादार पा॥ पाटेण केशवरायाचे
निा॥ रा॥ जनकोजी सिंदे गोसावी यांसि.

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. सु॥ तिसा खमसेन मया व अलफ. पेशजी तुम्हाकडे पांच हजार रुपयाची सनद सादर केली आहे. त्याप्रमाणे यैवजाची

---

(९) हें पत्र तसे तर क्षुल्लक आहे, पण एका महत्वाच्या प्रश्नावर त्याचा प्रकाश पडत असल्यामुळें उपयुक्त ठरतें. तें असें कीं 'सितोळे देशमुख [पुणेंकर] यांचा व त्यांचे तक्षीमदार भाउबंदाचा' 'सिवेचा कजिया होउन खून लाडोजी सितोळे यांचे मानसांनी केला. सबब सरकारातून २५००० दंड गुन्हेगारी लावली धाकटा भाउ घरी होता. त्याजला नेउन उभा करून आंगठे धरविले. डोकीवर दगड [दिला ?] उन्हातही उभे केले' सितोळे [शिंद्यांचे] आप्त, त्याची या प्रमाणें 'बेअब्रू केली' ह्यावरून 'पेशवाईंत [नानाचे वेळीं] न्यायाचा ताजवा कसा होता त्याची कल्पना येते' असें पारसनीसानें जे कौतुकास्पद उद्गार काढले आहेत त्यांची मीमांसा करून मर्म ओळखण्यासाठीं इतिहासभक्तांस हें उपयोगी पडेल. [इतिसंग्रह ऐटि. भाग ५ क्रमांक २५] न्यायासंबंधानें प्रश्नच नाहीं. शिंद्यांच्या न्यायप्रियतेची साक्ष पत्रच देत आहे. पण नानाच्या निवाड्यांतील द्वेषयुक्त दृष्टीवर शिंद्यांचा जो कटाक्ष दिसतो तो किती योग्य आहे आणि न्यायाचा झगा घालून नानानें आपल्या द्वेषबुद्धीची तृप्ति कशी करून घेतली हें मात्र चांगल्या रीतीनें स्पष्ट होत आहे.

तरतूद करून सदरहू ऐवज सत्वर हुजूर येऊन पावे ते करणे. दिरंग येकंदर न करणे. जाणिजे छ – २८ जमादिलाखर. आज्ञा प्रमाण. सदरहू ऐवज कर्जपटी[10] बाबत सत्वर पाठउन देणे. जाणिजे.

लेखन
सीमा

लेखाक [१०] श्री * सवत् १८१७ वैशाख वद्य १४
[१४ मे १७६०]

राजश्री बाळकृष्ण [?] गोसावी यांसि.

स्नो सदाशिव चिमणाजी आशिर्वाद. सुा सितेन मया व अलफ. तुम्ही कोट्यास जाउन पोहचला असाल. अद्याप राजश्री छत्रसाल [कोटेकर] फौजसुधा येउन सामिल[11] होत नाहीत. हे कोण गोष्ट ! या उपरी खासा स्वारी जल्द मजल दर मजल जाउन चंमेल

---

(१०) या कर्जपटीची मूळ कल्पना रामचंद्र मल्हार सुखठणकराचे सुपीक [जमाखर्ची] डोक्यातून निघाली व तिचा प्रयोग प्रथम त्याने आपले कारकीर्दीत करून दाखविला. [पेशवे शकावली १२२] तिचा विस्तार होऊन आता ती शिंदेहोळकराच्याही पाठीस लागली. [भाग १ लेखांक २१८, २१९]

(११) दक्षिणेतून उत्तर हिंदुस्थानात येते समयीं मार्गांतील राजेरजवाडे यास स्वपक्षानुकूल करून न घेता भाऊसाहेब केवळ ' खंडण्या करीत करीत आले ' असा जो कटाक्ष भाऊबखरकाराचा आहे तो सकृतदर्शनी आक्षेपार्ह वाटतो [१११] कारण कीं 'मंडलीक इकडील लक्षात कोण आहेत, कोणाचे राजकारण कसे आहे किंवा सारेच तिकडे आहेत ? हे वर्तमान [ठेवून] युक्तिप्रयुक्तीने राजकारण राखून जे इकडे नसतील ते हाताखाली घालण्याच्या इच्छेने बुंदेले, सुजाअतदौला, माधोसिंग, विजेसिंग, कोटेवाले व राणाजी या सर्वांस पत्रें [व] वकील पाठविली ' [खंड १ लेखांक १७१, १७३, १७४] तत्संबंधीं हें पत्र साक्ष पुरवितें या प्रमाणेंच प्रत्येकाकडे ' पत्रें व वकील ' गेले असतील असें विधान केलें व तें पुढें साधार सिद्ध झालें तर इतकेंच प्रतिपादन करिता येईल की, ' सर्वांस अनकुल ' करण्याचे यत्न केले व करविले तथापि त्याची फलप्राप्ति काय तर ' सूरजमल जाट ' यासिवाय दुसरें नाव दिसत नाहीं आणि तेही धूमकेतुवत् झळक दाखवून अकस्मात् मावळतें सारांश परिणामीं ' खंडणीच पदरी पडली ' हा जो निष्कर्ष बखरकाराचा आहे तो अन्य पुरावा पुढें येईपर्यंत अढळ राहातो. अस्तु कोटेकराविषयीं थोडा विचार करणें कर्तव्य आहे. शिंद्याच्या भाईचाऱ्यासाठीं कुंभेरीकर जाट अवदाली विरुद्ध येऊन मिळाला [भाऊबखर ११४] पण भाईचाऱ्यात अग्रेसरत्व पटकावणारे कोटेकराचें नाव का सापडूं नये ? ' कलीयुगी प्रपंची इष्टत्व, मित्रत्व सर्व स्वार्थाचे आहे ' ही राघो दादाजीची उक्ति खरी आहे [९ नवंबर १७६०] तथापि कोटे केवळ सरहद्दी संस्थान नसून शिंदेहोळकराची ' जागीर ' होती यामुळें साहजिकच ' मैत्री ' जडली व तिचें रूपांतर 'भाईचाऱ्यात' होऊन ' रक्षाबंधनद्वारें ' सीमा झाली [भाग १, लेखांक २६, ५१, १७९, १८०, २२३] त्यापैकीं व्यक्तिगत भाव वगळला तरी स्वार्थ व परमार्थ बलवत्तर होऊन त्याचा प्रादुर्भाव झाला याची निदान प्रचीति

[नदी][१०] उतरणार. अशा मध्ये त्याणी येउन सत्वर मिळावे. येसे करून न घ्यावे जे त्याच्या येण्यासाठी फौजा त्या मुलकात तटून राहिल्या आहेत. या प्रा याणी करून घेतल्यास त्याचे उपयोगी नाही. मुलकाची खराबी होईल हे पुरते त्याजला उमजउन देउन फौज

मिळते. 'श्रीछत्रसालजी के वा श्रीपटेल साहेब के बचन कथन करारदाद छो, तिही माफक बरतनो. तफावत न राखनो सिंद्या की सरकार अर कोट्या की सिरकार को दरपुसत सु भाईचारो छे. सो दरपुसत निभावनो थाका मिलापा सो म्हाका मिलापा छे. अर थांका दुसमन सो म्हांका दुसमन छे.' [४ जुलै १७६५] ही सलगी शब्दातच न राहाता कृतींतही उतरली. त्याचें प्रत्यंतर पहावयास मिळतें. [भाग १ लेखांक ११५, ते ११८] तसा प्रकार या वेळी दिसत नाहीं याविषयीं विस्मय आताच वाटतो असें नव्हे तर तत्कालिन शिंदेशाही मुत्सद्यासही त्याचा भास झाला होता 'कोटेकर तो दिवसाकडे पाहून स्थिरता करतात अल्पबुद्धीचे कारण.' असें त्रिंबक दत्ताजी स्पष्ट बोलून दाखवितो [२२ जुलै १७६०] मागें साहाय्य केल्याचा जसा स्पष्टोल्लेख आहे तसा बोध या प्रसंगीं होत नाहीं. ओढाताण केलीच तर असें म्हणतां येईल कीं, आबदालीकडे त्यांचा कल नव्हता, किंवा तत्पक्षीय 'बुद्धीभेदामुळें' ते तटस्थही राहिले नाहीत. त्यांच्या अटी मानल्या नाहींत म्हणून ते मराठी पक्षाकडे पानिपतावर मिळाले नसले तरी त्यांची सहानुभूति मात्र मराठ्याकडेच होती आणि त्यामुळें उपसर्ग करणारे 'खीची' याचा समाचार घेण्याचें काम त्यानीं पत्करिलें. [लेखांक ११] हा युक्तिवाद कांहीं अंशी मननीय असला तरी तो निर्णयात्मक नाहीं असें जरा खोल दृष्टीनें पाहातां कळेल. 'खींचीसी' कोटेकराचे 'हाडवैर' असल्यामुळें परस्पर चकमकी झडत असत. तशेंच 'खींचीची' नागी कायमची मोडण्यासाठीं कोटेकर संधीचीच वाट पाहात होते. विशेषतः मराठ्यांच्या संगतीनें अथवा संमतीनें ती त्यांना हवी होती आणि तत्संबंधी त्यानीं शिंद्यांकडून वचनही मिळविलें होतें. [भाग १ लेखांक १२८, २१७,] या वेळी उघड रीतीनें 'खीचीनें' मराठ्यांचा विरोध केला. त्यामुळें आयतीच संधी घर बसल्या मिळाली. प्रतिकाराच्या मिषानें आपले मनोरथ सिद्धीस नेण्यासाठी वकीलापाशी कोटेकरांनी क्रिया करून कृतार्थता मिळविण्याचा हा घाट घातला असावा. शिंदे व त्यांचे हस्तक गुलगुले तथा होळकर यांस तो जड वाटल्यामुळें आणि 'कोटेकराशीं' त्यांचे वेगळे 'करारमदार जाले' असल्यामुळें भाऊसाहेबानी आपला हात आटपता घेतला असेंच अनुमान निघतें. या 'कराराचे स्वरूप' निश्चित नसलें तरी 'सेत्रुचे पारपत्य जाल्यानंतर कोटेकर वगैरे सर्व पादाक्रांत होतील' या भाषेवरून निदान 'खींचीशी' तरी त्याचा संबंध नसावा असें ओघानें अनुमान करणें प्राप्त होतें. [भाग १ लेखांक २२२]

(१२) 'मुचकुंद तीर्थस्नान करून भाऊंनी आगरियाच्या रोखे गंमीर नदीवर मुकाम केला. तेथें शिंदेहोळकरांच्या भेटी झाल्या, हें बखरकारानें वर्णन राजवाड्यांस मान्य नाहीं. [ऐप्र.खंड१पान ६९,७२] '६ जुलै रविवारी मथुरेचे सुमारें शिंदेहोळकर भेटले' असें ते सांगतात. [खंड १ लेखांक १९५, २१७ टीप २८१, २९७] बखरीप्रमाणें व पत्राधारें जर मुकामाचे उतारे घेतले तर त्यात पडतूरापासून ते थेट दिल्लीपावेतों परस्पर इतकें साम्य आहे कीं बखरकाराविषयीं खरोखर कौतुक वाटतें विस्मयजनक असें कांहीं असेल तर ते इतकेंच कीं, 'बोडसिया, आरोन, मालना व [काली] पहाडी' हे चार पत्रांकित मुकाम बखरींत कसें आले नाहीत? दरमियानी पडाव वगळून मुख्य तळ बखरकारानें दर्शविलें असें

सुधा सत्वर येउन सामिल होत ते करणे. फौज किती आहे? येतात किंवा नाही? जैनगर

मानले तर 'अशोरगड बोडसिया व मुचकुंद' हे तीन मुकाम निराधार ठरविण्यास आधार कोणता असा उलट प्रश्न बखरी तर्फे केला तर त्याचे उत्तर काय? अस्तु. हा दृष्टिकोण बदलून राजवाड्याच्या विधानाविषयी विचार केला तर ज्या मूळपत्रीं मिती आहेत त्याविषयीं फारसा प्रश्न उपस्थित होत नाहीं. पण ज्या पत्रात मुळातच तारखा नाहींत त्यांचा क्रम लावताना मतभेद किंवा भुरळ होणें शक्य आहे आणि ह्याच प्रकार भेटीसंबंधानें घडला असावा असें वाटतें ज्या तीन पत्रात तारखा नाहींत त्यापैकीं दुसऱ्या पत्राची तारीख राजवाड्यानें ठरविली नाहीं. [२०२] तिसऱ्याची 'अजमासी' तारीख दिली. [२१७] पहिल्याची 'पैवस्ती' सोडून 'अजमासी' ठरविली [१८७] त्यामुळें जो घोटाळा झाला तो विचारणीय आहे. 'पैवस्ती सिवाय सिरोंजेस आलों' या पहिल्या पत्रातील स्थळ संकेतामुळें क्रम व तारीख जमली. दुसऱ्याची तारीख देण्याची इच्छा नसताही क्रम चुकला. अर्थात् तिसऱ्याचा अदमास जमला नाहीं. त्यामुळें परस्पर विरुद्ध अशीं दोन विधानें घडलीं. [१] ६ जुलै रविवारी मथुरेचे सुमारे भेट झाली! असें मुख्य विधान झालें. [२] शिंदे होळकर व जाट याची सैन्यें २५ जूनच्या अगोदर येऊन मिळाली [३] ८ जून पासून १२ जुलैपर्यंत चमेल उत्तर तीर व आग्रा ह्याच्या मधील प्रदेशात भाऊसाहेबांस राहणें भाग पडलें [१९४ टीप २७८] शिंदेहोळकराची सैन्ये कोठें व कधीं मिळाली हा वाद गौण समजून थोडा वेळ वगळला तरी '१२ जुलै पर्यंत चमेल आग्रा मधील प्रदेशांत' राहणें भाग पडलें 'तर' ६ जुलै रविवारी मथुरेस भेट कशी घडते? दोहों पैकीं कोणतें तरी एक खरें मानावें लागेल राजवाड्यांचा मथुरेचा सिद्धात सिद्ध होऊं शकत नाहीं. '२ जिलकादी मथुरेवर आले' असें गृहीत धरून त्याचा जो संदर्भ 'रविवाराशी' व 'भेटीशीं' जुळविला त्याचा चमत्कार ही पाहाण्यासारखा आहे '२ जिलकादी' सोमवार आहे राजवाड्याच्या तत्वाप्रमाणें रविवार ओढून आणला तर तो येण्यासारखा आहे [लेखाक १४ टीप ५९] पण २ जिलकादी ६ जुलै कधींही आणता येणार नाहीं '२ जिलकाद्' म्हणजे जंत्रीनुसार १६ जून येतो आणि १६ जूनला रविवार येत नाहीं व मथुराभेट संभवत नाहीं कारण ८ जुलैपर्यंत 'गंभीर' सोडली नव्हती असें स्पष्ट आहे. [लेखांक २१२,२१५] अर्थात् मथुरेची कल्पना ढासळते हा आचार्यांचा दोष नव्हे पण पत्रांतील २ जिलकादचा चमत्कार आहे त्या ऐवजी २ जिल्हेज पाहिजे. व त्यामानानें १५ जुलै येते व ती पत्राशी खासी जमते. इतकेंच नव्हे तर 'सरदार जाटसहवर्तमान मथुरेवर आलो' या वाक्याचा शद्बश संदर्भही लागतो. अर्थात् भेटी त्यापूर्वींच झाल्या असें स्पष्ट होते [लेखाक २००] रविवाराविषयीं आग्रह असलाच तर तो त्या सुमाराचा धरला पाहिजे. मग तो ८,१५,२२ किंवा २९ जून पैकी कोणताही असो. तो विषय स्वतंत्र चर्चेचा आहे. पण त्यापैकीं कोणताही मानला तरी तो गंभिरा नदी संबंधीच ठरेल ही केवळ कपोलकल्पना नव्हे तर [शिंदेहोळकर,] 'जाट व वजीर' याचे भेटीविषयीं बरीच स्पष्टता झाली असून ती १ जुलै १७६० च्या पूर्वीची ठरते. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३८७] 'वोडसिया' हा बखरकाराचा पाट बोडसिया असला पाहिजे किंवा फार तर सिरोंजच्या दक्षिणेकडील बेरसिया निघेल 'भाऊसाहेब सागिनल्या वाटेने चमेल पार आले' अर्थात् 'होळकर भर समेत गर्जो लागले' हें बखरकाराचे वर्णन 'अवास्तव' होतें असें जें राजवाड्यानीं प्रतीपादन केलें तें तूर्ततरी निराधार आहे हें निराळें सागावयास नको राजवाडेकृत पहिल्या खंडांतील काहीं तारखा हस्तदृष्टिदोषामुळें व कांहीं मुद्रणलीलेनें चुकल्या आहेत त्यासंबंधीं इतर प्रकाशित साधनें हातीं आल्यानंतर लिहिण्याचा विचार आहे.

वाले आम्हासही येतो आसे लिहितात. पठाणाकडेही जावसाल पका करितात. कोटेकर यासही काही वुधीमेद करतात आसे आइकिले. याचा शोध करणे. वर्तमान सत्वर लिहिणे. जरूर. वहुत प्रकारे समजाउन फौज घेउन येणे. छ * २७ रमजान. वहुत काये लिहिणे.

लेखन सीमा

लेखांक [११]　　श्री　　* संवत् १८१७ भाद्रपद वद्य ३०
[९ अक्टोबर १७६०]

राजमान्य राजश्री कृष्णाजी [?] गोसावी यांसि.

सेवक सदाशिव चिमणाजी नमस्कार सुा इहिदे सितेन मया व अलफ. तुम्हास खीचीवाडेकराची गढी फूल वडोदे[13] कोटेकरानी घेतली आहे, ते राजश्री जनकोजी सिंदे याजकडील कमाविसदार लालाजी वलाल [गुलगुले] या जवळून ताकीद करउन सोडून देवावया करिता सरकारची पत्रे देउन पाठविले. त्यावरून तुम्ही कमाविसदारासी कटकट करिता म्हणोन हुजूर विदित जाहले. यैशास कोटेकरानी [सी] करार मदार जालेले आहेत-ते पुढे राजश्री मल्हारजी होळकर व जनकोजी सिंदे त्या प्रांते आलियावरी त्यासी समजून घेतील. तुम्ही त्या गांवाविशी कमाविसदारास तगादा न करणे. उठोन खींची वाड्यास जाणे. जाणिजे छ * २९ सफर. ॥ सरकारची पत्रे कमाविसदाराजवळ माघारी मागता ती न मागणे. उतरे मात्र घेउन येणे. जाणिजे छ मार. आज्ञा प्रमाण.

लेखन सीमा

लेखांक [१२]　　श्री　　* संवत् १८१७ माघ शुद्ध ११
[१५ फरवरी १७६१]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री
आवाजी व बालाजी [यशवंत] व गणेश[14] [अनंत]
कमाविसदार कोटे गो यांसि.

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार सुा इहिदे सितेन मया व अलफ.

---

(१३) फूल वडोद तर नकाशांत कोठें सांपडत नाही पण स्थानिक माहितीवरून तें कोटा राज्यांत छीपा बडोदच्या ईशान्येस तीन चार कोसावर अंधेरी नदीच्या पश्चिम तिरावर असल्याचें समजतें. तेथे मोडकळीस आलेली गढीही अद्याप आहे.

(१४) शिंदेशाही भाग १ लेखांक २२४ टीप २३० पहा.

चिरंजीव राजश्री [सदाशिवराव] भाउची अबदालीची लढाई[15] होउन चिरंजीव निघाले ते आजमेर व रूपनगर प्रांते आले म्हणून श्रवण जाहाले. येशास कोठ्यात तहकीक खबर आली असेलच. तर चिरंजीव[16] कोठे आले, समागमे फौज किती आहे ? तहकीक वर्तमान सविस्तर लिहिणे. जर रूपनगर आजमीरीकडे न आले असिले तर कोणीकडे निघाले ? येविसीचे खबरेस दिलीस व अबदालीचे लस्करात दोन दोन जोड्या कासिदाच्या पाठउन चिरंजीवाचे व राजश्री जनकोजी सिंदे याचे वर्तमान ठीक लाउन लिहून पाठवणे. ।' जाणिजे छ * ९ रजब. आज्ञा प्रमाण. (लेखन सीमा)

पैवस्ता छ २२ रजब. माघ वद्य ९ मंदवासर.
सुा इहिदे सितेन. स. १८१७
[२८ फरवरी १७६१]

---

(१५) पानपतच्या घनघोर संग्रामात विश्वासराव भाऊचा अंत झाला असें तर कळलें पण सदाशिवराव भाऊ व जनकोजी शिंदे या दोघांविषयीं नाना प्रकारच्या वातम्या उठल्या [१] ' भाऊ साहेब थोरले व जनकोजी शिंदे लढाई झाली तेथून विस कोसावर एक जमीदार याची गढी होते जमीदार मिळोन जाट याच्या मुलखात गेलेत. त्याची हातची पत्रें तो आले नाहींत परतु कायम आहेत' अशी प्रथम वातमी आली. [इतिसंग्रह ऐति १४ लेखांक २] [२] 'नजीबखान, सुज्यातदौला याचे वकिलानें भाऊचे वर्तमान खुणाखुणानिशी विपरीत सांगितलें [३] वरकड वकिलाच्या पत्रीं विकानेरकडे आहेत. [४] कोणी अला जाटाकडे लिहितात. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ४१७] विश्वासराव गोळी लागून ठार झाले. फौजेनें शिकस्त खादली. ज्यास जिकडे सोय पडली तिकडे निघाले. भाऊसाहेब व जनकोजी शिंदे कोणीकडे गेले त्याचें ठिकाण नाहीं,' अशी युद्धातून आलेल्या व कुंभेरीस थांबलेल्या सटवाजी जाधवरावाची प्रत्यक्ष स्थिति होती तेव्हां तत्संबंधीं नाना तर्कवितर्क चालले तर त्यांत नवल कोणतें ? [इतिमंजरी ३००] अस्तु या अनेक वार्तांपैकी ' विकानेर, रूपनगर अजमेरकडे ' गेल्याची वातमी जास्त संभवनीय वाटली असें दिसतें आणि त्यादिशेनें शोध करण्यासाठीं पेशव्याचीं दोन पत्रें गुलगुल्यास आलीं. [लेखांक १३] इतकेंच नव्हे तर साहित्यासहित सैन्य पाठविण्याची देखील योजना झाली. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३९९,४०१ ते ४०६ व ४१०] परंतु भाऊसाहेब किंवा जनकोजी शिंदे यांचा शोध लागला नाहीं. जनकोजी शिंद्याप्रमाणें सदाशिवराव भाऊ या नावाचा तोतया पुढें निर्माण झाला व त्यानें इतकें खूळ माजलें कीं त्याच्या साठीं स्वतंत्र स्वारी करून महादजी शिंद्यांस त्याचें पारिपत्य करावें लागलें त्यासंबंधीं पुढें पत्रव्यवहार येणार आहे त्यावेळीं आपोआप स्पष्टीकरण होईल

(१६) पानिपतची लढाई ' पौष शुद्ध ८ बुधवारी ' [१४ जनवरी १७६१] झाली असें राजवाड्यांनी बखरानुरोधें प्रथम प्रतिपादन करून नंतर त्यांनीं सप्रमाण सिद्धही करून दाखविलें आहे. [खंड १ लेखांक २८१ टीप ३२४ व इतिमंजरी ३००] त्यास आता पुरंदरे दप्तरातूनही विशेष पुष्टी मिळते. [भाग १ लेखांक ४१७] अर्थात् भाऊबखरकाराची सत्यता निर्द्वंद्व ठरते. [पान १५९] या पराजयाचें 'वर्तमान नर्मदेवरी ऐकिलें' असें बखरकारानें जें दुसरें वर्णन दिलें आहे त्यासंबंधीं

लेखांक [१३]

श्री * संवत् १८१७ फाल्गुन शुद्ध १०
[१६ मार्च १७६१]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री
लाळाजी बलाल व आबाजी रघुनाथ
व गणेश अनंत गोसावी यांसि

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. सुा इहिदे सितेन मया व अलफ. तुम्ही छ † २२ रजेबचे पत्र पाठविले ते छ ‡ ३ साबानी पावले. श्रीमंत राजेश्री भाउसाहेब व जनकोजी सिंदे याचे सोधास आह्मी प्रो कासिद जोड्या पाठविल्या आहेत. माधोसिंग [कछवा] याणी बहुत धुंद मांडली ये विसीचा अर्थ वगैरे वर्तमान विस्तारे लिहिले ते कळले. यैशास [त्याचे] पारपत्याचा विचार करित असो. सर्वही नीटच होईल. तुम्ही वर्तमान वरचेवरी लिहित जाणे. जाणिजे छ * ८ साबान. †' आज्ञा प्रमाण.

मोर्तब सुद

पैवस्ता छ १४ माहे मजकूर
[२२ मार्च १७६१]

लेखांक [१४]

श्री * सवत् १८३१ मार्गशीर्ष शुद्ध ११
[१३ दिसंबर १७७४]

श्रीमाहाराजाधीराज श्रीमाहाराजा श्रीमाहाराव उमेदसिंघजी ज्योग्ये. श्री मुख्ये प्रधान श्री रघुनाथ बाजीरावके आसिर्वाद बाचनै. इहाके समाच्यार भला छै. आपुका

कागदोपत्रीं पुरावा पाहूं जातां ' लढाई नासल्याचें जयनगरहून वर्तमान नर्मदातीरीं येतांच नर्मदेहून रुपये कापड देऊन बापूजी नाईक व सदाशिव रामचंद्र [सुखठणकर] रवाना केले.' असें निर्णयात्मक सिद्ध होतें. [पुरंदरे १ लेखांक ४०२] मुकाम ठरला पण मिति मात्र निश्चित करतां येत नाहीं. जनवरी १८ पर्यंत पेशव्यांस वर्तमान नव्हतें असें स्पष्ट आहे. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३९५] ३ फरवरीला वार्ता उज्जयनीस पोहोंचली होती व ' श्रीमंत नानासाहेब पेशवे सुरंजेस दरमजल गेलेत ' असा पत्रांत स्पष्टोलेख आहे. [इतिसंग्रह ऐटि. क्रमांक १४ लेखाक २] त्याअर्थी ही वार्ता निदान त्यासुमारें लागली असावी अस्तु नर्मदेच्या तळाचे तारखेबरोबर ही समस्या सुटणार आहे.

† २८ फरवरी १७६१ ‡ ११ मार्च १७६१

सदा भला चाहीजे. आप्रच बहत्त दीन पाती समाचार नाही पाए है सो लीपजोजी. आप्र इहाकी हकीकती त्रिदीवार श्रीराजराणे जालमसीघजी को लीपी हे. सो जान के आपुको लायक सो करनो. आपु आदी राजा छौ. थाकी शूरता वडी छै. ती उपर थाकी वडाई जानकर करोगे. मीती आगहन शूदी ११ संवत १८३१. विसेख क्या लिपिये.

† श्रीमहाराजाधीराज श्रीमहाराज [श्री]महाराव उमेदसीघजी जोग्ये | श्रीमत् रघु नाथराव |

लेखांक [१५] श्री * संवत १८३१ मार्गशीर्ष शुद्ध १२
[१४ दिसंबर १७७४]

सीधश्री सर्वउपमालायक श्रीराजराणे जालमसीघजी ज्योग्ये श्रीमुख्यें प्रधान रघुनाथ बाजीराव के आसीर्वाद बंचना. ईहाके समाचार भला छै. उठाका भला चाहीजेजी. आप्रच सीरकार कारवारीने फतूर[१७] करो. उनी पातीर तुकुजी हुलकर वा माहादजी सीधीया उनोकु लेकर दक्षन गये. तीन उपरी सीधीयाकी अंतःकरणमे सपूर्ण रुप उठा. की जाणी आपु [इ]काईक तुकोजीकी भी उठा. [उ]की [या] रुप देषी. ती उपरी म्हाने हीदोस्थानकुं कुच कीयो. अब्री थाकी तरफ आवां छा. कोटाको आदीराजा छो. थाकी शूरता वडी लोकमे प्रसिद्ध छे. सीरकारपर यो समया विपरीत [प]डयो छै. ती उपरी वडाई जाणी करोगे. दर कुच कोटाकु पुहुचत है. मीती आगहन शुदी १२ सवत १८३१. विसेख क्या लिपिये

‡ सीधश्री सर्वउपमा लायक श्रीराजराणे जालमसीघजी जोग्य | श्रीमत् रघु नाथ राव |

लेखांक [१६] श्री * संवत् १८३९ मार्गशीर्ष वद्य ८
[२७ दिसंबर १७८२]

| श्रीमत् रघु नाथ राव |

राजश्री माहादजी सिंदे गोसावी यांसी

सकलगुणालकरण अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो रघुनाथ बाजीराव असिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. बहुत दिवस

---

(१७) कारभाऱ्याप्रमाणें फितुरीचा आरोप दादासाहेबांनीं सिंदेहोळकरांवर ठेविला नाहीं हें खरें. तथापि ' रोष करून ' उभयतांनीं त्याचा पक्ष सोडिला असें जें म्हटलें आहे त्यासंबंधीं पुढें पत्रव्यवहार येणार असल्यामुळें येथें विस्तृत विवरण करीत नाहीं

तुम्हाकडून पत्र येउन वर्तमान निवेदन होत नाही. तरी हली तुमचा मुकांम कोठे आहे ? तुम्हाकडील काय वर्तमान ते लिहून संतोषवीत जावे. साप्रत इंग्रेजाच्या तुंम्ही तह ठरावीत अहा व अमचाही जाबसाल लागला आहे म्हणून यक्तों. त्यांस साप्रत अम्हांस थोरले दवलतीचा लोभ राहिला नाही, तथापि बारमाईचा आम्हांस इतबार येत नाहीं, त्याअर्थी आंम्ही इकडेच राहू. तरी ज्यात अमची सोई ते तुंम्ही करावे हे उचित असे. मागील गतवार्ता चितात न ठेवाव्या. अम्ही सुरतेजवळ राहिल्याने अम्हांस दगदग नाही व अम्ही साप्रत कोण्याचे बऱ्या न्हे वाईटात नाही. दवल्तीचा अर्थ तरी पूर्वी ईश्वरकृपेकरून मोठीच केली आहे. अता वृध्यापकाली कांही ईश्वराची शेवा करून तापीतीरी राहावे असी इछा आहे. यास्तव येथेच अमची सोई घडून येईल तो अर्थार्थ करावा. तिकडे तुम्ही जो मुलुख देवाल त्यापेक्षा इकडे आंम्हास काहीं कमी दिल्हा तरी अम्ही राजी अहो, परंतु कोणाचे पेचांत राहाणे होणार नाहीं. सर्व तुम्हीं जाणतच अहा. रवाना छ * २१ मोहरंम. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [१७] श्री * संवत् १८४० जेष्ट शुद्ध १२
[१२ जून १७८३]

| श्रीमद् रघु नाथ राव |

राजश्री माहादजी शिंदे गोसावी यांसी

सकलगुणालंकरण अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो रघुनाथ बाजीराव आसिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. तुम्हीं इंग्रेजासी सलुक केला. तेव्हां इंग्रजानी खर्चास द्यावयाचे वंद केले. अम्हांस तरी खर्चाची बहुत तंगचाई. तुम्हाकडून केसो अनंत[१८] येथे आले परंतु आजपर्यंत आपलेकडून खर्चास पोहोचले नाहीं व यादीवर करार मदारही करून पाठविले नाहीं. अम्हांस खर्चाचा बहुत वोढा सबब पुणेकरापासून आम्ही खर्चास घेउन व मातोश्री [गोपिका] बाईसाहेबाचे बहुत दिवस दर्शन नाहीं, हेही समजोन त्याजकडे गोदातीरी खासा स्वारी गेली. तुम्हांपासी असल्यास व गोदावरीतीरी असल्यास भेद नाहीं परंतु पुणेकर कारभारी यांविसी खतरा बहुत होता. तो त्याणी शपत देउन व मध्येस्त मातबर देउन दूर केला, सबब नाशिकचे

---

(१८) केसो [अथवा कुसाजी] अनंत सुनेलकर या नावाचा गृहस्थ पवाराकडे होता तो आबाजी रघुनाथ निगडीकराप्रमाणें शिंद्यांचे पदरीं आला असून या वेळीं दादा साहेबाकडे शिष्टाईस गेला असावा असें मानावयाचे कीं काय ? याला ' निस्वत चिटणीस ' असें ही म्हटलें आहे.

सुमारे कुच केले. रेवातीरी रहावयाचा बेत बहुत होता परंतु चार महिने कर्जदार जाहलो. कर्जही सुरतेमध्ये आम्हांस कसे मिळेल ? हे तुम्हांस ठाउक आहे. फुलपाड्यास[?] रहावें तरी चार महिन्यात निदानी एक लक्ष पाहिजेत व हाली कर्ज साठ सत्तरपरियंत आहे. पुण्याकडून पैसा मिळेना व केसो अनंत याजकडील [प्रकार पहावा] तरी अंमल बसउन रसदा घेउन देणार. तेव्हां येवजास ठिकाण नाहीं. चहूकडून खर्चाचा ताण मोठा पडला. वर्तें पुण्याकडून हुंड्या आल्या व राजश्री फतेसिंगराव गायकवाड याजकडूनही कर्ज वारावयाबदल येवज देवविला याजमुळे थोडीशी सोई पडली. वर्तें गोदातीरी जातो. वरकड सविस्तर बोलणे ते केसो अनत यासी ... जहालेच आहे. ते लिहितच असतील. भडोचेस ठेवावयास तोफा नव्हत्या सबब ५ तोफा केसो अनंताचे हवाली केल्या. गाडे व गोळे दिल्हे. दारू त्याणी परभारे खरिदी केली सबब दिल्ही नाहीं. अतःपर लोकरच मातुश्रीचे दर्शनास जातो. आपण हमेशा पत्र पाठउन संतोषवीत जावे. रवाना छ ११ रजब. बहुत काय लिहिणे.

पो छ ९ साबान सुमा अर्बा समानैन मया अलफ.
उर्फ आषाढ शुद्ध १०
[१० जुलै १७८३]

लेखांक [१८]

श्री ... संवत् १८५० माघ शुद्ध १५
[१४ फरवरी १७९४]

नकल

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री
जीवाजी बलाल [केरकर] गोंसावी यास.

सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार. सुमा अर्बा तिसेन मया अलफ. महादजी सिंदे याचे शरीरी ज्वराचा उपद्रव होउन माघ शुा त्रयोदसीस † देवाज्ञा जाली. ईश्वर इछेस उपाय नाही. तुम्हास इकडील [?] बंदोबस्ताविसी राजश्री दौलतराव सिंदे लिहितील त्या प्रों तुम्ही तिकडील बंदोबस्त राखून खातरजमेचें काम काज करीत जाणे. जाणिजे छ * १३ रजब. आज्ञा प्रमाण.

---

† १२ फरवरी १७९४



श्रीमंत पवार धारकर व देवासकर,

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८०२ ते १८५३ विक्रमी.

लेखांक [१९]   श्री[19]   * संवत् १८०२ चैत्र वद्य ६

[11 अप्रेल 1745]

~ श्री ☼ भवानीशंकर चर णी तत्पर आनंद राव सुत यशवंत राव पवार नीर तर शके १७९२

राजश्री बालाजी यशवंत [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो   यशवंतराउ पवार दंडवत. सुा खमस अर्बैन मया आलफ. राजश्री राघो हरी यास प्रा कोटे येथील कमाविस आपले तर्फेने सांगून पाठविले आहेत. तर तुम्ही व हे येकाविचारे राहू[न]आपल्या हिसियाचा रूा जो येईल तो मारनिलेचे पदरी घालने. तुम्ही आपले वर्तमान वरीचेवरी लिहित जाणे. छ * १९ रावल. ।* बहुत काय लिहिणे हे विनंती. | मोर्तब सूद |

लेखांक [२०]   श्री   * संवत् १८१० कार्तिक वद्य ६

[16 नवंबर 1752]

~ श्री ☼ भवानीशंकर चर णी तत्पर आनंद राव सुत यशवंत राव पवार नीर तर शके १७९२

राजश्री बाळाजी बाबा [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   यशवंतराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करीत जाणे विशेष. राजश्री बाळाजीराम

---

(19) संग्रहांत पवारांचीं २६ पत्रें सांपडतात ऐतिहासिकदृष्ट्या तीं महत्वाचीं नाहींत. तथापि नमुन्यादाखल कांहीं पत्रें येथें दिलीं आहेत.

यास प्रा खैराबाद, बकाणी व चेचट येथील कमाविस सांगोन पाठविले आहे. त्यास या तीही महालची वाटणी जे आमचे तकसीमेची येईल ते मारनिलेचे स्वाधीन करणे. आणिक कोण्हाकडे न देणे. प्रा कोटे येथील जो यैवज आमचे तकसीमेचा होईल त्या वर कर्जदार वगैरे याच्या नेमणूका आहेत. यैगास तेही फडनीसी मारनिलेस सांगितली आहे. तर जो यैवज येईल तो मारनिलेचे विद्यमाने कर्जदाराचे नेमणूके [व] वराते प्रा दामा ॥ शाहीने देत जाणे. वेदमूर्ती राजश्री रामभट वैशंपायन यासि वरात दिल्ही आहे. तरी याचे चिरंजीव मारनिले आले आहेत. तरी याचा यैवज यास पावता होय ते करणे. रा छ * २० मोहरम. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. | मोर्तब सुद |

पैा छ १५ रबिलाखर मास माघे वद्य २.
हडोती. फाल्गुण वद्य २ समत १८१०
सुमा अर्बा खमसेन मया आलफ.
[८ फरवरी १७५४]

लेखांक [२१]

| ‿ श्री ☼ भवानीशंकर चर णी तत्पर आनंद राव सुत यशवंत राव पवार नीरं तर शके १७९२ |

श्री * संवत् १८१० कार्तिक वद्य ८
[१८ नवंबर १७५३]

राजश्री बाळाजी बाबा [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करणे विशेष. प्रा खैराबाद बकाणी हे नीमे महाल अलाहिदा[२०] आम्हाकडे आहेत. त्याची वाटणी अलाहिदा नियत आहेत. त्यास साल मारी खैराबाद बकाणी येथील कमाविस राजश्री संकराजी कृष्ण [?] यास सागोन पाठविले आहे, तर जो तेथील यैवज होईल तो मारनिलेचे पदरी घालणे. वरकड जो सस्थान कोटे येथील यैवज होईल तो राजश्री सोयराजी परशराम याजकडे देणे. जाणि ॥ जे छ * २२ मोहरम. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. | मोर्तब सुद |

---

(२०) खेराबाद व बकाणी हे दोन्ही महाल होळकर व पवार या उभयताकडे निमेनिम होते असें कळतें. [भाग १ लेखांक २० व होळकरशाही खंड १ पान २]

लेखांक [२२]

श्री * संवत् १८१० फाल्गुन शुद्ध १०

[४ मार्च १७५४]

‿ श्री ☼ भवानीशंकर चर णी तत्पर आनंद राव सुत यशवंत राव पवार नीर तर शके १७९२

राजश्री बाळाजी बाबा [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव पवार रामराम विनती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष. राजश्री बाळाजीराम याजकडे आमचे तर्फेने कमाविस आहे ते करार असे. कोण्ही मिडेस्तव कागद करून घेतले असले तर तेथे घेउन येतील [तरी] त्यास दखलगिरी न देणे. वराते दाखल जुने कर्जाची वरात केली आहे. ते [व] बाकी वसूल होईल त्यापैकी राजश्री बाळाजीराम देतील. सर्व गोष्टीने बाळाजीपताचे साहित्य करून आमचा अमल हा आपला जाणून हर येकविसी साहित्य करणे. जाणिजे छ * ९ ॥ जावल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब शुद

लेखांक [२३]

श्री . * संवत् १८१२ वैशाख शुद्ध ८

[१९ अप्रेल १७५५]

० श्री ़ सीवचरणी द ढ भाव तुको जी सुत कृष्णा जी पवार राव

सिक्का लक्षांत येत नाहीं

राजश्री बाळाजी यशवंत [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो कृष्णाजी पवार दंडवत विनंती उपरी. यथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष. पाा कोटे येथील आम्हाकडील हिसेयाची कमाविस रा भगवंत सामराज यासि पेशजी होती. ते त्याजकडून दूर करून हली रा कुसाजी हरी यासि सांगून परगणे मजकूरास पाठविले आहेत. तरी गोसावी यानी हरयेकविसी मारनिलेचे साईत करून आमल सुरली[त] चाले ते गोष्टी केली पाहिजे. पूर्ववतपासून स्नेह चालत आली आहे त्याप्रमाणे चालवीत गेले पाहिजे. आमचे हिसियाचा यैवज होईल तो याचे स्वाधीन केला पाहिजे. रा छ * ५ माहे जमादिलाखर. ॥ बहुत काये लिहिणे कृपा असो ॥ दीजे हे विनंती.

मोर्तब शुद

पैवस्ता चैत्र वद्य द्वादसी. हाडोती वैशाख वद्य १२

छ २५ माहे रजब.

[८ मे १७५५]

लेखांक [२४]　　　　　　　　　　श्रीजयती

~ श्री ☼
भवानीशंकर चर
णी तत्पर आनंद
राव सुत यशवंत
राव पवार नीरं
तर शके १७१२

राजश्री बाळाजी यशवंत [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　यशवंतराव पवार रामराम. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. पागेचे घोडे दांडग्यानी नेले. हे वर्तमान तुम्हास ठावकेच आहे. त्यास तलास करून घोडे आणउन पा। देणे. ‿ घोडियावसी तुम्हांस पेसजी सांगितले आहे. त्याजवरून तुम्ही तलास केला असेल. जरी शोध जाला नसिला तरी पुनरपि सोधे कर्तव्य तो करणे आणि घोडी येत ते करणे. जाणिजे छ १२ जावल. " बहुत काय लिहिणे हे विनंती. | मोर्तब सुद |

लेखांक [२५]　　　　　　　　　　श्रीगजानन

० श्री ०
सीवचरणि द
ढ भाव तुको
जी सुत कृष्णा
जी पवार राव

राजश्री लालाजी बाबा [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　कृष्णाजी पवार व सदासिवराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. संस्थान मारचा रुपया येत नाही याज करिता राजश्री पाटीलबावानी[२१] आपणास रूबरू सांगितले आहे. त्यासी आता आपणाकडे राजश्री गोपाळरावजी पोले आहे. तर मागील बाकी व पुढील मामलत जाली आहे तो यैवज पत मार[नि]लेचे पदरी ताकीद करून देवणे. पुर्वापासून तुमची आमची मामलत कांही दोन नाहीत. ‿ सर्व प्रारे भरवसा आपला आहे. मामलत दुसरे न जाणावी. " रा छ १८ मोहरम. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. | मोर्तब सुद |

---

(२१) श्रीमंत महादजी सिंदे.

लेखांक [२६] श्री गजानन

० श्री ०
सीवचरणि द
ढमाव तुको
जी सुत कृष्णा
जी पवार राव

राजश्री लालाजी बाबा गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो कृष्णाजी पवार व सदासिवराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल ता छ १७ माहे मोहरम जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. आपलेकडील बहुत दिवस पत्र येउन वर्तमान कळत नाहीं. तर यैसे न करावे. सदैव पत्री साकल्यार्थ लिहित जावे. यानतर राजेश्री वगाजी गंगाधर हे दिलीकडे आहेत. त्याची मुले माणसे रो गगाधर वगाजी [याचें] कुटुंबासुधा त्याजकडे पाठविले आहेत. तर आपल्यापासी पावलिया पुढे यास बंदोबस्त करून आपली माणसे पत्रे जागोजाग धागे धाग्याने देउन पावती करावी. कोठे कोण्हे गोष्टीचा अडथला न पडे ते करावे. सुखरूप त्याजपासी पावलियाचे उतर तुम्हास आले म्हणजे आपण आम्हा कडे पाठवितीलच हा भरोसा जाणून लिा असे. ॥ बहुत काय लिहि णे कृपा लोभ कीजे हे विनती. | मोर्तब सुद |

लेखांक [२७] श्रीशकर संवत् १८५२ माघ वद्य १३

[८ मार्च १७९६]

० श्री ०
भवानीशकर च
रणी तत्पर खंडेरा
व सुत अनदराव
पवार निरतर

सीधश्री नंदगांव[२२] महा सूभस्थानेक सर्व उपमा लाएक बिराजमान राजश्री महारावजी श्री उमेदसीघजी जोग्य. कीले धार सु राजश्री अनदराव पवारजी केन रामराम वचना. अपरंच. आठाका समाचार श्री जीरे कृपा सु भला छे. आप का सुख समीचार सदा लीखते रहणा. संतोष होसी. आंगू हकीकत ऐसा जो संस्थान मजकूर का काम काज आंगू राजश्री हरीराम पडत [लघाटे] के तरफ था जस परमान हाल मसारनिले के तरफ सोप

(२२) महाराव कोटेकर हे वैष्णव सांप्रदायी असून कृष्णभक्त असल्यामुळें त्यांनीं आपल्या इष्टदेवतेचें मूळ ठिकाण नंदगांव बरसान्याचें स्मरण व्हावें यासाठीं कोट्यांस 'नंदगाव' व शेरगडास 'बरसाना' असें नांव दिलें त्यामुळें मराठी पत्रांत वरील प्रमाणें उल्लेख सांपडतो

कर राजश्री बाळाजी संकर कू हुजूर बुलाया है. इस वास्ते संस्थान से बाळाजी को आदा पोहचा होवेगा उसकी रुजूवात हूरी पडतके चिरंजीवके विदमान से करकर मसार निले कू हुजूर भेज देणा. संस्थान मजकूर [का] कामकाज सरकार तरफ का आंगे परमान पंडत हरीराम के मारफात से लेणा. हामेसा कागदपत्र लीखते रहणा. मिती माघ वदी १३ त्रयोदसी समत १८५२. सा छ * २७ साबान सुमा सित तीसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे. | मोर्तब सुद |

लेखाक [२८]　　　　श्री　　　　* संवत् १८५३ जेष्ठ शुद्ध १२

[१७ जून १७९६]

| ० श्री ० भवानीशंकर च रणी तत्पर खंडेरा व सुत अनंदराव पवार निरंतर |

राजश्री राज जालमसिंगजी गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　अनंदराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिा आसावे विशेष. सा कोटे येथे कादार याचे नावे पालखीची नेमणूक आहे परंतु पालखी करण्याची परवानगी दिली नव्हती. हली राजश्री हरीराम [लघाटे] यासि पालखीची परवानगी दिल्ही आहे. तर राजश्री लालाजीबाबा व आपण बाबाच्या हवेलीस येक होउन पालखी ?? द्यावी. पालखीचा रोजमुरा देत जाणे. नेमणूक यैवजी मजुरा पडेल. ॥ रा छ * ११ जिल्हेज. सुा सबा तिसेन मया व आलफ. ॥ बहुत काये लिहिणे हे विनती. | मोर्तब सुद |

बार



श्रीमंत गायकवाड बडोदेंकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८३० ते १८६९ विक्रमी.

लेखांक [२९] श्री

> श्री राजाराम छ
> त्रपती अखिल प्रौढ प्रता
> प पुरंदर सयाजीराव गा
> यकवाड सेना खास खेल
> समशेर बहादर

राजश्री[२३] गोसावी यांसि

सकलगुणालंकरण अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो फतेसिंगराव गायेकवाड रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लखन करीत

(२३) पत्रांत नांवाची जागा रिकामी ठेविली असून सनसुद्धां दिला नसल्यामुळें वर्ष ठरवितां येत नाहीं. राघोबा दादाप्रमाणें गायकवाडांनीं फौजेची मागणी केली असावी असें म्हटले तरी चालेल. किंतु ठोकळ मानानें त्याचा काळ १७७४ ते १७८० पावेतों धरला तर चुकीचें होणार नाही. तसेंच हें पत्र 'संग्रहांत' उपलब्ध होतें त्याअर्थी त्याचा कोटेकराशीं म्हणजे बहुश. जालमसिंग झाला याच्याशीं संबंध असावा असें ओघानेच निष्पन्न होतें 'गुजराथ प्राती झालावाड आहे. तिकडे राजाचे भाउबंद फार आहेत. पांच चार हजार स्वार पाहिजेतसे असल्यास चेइन शामिल होतील मर्जी असल्यास लिहून पाठवावे. इकडून परभारे लिहिली जातील' अशी शिफाई जालमसिंग झाल्याने महादजी शिंदे गुजराथेंत असतां चालविली होती [१७७४।७५] 'परंतु दूरची गोष्ट' फौज पुष्कळ 'ईश्वर इच्छेने घडणार ते घडेल' या कारणें शिंदानी मात्र मान्य केली नाहीं [१७७४।७५] तथापि तत्सीय फतेहसिंगास ती हवी असावी. कोटेकरांनीं पत्करिलें तर इतके 'दूर' स्वसैन्य पाठविण्यापेक्षा 'झाला-वाडातील भाउबंदाची गोष्ट' ते आपोआप बोलतील म्हणून संदिग्ध मागणी केली असावी असें वाटतें किंबहुना हा शिंद्याचा मराठी कावा देखील असूं शकेल. त्यामानानें वरील पत्राचे वर्ष ठरविणे सोईस्कर होईल.

असिले पाहिजे विशेष. बहुत दिवस आपणाकडील पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तरी ऐसे न करावे. निरंतर पत्री कुशलवृत लेखन करावे, हे स्नेहात उचित आसे. यानतर सरकारात तिकडील फौजेचे प्रयोजन आहे. यास्तव राजश्री लालाजी बलाल यासि पत्र लिहिले आहे. ते सविस्तर आपणास विदित करतील. ते ध्यानास आणोन मारनिले सागतील त्याप्रमाणे फौजेची तजवीज करून पाठउन द्यावी. रा का×××यशवंत या कार्यास्तव रवाना केले असेत. ते सविस्तर निवेदन करतील. साराश आम्ही आपल्यास लिहिले यात्रे [आगत्य] सर्व प्रकार धरून स्नेहास वृद्धी करावी हे उचित आहे. सर्व आर्थ रा लालाजी बलाळ यास लिहिलेवरून कळो येईल. या कार्यास दिवसगत नसावी. ' रा छ * १ माहे रमजान. बहुत काय लिहिणे लोभ कीजे हे विंनती. (मोर्तब सुद)

लेखांक [३०] श्रीम्हाळसाकांत * संवद् १८६९ वैशाख सुद्ध १२

[२४ मे १८१२]

नकल

सिका.

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यासि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो आनंदराव गायकवाड सेना खास खेल समशेर बहादर रामराम विनंती उपरी. तुम्ही शहर आमदाबाद येथून खरेदी कापड व रेसीम व किरमिज घेउन कोट्यास रवाना करणार व देशावराहून कापड शेहरी आणणार त्याचा निमे हासिल माफी करावी म्हणोन सरकारांत विदित केले. त्यावरून तुमचे बदल खांतर सरकारावरून निमे हासिल माफ[२४] करून नीमे हासिल मालास शिरस्ते प्रमाणे साल दरसाल देत जावे. येविसी प्रो मारचे दुभागाचे कामदार याजवर पत्रे सादर केली आहे. रा छ ११ माहे जमादिलावल सुमा सलास आशर मयातेन व आलफ. हे विंनती. मोर्तब सुद

(२४) लालाजी गुलगुले यांचें वजन शिंदेशाहीच्या बाहेरही होतें असें स्पष्ट कळतें व त्याचे आगत्यासाठींच ही माफी झाली आहे.



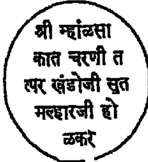
श्रीमंत मल्हारजी होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

संवत् १७९९ तें १८२३ विक्रमी.

लेखांक [२१] श्री * संवत् १७९९ फाल्गुन वद्य २

[१ मार्च १७४३]



राजश्री बाळाजी येशवंत [गुळगुळे]

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होंळकर दंडवत. सुमा सलास अर्बेन मया अलफ. प्रा मारचें पहिले रुपये आले होतें त्यापैकी राजश्री लक्ष्मणराव याचे कर्ज वारून आमचे दाहा हजार रुपये तुम्हाकडेस राहिले. पुढे जें हप्ते येतील ते वाटणीप्रमाणे रुपये आमचे कमाविसदाराचे हवाले करावे यैसे असोन त्यास म्हणता की राजेश्री रामचंद्रबाबाचें पत्र येईल तेणेप्रमाणे रुपये देउंन. तर तुम्ही काही नवे नव्हां ! पुरातन वाटणी [तुमचे परिचयाची] आहे तेणेप्रमाणे ज्याचे त्यास रुपये द्यावे. यैसे असोन कागदाचा उजूर करितां. तर है गोष्ट उतम आहे यैसे नाही. तर दाहा हजार पहिले बाकीचे व हाली जे हप्ते आले असतील [ते] वाटणीप्रमाणे राजश्री कृष्णाजी गो [विंद व] कृष्णाजी हरी ~~ याजपासी देणे. [न द्यावे] यैसे तुमचे चिती असेल तरी सुखरूप आसो. कमाविसदारास उठउन लावणे. यैसीच तुम्हास आज्ञा[२१] असेऊ तरी

---

(२१) हें पत्र शिंदे होळकराच्या दुहीचें द्योतक असून गुळगुळे त्यास कारणीभूत झाले असावेत अशा ग्रह बलवत असला तरी विचारांतीं तो भ्रमच वाटतो. कारण 'लक्ष्मणरायाचे कर्ज' होळकरांस देखील मान्य असून तें फेडण्याविषयीं आक्षेप नाहीं. कटाक्ष केवळ फाजील रकम थोपविल्याबद्दल आहे. फेडीचा संबंध शिंद्यांशीं येत असल्यामुळें त्याचे आज्ञेनुसार रकम थाबवून ठेवणें भाग पडलें

अर्बा अर्बैन मया अल्फ. तुम्हाविसी राजश्री कृष्णाजी गोविंद व कृष्णाजी हरी याणी येउन कीतेक प्रकारे सांगितले. त्यास तुम्ही व हे येका मते राहावे हे उजित आहे. प्रा कोटे येथील साल गुदस्ताचा यैवज मारनिलेस देविला आहे. त्यास याचे तर्फेने तेथे रा आबाजी × × [रघु]नाथ [निगडीकर[२७]] आले आहेत तर जो बाकी पैकी रुपया वसूल होईल व पहिला जाला असेल तो आबाजीपंत याचे पदरी घालणे. हे व तुम्ही येके विचारे असत जाणे. तुम्ही आपले सर्व प्रकारे समाधान असो देणे. जाणिजे छ * २ जिल्काद. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

पैा माघ वद्य २. बराबर राजश्री × [आ]बाजीपंत
[२० जनवरी १७४४]

लेखांक [३५] श्री * संवत् १८०१ आश्विन शुद्ध ३
[१७ सितंबर १७४५]

श्रीम्हाळसा कांत चरणी त त्पर खंडोजी सुत मल्हारजी हो ळकर

राजश्री बाळाजी यशवत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करणे विशेष. पत्र पाठविले [ते] प्रविष्ट जाले. प्रा पाटण येथील मामलतीचे वृत तपसीलें लिहिलें [तें] कळो अलें. यैसियासि राजश्री चिमणाजी गोविंद व रामाजी जगंनाथ येथ येणार आहेत. ते आलिया उपरी मनास आणून आज्ञा कर्तव्य ते केली जाईल. जाणिजे छ * २ रमजान. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

पैा छ १३ रमजान
[२८ सितंबर १७४५

---

(२७) भाग १ लेखांक ७५ टीप १०२ पहा. आबाजी रघुनाथ, कृष्णाजी रघुनाथ व गोपाळराव रघुनाथ हे तिघे सखे भाऊ सिंदेशाहींत उदयास आले. या घराण्याचा स्वतंत्र पत्रव्यवहार पुढें येणार आहे.

लिहिला[२६] आहे त्याजवरून कळो येईल. त्या लिहिल्याप्रमाणे वर्तणूक करणे. जाणिजे छ * २ राखर. ।' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्त
बसुद

लेखांक [३३]　　　श्री　　　* संवत् १८०० मार्गशीष वद्य ४

[२४ नवंबर १७४३]

श्री म्हाळसा
कांत चरणी त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत
कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　मल्हारजी होळकर दंडवत. सुमा अर्बा अर्बैन मया अलफ. रा कृष्णाजी विस्वनाथ हे आमचे आहेत. यास सिपारस पत्र राजश्री महाराव दुरजन [साल] सिंग यास दिल्हे आहे. तर तुम्ही मारनिलेस नेउन याची भेट करून याचे साहित्य उतम प्रकारे करून याचा योग क्षेम ते स्थली चाले असे करणे. याचे अगत्य आम्हास बहुत प्रकारे आहे. तुम्ही याचे साहित्या न चुकणे. जाणिजे छ ~ १८ सवाल. ।' बहुत काय लिहिणे हे विनंती

मोर्त
बसुद

लेखांक [३४]　　　श्री　　　* संवत् १८०० पौष शुद्ध ३

[८ दिसंबर १७४३]

श्री म्हाळसा
कांत चरणी त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत
कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　मलारजी होळकर दंडवत. सुमा

---

(२६) भकमुद्दाबादच्या स्वारींत शिंद्याप्रमाणे पिलाजी जाधव होते हें जसें स्पष्ट कळतें तसा बोध होळकरासंबंधीं होत नाहीं. [पुरंदरे १ लेखांक १५२] राणोजी शिंद्यांचे पत्रावर हवाला ठेविला आहे त्याअर्थी शिंदेहोळकर बरोबर असावेत असें वाटतें. या पत्रावरून दुसरी गोष्ट लक्षांत यावयाची ती ही कीं, मल्हारजीचा उल्लेख करतांना राणोजींनीं केवळ 'मल्हारबा' असें म्हटलें आहे [भाग १ लेखांक ७] पण होळकरांनीं शिंद्यांस 'राणोजीबावा' असें कां म्हणावें ? राणोजी शिंदे मल्हारजीहून वयस्कर नव्हते ना ? कारण होळकरांनीं 'जनकोबा' असें संबोधिलें आहे. [लेखांक ६६]

आम्ही प्रा मुटाणे,[३०] तांडा,[३१] पावागड[३२] प्रांतीचा मुलुक [सोडवून] तेथील बदोबस्ती करून सांप्रत डुंगरपुर[३३] प्रांते आलो. येथील तहरह जालियानतरे उदेपुर[३४] प्रांते जाउन तेथील कार्यभाग उरकून हाडोतीकडे येतो. तिकडे लस्करचा रोख आलिया उपरी तुम्ही पुढे भेटीस येणें. मग जो विचार कर्तव्य तो केला जाईल. जाणिजे छ ४ सफर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

पौ छ १८ सफर
[२८ फरवरी १७४६]

लेखांक [३८]

(श्रीम्हाळसा कांत चरणी तत्पर खंडोजी सुत मल्हारजी होळकर)

श्री

* संवत् १८०२ श्रावण शुद्ध २
[९ जुलै १७४६]

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी बल्लाळ
व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार
पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा सबा अर्बेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ते] पावोन वृतात कळों आला. 'मोपतराम याज बराबर सेरगडास दोन महिने जाउन राहिलो. यैवजा करिता तगंदा केला परंतु [महाराव] विचारावर येउन वसूल देता दिसत नाही,' म्हणून पत्री लिहिले. यैस्यास तुम्ही तगादा

---

(३०) मुटाणें हें स्थळ नकाशात मिळत नाहीं पण तें पावागडापैकीच असलें पाहिजे

(३१) हा तांडा कोणता ? शिंदेशाहींत जिल्हे अमझेऱ्यात याच नावाचा एक गाव असून तेथें गढी पण आहे ती पूर्वी पावागडाखाली मोडत असली पाहिजे किंवा या नावाचें निराळें गाव तरी पावागडात असलें पाहिजे.

(३२) किल्ले पावागड हा गुजराथेंतील सुप्रसिद्ध किल्ला सर्वांच्या परिचयाचा असून तो पुढें शिंद्यांच्या वांटणीस आला त्याचें हें मुख्य स्थान होते

(३३) डोंगरपुर हें लहानसें संस्थान असून हीं उदेपूरची एक शाखा आहे व ती आजही अस्तित्वात आहे [Aitchison Treaties vol iii page 21]

(३४) मल्हारजी होळकर 'उदेपुरचा कार्यभाग उरकून' जेतपुरास शिंद्यांचे मोर्चे लागले असतां मागाहून शिंद्यास येऊन मिळाले [भाग १ लेखांक ५०] अशा स्थितींत 'हडोतीचा' गुंता उलगडून आले असतील असें वाटत नाहीं.

लेखांक [३६] श्री * संवत् १८०१ कार्तिक वद्य ५

[३ नवंबर १७४५]

श्रीम्हाळसा कांत चरणी त त्पर खंडोजी सुत मल्हारजी हो ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत

कमाविसदार प्रा। कोटे गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा सित अर्बेन मया अलफ. तुम्हाकडील वर्तमान राजश्री मेघशाम दामोदर [?] याणी सविस्तर विदित केले त्यावरोन ध्यानास आले. यैवज अद्यापि वसूल होउन न आला. अपूर्व आहे! तरी या उपरी निकट करून वसूल प्रा। मारीचा रा। माहारायाकडील लौकर वसूल करणे. ॥ त्या प्राते[२८] स्वारी लौकरीच होईल मग श्रमी होतील. तरी यैसे पष्ट समजोन वर्तणूक करवणे. छ * १९ सवाल ॥ हे विनंती.

मोर्त बसुद

लेखांक [३७] श्री * संवत् १८०२ फाल्गुन शुद्ध ५

[१४ फरवरी १७४६]

श्रीम्हाळसा कांत चरणी त त्पर खंडोजी सुत मल्हारजी हो ळकर

राजश्री बाळाजी यशवत व राजश्री हरी बलाल

कमाविसदार प्रा। कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्ये स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुहूर सन सित अर्बेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविलें [ते] पावोंन वर्तमान निवेदन जाले. लिहिले कीं 'सरकारचा लाखा रुपयाचा हवालासुधा दोन लक्ष रुपयांची तनखा पेसजी दिल्ही. त्यापैकी आज तागाईत पाउण लक्ष रुपये वसूल जाले. बाकीची तहसील होत आहे. यैसि यासी लस्करचे अगमन यैकोन पांच लक्ष रुपयाचा मुलुक प्रा। बरे व बडोद व मङ्ग[२९] वगैरे यैसी तनखा घावीसी केली,' म्हणून लिहिले [ते] सर्व कळू आले. यैसियासी

---

(२८) या वेळीं मल्हारजी होळकर कोठें होते हें स्पष्ट कळत नाहीं तथापि पुढील पत्रात 'पावागड प्रांतीची बंदोबस्ती करून डोंगरपुर प्राते आलो' असें म्हटलें आहे तेव्हा ते गुजराथेंत असावेत असें दिसतें.

(२९) बरे, बरोद व मङ्ग हे तिन्ही महाल कोटा राज्यात आहेत.

दंडवत. सुा सबा अर्बेन मया अलफ. पा मजकूरची सरमजमू राजश्री सिवजी शंकर राजकडे पेसजी सनद आहे, त्यासी हल्ली मशारनिलेकडेच मजमू करार केली असे. यांच्या तर्फेने जो कोणी तेथे येईल त्याच्या हाते सरमजमूचे लिहिणीयाचे प्रयोजन घेउन वेतन पेसजीच्या सनदे प्रा पावणे. रोजा न्हे विसी गुदस्ता चालत आले त्याप्रमाणे चालवणे. नवी दिकत न घेणे. जाणिजे छ * २९ ॥ माहे रजब. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब: ल्हान सिमा)

पैवता छ १९ माहे शाबान. भाद्रवा वद्य ६

[२६ आगष्ट १७४६]

बार

लेखांक [४०] श्री * संवत् १८०२ मार्गशीर्ष शुद्ध ४

[५ नवंबर १७४६]

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी दलाल

व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार

पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत विनती. सुमा सब्रा अर्बेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले [नें] पावोन वृतात कळू आला. राजश्री भोपतरामजी याणि व आम्हास राजश्री रावसाहेबजीनी बहुत प्रकारे मांगून आपणाकडे पाठवावयाची सिदना केली. त्यासि रोख येवज जमा होणे यास्तव इतके दिवस लागले. आपली पत्रे अली. ते नाथद्वारास राजश्री रावसाहेबजीकडे पाठविली आहेत. उ[त्तर] आल्या सत्वरच येतो, म्हणून लिहिले [त्या] स त्याच्या मनास पर्व प्रकारे × × न असाने. निष्टापूर्वक वर्तन × × ते गोष्टी उतमच त्याज × × सचोटी राखलिया स्नेह × × ईल रा भोपतराम × × समागमे घेउन येणे × × लिहिणे न लगे [बहुत काय लिहि]णे ॥ हे विनती.

पैा छ २ माहे जिलकाद

मार्गशीर्ष सुध ४ बुधवार.

[५ नवंबर १७४६]

करणे. विचारावर येउन वसूल देतील तो घेणे. बुंधेलखंड प्रांताचा बंदोबस्त जालिया त्या प्रांते येउन त्याचेही पारपत्ये बरेवजेने केले जाईल. फिकीर नाही. जाणिजे छ १ * रजब. १* हे विनंती.

मोर्तब सुद

पैवस्ता छ २१ माहे रजब
श्रावण वद्य ८ गोकुलाष्टमी.
[२९ जुलै १७४६]

लेखांक [३९] श्रीमोरया * संवत् १८०२ भाद्रपद शुद्ध १
[६ अगष्ट १७४६]

श्री
राजा शाहु
नरपति हर्ष नि
धान बाळाजी
बाजीराव प्र
धान

३५ राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी बलाळ
व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार
पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर व जयाजी सिंदे

---

(३५) उत्तर हिंदुस्थानची ' मुतालकी ' शिंद्यांकडे होती असें जें प्रतिपादन केलें आहे त्यासंबंधीं हें ' मोरया, मोर्तब व सिक्का ' प्रत्यंतर पहावें. [भाग १ वंशावली पान ५] अशीं पत्रें जी ' संग्रही ' उपलब्ध झालीं तीं या भागांत दिलीं आहेत. [लेखांक ४२, ५०] मात्र असलीं पत्रें १७५२ पर्यंत मिळतात आणि तींही ज्या स्वारींत शिंदे व होळकर दोन्ही समागमें राहिले अशा संधीसच विशेषत. सापडतात. यांत होळकराचें नाव जें दिसतें त्याला सानिध्य व 'समाइकत्व' कारणीभूत असून वयमानें अग्रमान प्राप्त झाला असावा असें निराळें सांगावयास नको. हा प्रघात जुना होता किंवा नवीन प्रचार पावला हे सांगवत नाहीं. ' मुतालकी ' संबंधी बाजीराव पेशवे यांचें पत्र फार मार्मिक व अर्थप्रचुर आहे स्वत संबंधी दोघाची मनें कलुषित न होऊं देतां त्यांनीं आपलें हृद्गत प्रगट केलें आहे त्यानुसार ' मुतालकी ' पुढें निरंतर शिंद्याकडे राहिली असे क्षीरसागर व शकावलीकार यांनीं सिद्ध केलें तें निर्विवाद आहे सख्यसंरक्षणार्थ शिंद्यानीं सोबत्याची तोड काढली असावी असा प्रश्न करण्याची साहाजिक प्रवृत्ति होते. त्याविषयी समाधानजनक संदर्भ जुळत नसला तरी त्या भावनेचें प्रतिबिंब वरील प्रघातात उतरलें नसेल कशावरुन ? ' मुतालकी ' शिंद्याकडे निरंतर चालली हा सिद्धांत खरा ठरला आणि मोगल बादशाहाशीं केलेल्या तहात शिंद्यांची प्रथम सही होती असें जें इतिहासकार ध्वनित करीत आहेत त्याचे सूत्र मुतालकीशीं जुळत असलें तर हा प्रघात मात्र नवीन होता असें मानिल्यावाचून गत्यंतर नाहीं. किंबहुना चुरस उत्पन्न करविणारीं जीं अनेक कारणें उद्भवलीं त्यांत याचाही समावेश करणें ओघानेंच प्राप्त होईल. हा युक्तिवाद निदान मला तूर्त तरी ग्राह्य वाटत नाहीं. कारण कीं याच 'मुतालकीच्या' शोध न लागल्यामुळें इतिहासाचार्य राजवाडे यांची क्षुल्लक परवान्यांतील शब्दाविषयीं जशी दिशाभूल झाली, तसाच प्रकार या गोष्टींत संभवणीय आहे. [भाग १ लेखांक ६] यासाठीं राणोजी शिंद्याच्या वेळचें एखादें पत्र पुढें येईपर्यंत ठाम मत निश्चित करणें प्रशस्त होणार नाहीं हा पुरावा मुतालकीच्या तत्वाविषयीं मात्र पुरेसा आहे. होळकराचा संबंध कधीं व कितपत होता याचें स्पष्टीकरण पुढें कदाचित् संभवणीय आहे इतकेंच सुचवावयाचें होतें

लेखांक [४३] श्री * संवत् १८०४ जेष्ट वद्य १

[१२ जून १७४७]



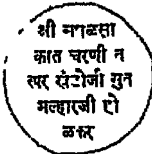
राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्ये स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुहूर सन समांन अर्बैन मया अलफ. तुम्हीं पत्र पाठविलें [तें] प्रविस्ट जालें. कितेक तपसीले आर्थ लिहिला तो सर्व निवेदन जाला. कोट्याचे मामलतीनें वसूलास दिवसगत लागली. साल गुजरोंन गेले. या सालचा वसूल आणि पेसजीची बाकी येसा वेगुबलग पैसा माहा- रायापासून घ्यावा लागतो, त्यास या उपरी निकट करून वसूलाची ताकीद माहारायास उतम प्रकारे करून येवज सरकारात पोहचे ते करणे. तुम्ही त्यांचे स्थितीस पुरतें वाकफ आसोन अजीपर्यंत वसूल राहू दिधला हे आपूर्व [असे !] या उपरी बहुत निकटीने वसूल घेणे. छ * १४ जमादिलाखर. हे विनती.

मोर्तब सुद

लेखांक [४४] श्री * संवत् १८०५ चैत्र शुद्ध १५

[२ अप्रेल १७४८]



राजश्री बाळाजी येशवंत व रा कृष्णाजी हरी
व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार
पा कोटे गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा समान अर्बैन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [तें] पावोन वृतांत कळू आला. रा माहाराव आपले आज्ञेसिवाय नाही, रुपयाच्या तरतूदेत आहेत, म्हणून लिा. येशास उतम आहे. रुपयाची वाट करून द्यावी. सर्व प्रकारे साधना करावी म्हणजे उतमच आहे. रुपयांयाचा तगादा करून वाट करून घेणे. छ * १४ राखर. हे विनती.

मोर्तब सुद

लेखांक [४१] श्री * संवत् १८०३ फाल्गुन शुद्ध ५

[३ फरवरी १७४७]

श्री म्हाळसा
कांत चरणी त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

सीधश्री अमेसींघजी [?] जोग्य मलारराव होल्कर केन वंचणो. अंगो परगने रायपुर [?] की साल मजकूर से मजमु गोपाळ त्र्यंबक [?] ईनसे कही है. ईन के हाथ से मजमु का कामकाज लेकर इने को सालीना वेतन रुपया ४०० च्यारसो करार कीये सो पोहच्यावना. मीती फागन सुधी ५ सं. १८०३

मोर्तब
सुद

लेखांक [४२] श्री * संवत् १८०३ फाल्गुन शुद्ध ६

[४ फरवरी १७४७]

श्री
राजा शाहु
नरपति हर्ष नि
धान बाळाजी
बाजीराव प्र
धान

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी बल्लाळ
व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार
कोटे प्रा गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर व जयाजी सिंदे दंडवत. सुा सबा अर्बेन मया अलफ. रा बाळाजी यशवंत यासी पालखीच्या[३६] सरंजामामुळे समाइक ऐवजी प्रा मजकूरपैकी रुपये १००० देविले असे [ते] साल दरसाल पावीत जाणे. ॥ जाणिजे छ * ५ सफर. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखन
सिमा

बार

---

(३६) बाळाजी गुलगुले यास पालखी तर या पूर्वीच मिळाली होती असें हें पत्रच सांगतें. नेमणूक ' समाइक ऐवजी ' खर्ची टाकण्याविषयीं हें केवळ संमतिपत्र होय. पवार व होळकर यांनीं आपापले हस्तकांस पालख्या दिल्या आहेत [लेखांक २८, ५०, ६०].

माहारायाकडील मजकूर लिहिला तो सर्व ध्यानास आला. तुम्ही वरचेवर तगादा करून वायदेवंदी प्रा यैवजाची निशा करून घेणें. मुदतीस यैवज न राहे तें करणें. इकडील वर्तमान तर 'प्रस्तुत छावण्या मउसमसाबादे[३८] पासी जाल्या आहेत. इकडील बंदोबस्त होउन बादज बरसात त्या प्रांतासी येणे होईल.' छ * ७ शाबान. ॥' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

---

(३८) 'अंतरवेंदींतील लढाई आटपून होळकर १७५१ च्या अक्टोबरांत झांसीस आले' असें विधान ज्या आधारावर राजवाड्यांनीं केलें आहे तें थोडें डळमळीत दिसतें कारण कीं ती 'उडवार्ता असून सत्यमिथ्य कळत नाहीं' असें लेखकच स्पष्ट सांगतो. [खंड १ लेखांक ८ टीप ३८] कोणी प्रमाण लक्षांत असावें असें मानिलें तरी चिटोरात्मक कसोटीस मात्र तें उतरत नाही मोगल बादशाहाकडून शिंदेहोळकरांनीं 'आपले गुंते उगवून' जून १७५१ च्या सुमारें 'उभयतां [नी] मह्रू, समसाबादेस छावणी केली' अक्टोबरांत 'श्रीगंगेस पूल बांधोन पार उतरले' आणि दिसंबरांत त्यांनीं 'पठाण रोहिले कोंडले' [भाग १ लेखांक ८६,९०,९३,९५] तेव्हां पठाणांशीं लढाई आटपली कधीं व झांसीस जाणें घडलें कसें ? पत्रान्वयेंच बोलावयाचें तर 'कूच' करण्याची ही केवळ हुलकावणी होती. [लेखांक ४८] वस्तुतः 'पठाणास तंबी पोहचवीत' असल्याचें स्वयम् मल्हारजी होळकर सांगतात. [लेखांक ४९] हा उलट पुरावा निर्णयात्मक नव्हे काय ? १७५१ या सालीं झांसीकडे जावयास होळकरांस फावलेंच नाहीं. त्याचे ऐवजी नारोशंकर आले आणि बंदोबस्त करून परत जाऊन मिळाले असेंच जास्त संभवतें. [खंड ११ लेखांक ७५] असें गृहीत धरून चाललें तर राजवाड्यांची तारीख एक वर्ष पुढें ढकलावी लागते तसें केलें असता बाध तर येत नाहींच उलट पत्रातील वर्णनाशीं तिचें सादृश्यच होईल बुंदेलखंडांतील कुवर भुपालसिंगाची दुंडी, प्रिथीसिंगाचें निधन व सावंतसिंगाचें राजतिलकाचें वर्ष निश्चित् करण्यासाठीं आमचे जवळ साधन नसलें तरी शिंदे होळकराचा जो संदर्भ दाखविला आहे त्यासंबंधीं निदान '१७५०' हें वर्ष ग्राह्य वाटत नाहीं पत्रात दिलेली परिस्थिति केवळ १७५१ ह्या वर्षीच सांपडते. अन्य कोणतेंही वर्ष धरलें असतां तें जुळत नाहीं. याला अतःप्रमाणाची खूण हवी असल्यास ती त्याच पत्रात आढळते. 'राजतिलक मार्गशीर्ष शुद्ध १० मीस' करून त्याच दिवशी पत्र लिहिलें असें मानिलें तर मार्गशीर्ष शुद्ध १० मीस '९ मोहरम' १७५१ याच सालीं येतो. तें दुसरें दिवशीं लिहिलें गेलें असें राजवाड्यानें ग्रहीत धरलें आहे तें बरोबर नाही. पत्रानुरोधें फार तर 'फरकाबादेहून' नारोशंकर आले असतील असें मानता येईल. पण दिसंबर १७५० पर्यंत शिंदे होळकरानीं जर चमेल नदीच पार केली नव्हती. [भाग १ लेखांक८४] किंबहुना विजयादशमीच्या सुमारें अवंतीमहेश्वर सोडलें असावें. [लेखांक ४८] अशा स्थितीत 'मागती सरदाराचीं पत्रें आली कीं पठाणानी बल केलें, फौजेसह सत्वर येणें. त्यावरून दरमजल सरदाराकडे जात असों,' याचें रहस्य तरी काय असूं शकेल ?

लेखांक [४५] श्री * संवत् १८०५ कार्तिक शुद्ध ३

[१४ अक्टूबर १७४८]



राजश्री आवाजी रघुनाथ [निगडीकर]
कमाविसदार पा कोटे गो यांसि

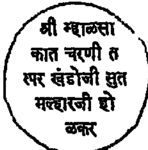
अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा तिसा अर्बैन मया अलफ. रा बाळाजी यशवंत न्ह यासि रायपुरची मजूमीची सनद पेशजी आहे त्यासि वेतन गैरआदा सबब पाा मजकूर यैवजी तुम्हाकडे रुपये ५०० पांचसे देविले आसेत [ते] पावते करून कबज घेणे. शिवाये साल दरसाल रुपये च्यारसे प्रमाणे पावीत जाणे. उजुर न करणे. दिा साल मजकूरपासून च्यारसे दरसाल पावीत जाणे. जाणिजे छ * २ जिलकाद. ॥ हे विनंती.



बार

लेखांक [४६] श्री * संवत् १८०६ आषाढ शुद्ध ८

[१ जुलै १७५०]



राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा इहिदे[३७] खमसीन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन वर्तमान कळू आले.

---

(३७) पत्रानुसार १ जुलै १७५० ही तारीख येते खरी पण ती बरोबर वाटत नाही. हस्तदोषानें सुरसनाचा घोटाळा दिसतो. ' इहिदेच्या ' जागी ' इसने ' हवें होतें. कारण सरळ आहे की या सुमारास ' होळकर व आम्हांस त्या प्रातास श्रीमंत स्वामी यांणी रवाना केले ' असें जयाजी शिंदे स्पष्ट सागतात [भाग १ लेखाक ८३] तेव्हां ' छावण्या मडसमसावादेपासी झाल्या ' असें संभवत नाहीं 'समग्नाबादेस' छावणी ' जून १७५१ ' सालीं झाली होती खरी [भाग १ लेखाक ९०] पत्रातील स्थलनिर्देशावरून हें पत्र १७५१ चें ठरतें आणि जंत्रीनुसार तारीख २० जून १७५१ येते. म्हणजे जयाजी शिंद्याच्या पत्रानंतर दोन दिवसांच्या अंतरानें हें पत्र लिहिलें गेलें असलें पाहिजे तोच प्रकार लेखांक ४८ चे सना संबंधी आहे.

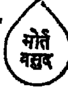
लेखांक [४९] श्री * संवत् १८०७ कार्तिक वद्य ६

[२८ अक्टूबर १७५१]



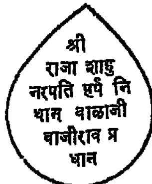
राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत विनंती. सुा इसने खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन वर्तमान कळू आले. नाहारायाकडील मजकूर लिहिला की तरतूद यैवजाची करून प्रस्तुत श्री नाथद्वारा गेले आहेत. ते आली बाचून यैवज हातास येत नाहीत. ते आलिया निकाल करून घेतो म्हणून लिहिले. यैसियासि तुम्ही वरचेवर त्यासि तगादा करून यैवज वसूल येईल तो घेणे. इकडील 'कार्ये [संपत आले] पठाणास तंबी पोहचाउन सत्वरीच त्या प्रातासी येतो. उपरांतिक सर्वांचे पारपत्य केले जाईल.' छ * १९ जिल्हेज. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



लेखांक [५०] श्री * संवत् १८०९ अधिक आषाढ शुद्ध १२

[१२ जून १८५२]



दस्तक 'सरकार' राजश्री मल्हारजी होळकर व राजश्री जयाजी सिंदे. कमा विसदारान चौकीदारान व रहादारान व बाजे लोकान व जकाते माहाय व नदी नावाडीयान वगैरे. सुा सलास खमसेन मया व अलफ. राजश्री हरी दामोदर कुटुंबसह वर्तमान श्री [काशी] चे यात्रेस जात असेत. याज बा पालख्या २ घोडी ५०० डोल्या १०० मनुष्ये २००० वगैरे भार[बर]दारी असे. याजला राहा दरम्यान कोणी मुजाहिम न होता सुखरूप जाउ देणे व जेथे वस्तीस राहतील तेथे जागा देउन रखवाली करणे. हासिलाचा तगादा न करणे. ताकीद असे. जाणिजे छ * १० शावान.



लेखांक [४७] श्री * संवत् १८०६ कार्तिक शुद्ध ५

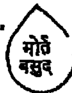
[२४ अक्टूबर १७५०]



राजश्री बाळाजी यशवंत कमाविसदार

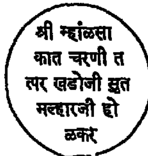
प्रा कोटे गोसावी यासि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा इहिदे खमसेन मया अलफ. रा हरबाजी मुरार याची घोडी तुम्ही मौजे मोवासीयातून नेली आहे याजबदल तुम्हास येक दोन पत्रेंही पाठविली व रूबरूही सांगितले. तुम्ही ही कबूल केले की घोडी देतो. अद्याप घोडी पंत मारास पावली नाही म्हणून विदित जाले. हे अपूर्व आहे! तर आतां पत्र दर्शनी घोडी पंत मजकूरा चे स्वाधीन करणे. फिरोन बोभाट येउ न देणे. ॥ रा छ * ४ जिल्हे [ज.] बहुत काय लिहिणे.



लेखांक [४८] श्री * संवत् १८०६ कार्तिक वद्य ४

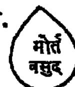
[६ नवंबर १७५०]



राजश्री बाळाजी यशवंत

कमाविसदार पा कोटे गो यां

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा इहिदे खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन वृतात कळू आला. माहारावजी यानी राजश्री बेणीराम भट याजला कितेक स्नेहवादे करून पाठविले आहे. [ते] भेटिले आसतील म्हणून लिहिले. यैसियासि भटजी आले. भेटी जाली. विना माहारावजी यानी पैका झाडून दिलियावाचून स्नेह कैसा राहतो? पैका दिल्हीया उतम आहे. आम्हीही कूच करून येत आसो. ॥ छ * १७ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.



२१२००० फागन सुदी १५   २१२००० असाड सुदी १५

इ माफक करार ठहरो सु निसा करनी. मुल्क की कोली लिख दीनी

मुल्क म फौजे फौजफाटो नकले नही. फौज का उजाड होई नही. मुल्क आबादान करावा. उपरला लीखा माफक रुपया की नीसा करासी. असाढ सुदी ९ सा १८०९ मुा [जयाजी] आपा साहीब का लसकर.

लेखांक [५२]   श्री   * संवत् १८०९ आषाढ शुद्ध १२

[१२ जुलै १७५२]

नकल कौल[४०] 'सरकार' राजश्री मल्हारराव होळकर व राजश्री जयाजीराव सिंदे ता तालुका महाराव श्री दुर्जनसालजी. आंगे सरकार का रुपया पाछली बाकी वा समत १८०८ वा समत १८०९ की साल की खंडणी का रुपया राजपर नीकसा जी मध्ये रामकीसन पंचोली व तुलसीराम व खंडेराव [?] हुजूर आये. सरकार का रुपीया नीकसा जी मध्ये तुर्त देणा ठहऱ्या. जी की बीदी.

---

(४०) सिंदे होळकर स्वतंत्र 'तहरह' करीत असत असें मल्हारजी होळकर स्पष्ट सांगतात [लेखाक ३७] 'श्रीछत्रसालजी वा श्रीपटेल [दत्ताजी] साहेब के वचन कथन करारदाद् छो' असें ४ जुलै १७६५ च्या करारावरून कळतें [लेखाक १० टीप ११] किंबहुना असले 'करार मदार' सिंदे होळकरांनी केल्याची साक्ष भाऊसाहेबच देतात [लेखाक ११] आणि त्यापैकीं तीन 'करार' प्रत्यक्ष पाहावयास मिळतात अर्थात् हा वाद प्रस्थापित करण्याचें प्रयोजन राहात नाहीं. वरील करार असल नसून नकला आहेत हें खरें. सिंदे [होळकरांनीं] आपले 'स्वतंत्र' किंवा 'मुतालकी सिक्केमोर्तब' वापरलें आहे हें जरी स्पष्ट सागता येत नसलें तरी ही बाब वगळण्याची सवड ठेवूनही असें मानल्यासिवाय गत्यंतर नाहीं कीं, मोगलाशीं झालेल्या 'अहदनाम्याची' व बुंदेल्यांशीं झालेल्या 'कौलनाम्याची' भाषा व या कराराची शब्दयोजना अगदीं भिन्न असून परस्परात बरेंच अंतर आहे [राजवाडे खंड १ लेखाक १ रोजनिशी ३ भाग १] 'अहदनाम्याचे व कौलनाम्याचे' नकलेंत पेशव्याचें नांव स्पष्ट आहे तें यांत मुळींच नाहीं. मुतालकी सिक्कामोर्तब कदाचित् वापरलें असेल तर पेशव्याचा संबंध येऊं शकेल एरवीं तसा संदर्भ जुळवितां येत नाहीं. कारण ज्या करारात सिंदेहोळकरानीं स्वत चें सिक्के वापरले नाहींत तेथें 'सिक्का श्रीमंत पंत प्रधान स्वामीचा, अथवा 'सिक्का मुतालकी' असा नकलांत स्पष्ट निर्देश केला आहे. तसा संकेत वरील नकलेंत नाहीं अर्थात् असल करारांत तो नसलाच पाहिजे. संग्रहातील नकलांत अक्षर कोठें बदललें आहे, सिक्का कोठें लागलेला आहे व तो सिक्का खारीं अथवा अन्य आहे असला सूक्ष्म भेद दाखविण्याची जेथें काळजी घेतली आहे त्यासंबंधीं संकोच का वाटावा? [भाग १ लेखाक १९१, २४३, २५७, २५९, २८०, २८१] अस्तु. ही तात्विक दृष्टि पुढें मागें खरी वा अन्यथा 'निषो तहरह पेशव्याच्या नांवानें, संमतीनें, आज्ञेवरून करावा लागे' असा सर्वसाधारण सिद्धांत जो राजवाडे ठरवूं पाहातात तो मात्र त्यानीं दिलेल्या अहदनाम्याच्या एका नकलेवरून सिद्ध होऊं शकत नाहीं असें ओघानेंच म्हणावें लागतें [ऐ॰ खंड १ पान ५०]

लेखांक [५१] श्रीरामजी * संवत् १८०९ आषाढ शुद्ध ९
[८ जुलै १७५२]

श्री महारावजी श्री 'राव[३९]' मलाररावजी [होळकर]
सुबादार श्री राव जीयाजी [शिंदे]

ली. पचोली रामकिसन आगा सिरकार श्री जी की तरफ सु मामलती चुकी. आगली वाकी खरनी सुधा कीसु. स[मत्]१८०९ का साल म देना रुपया ६,०५,८९७ अक रू. छ लाख पांच हजार आठसे सतानव सु इ माफक देना. ती का वोरो

२५८९७ भादवा सु १५ २००००० फागन सुदी १५

२००००० असाड सुदी १५

संवत १८१० का साल म दिन्हा रुपया ४२५०००

३००००० हाल खरनी का पाछला लख रस देना १२५०००

सद्र माफक देना.

---

(३९) राजेरजवाडे यांच्याशीं झालेले अनेक 'करार'संग्रहात असून ते क्रमश पुढें पाहावयास मिळतील. बहुतेक असल असून थोड्या नकलाही आहेत. त्यासर्वांशी सांप्रत कर्तव्य नाही पानिपतीय किंवा तत्पूर्वकालीन करार जे या भागांत आले आहेत त्यापुरताच विचार केला तर त्यांत शिंदे व होळकर या उभयताचीच नांवें आढळतात आणि दोघासही 'राव' असें राजसूचक संबोधन वापरलें आहे. [लेखांक ५२, ६६] इतर राजाचे करार उपलब्ध होईपावेतो केवळ कोटेकराचे करारानें काम भागणार नाहीं असें किस्येकांस वाटण्याचा संभव आहे. होळकरांविषयी साधनें अनुकूल नसली तरी शिंद्यासंबंधीं वरींच सिकेमोहरी पत्रें प्रत्यक्ष पाहिली आहेत त्यांवरून वरील शंकेचें निरसन करतां येतें 'अवाली व मवाली पनाह आलीखानदान राव जयाजी [जनकोजी व दत्ताजी] सिंदिया' असे नवाब गाजीउद्दीन खान बहादुर व आसफजहा निजामुलमुल्क यांनी अनेक पत्रीं स्पष्ट संबोधिलें आहे. [३ जून १७५२ व १७५८] या बाह्य प्रमाणानें कदाचित् [चिकित्सात्मक] जिज्ञासा तृप्त न झाली व स्वराज्य सत्तेचें सूत्र धार श्रीमंत पेशवे यांचेंच प्रत्यंतर हवें असेल तर [ते पदरचे न देता] नुकतेच प्रसिद्ध झालेले पुरंदरे दप्तर पाहाण्यास सुचवीत आहे [भाग १ लेखांक ३९६] यांत प्रत्यक्ष बाळाजी पेशव्याचें प्रमाण मिळते अर्थात् कोटेकर, नवाब गाजीउदीनखा, आसफजहां व पेशवे या भिन्नभिन्न व्यक्तींच्या मुखातून निघणारें हें अर्थप्रचुर पाळुपद स्वयंसिद्ध आहे राव हा शब्द शुद्ध राजाचा समानार्थी आहे अर्थात् निवाडापत्रासारख्या कायद्याच्या कागदपत्रांत जनतेकडून संबोधण्यात आलेली 'श्रीमंत' 'सरकार' 'महाराज' व 'दरबार' इत्यादि गौरवयुक्त विशेषणें, [भाग १ लेखांक १०७] शिंदे स्वत स 'सरकार' असें लेखीत असल्याचे पुरावे, [भाग १ लेखांक ५, ६, २९, ३२, ३८, १६४, १८२] व मोगल बादशहाकडून या संबंधात पुढील तिसऱ्या भागात पडणारा प्रकाश [चिंतोकृष्ण १ जून १७५२] इत्यादि ठळक गोष्टी लक्षात घेता शिंदे हे 'रावराजा' हूनही 'अधिक' होते असें इतिहासमर्मज्ञांच्या सहज प्रत्ययास येईल.

मनास आणून वाजवी धर्मतान्याये खरेखुरें असेल त्याप्रमाणे विल्हेस लावणे. जाणिजे छ * १८ जमादिलावल. ॥ बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

पो छ १ जाखर मि. चैत्र सुा ३
[१५ मार्च १७५५]

लेखांक [५४] श्री * संवत् १८१३ जेष्ठ वद्य २
[१४ जून १७५६]

श्रीम्हाळसाकांत चरणी तत्पर खंडोजी सुत मल्हारजी होळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा सबा खमसेन मयां अल्फ. पत्र पाठविले [तें] पावोन लेखनार्थ कळो आला. देवीदान गुंडलेकर याजविसी लिहिलें, त्यांवरून राजश्री त्रिमणाजी गोविंद यासी लिहिले आहे. त्यास जें कामकाज करणे तें तुम्हीं व ते यैसे येकाविचारें राहून करीत जाणें. कोण्हेविषई द्वैत[४२] न दाखवणे. पूर्वीपासून जैसें चालत आले आहे त्याप्रमाणेच वर्तनूक करीत जाणें. ॥ रा छ * १५ रमजान. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

लेखांक [५५] श्री * संवत् १८१३ जेष्ठ वद्य २
[१४ जून १७५६]

श्रीम्हाळसाकांत चरणी तत्पर खंडोजी सुत मल्हारजी होळकर

राजश्री त्रिमणाजी गोविंद
कमाविसदार पाा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा सबा खमसेन मया अल्फ. राजश्री जनकोजी सिंदे याजकडून रा बाळाजी यशवंत

---

(४२) कुंभेरीच्या वेढ्याच्या प्रसंगी शिंदेहोळकरांची 'चित्तशुद्धता गेली' असें भाऊबखरकार जें सांगतो त्याविषयीं विवेचन करावयाचें होतें [पान ६, ४५] पण याच कुंभेरी प्रकरणाबद्दल कांहीं महत्वाचीं पत्रें पुढील तिसऱ्या भागांत येणार असल्यानें तूर्त विवरण करीत नाहीं.

संमत १८०९ के साल मध्ये.		संमत १८१० के साल.	
१०५८९७	पंचोली अखेरामजीने वायदा कीया जी मध्ये बाकी रही सो भादवा सुद १५ कु देणा.	२१२०००	फागुन सुध १५ पुर्णिमा दो लाख बारा हजार.
२०००००	फाल्गुन सुद १५ दो लाख.	२१३०००	आसाढ सुध १५ दो लाख तेरा हजार.
२०००००	आसाढ सुध १५ दो लाख.		
६०५८९७	साहा लाख पांच हजार आठ से सत्यानव देना.	४२५०००	चार लाख पचीस हजार.

इ माफक करार कर वायदा ठह्‌र्‍या. सो वायदा माफक रुपया झाडा कर देना. सरकार का कौल छे. कोई बात की तसदी मुल्क को लागे नहीं. करार रुपया देना ठह्‌र्‍या जी मे तफावत करना नही. म्हाके तरफ सु राज ने रुपया दीया पाछे तफावत नही. बे वसवास मुलुक की आबादानी करना. म्हाका कौल छे. मीती आषाढ सुध १२ समत १८०९.

लेखांक [५३] श्री * संवत् १८११ फाल्गुन वद्य ४
[२ मार्च १७५५]



राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

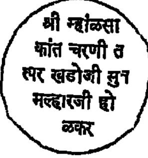
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुहूरसन खमस खमसेन मयां अलफ. देता प्रो वस्ती का पाठण याने हुजूर येउन विदित केलें कीं फुल्वेस जिल्खोर यानी माझे बायकोवर तुफान घेतलें कीं डाखीणपना[४१] करतीस याजकरिता बाहेर ... काढून दिधलें. त्यावरून हे पत्र लिहिले आहे. तरी यांचा कतींना

---

(४१) तत्कालीन समाजस्थिति व लोकांच्या भोळ्या समजुती अवगत होण्यासाठीं हें पत्र उपयोगी आहे. 'डाकिण' म्हणजे चेटुक करणारी स्त्री किंवा लाव. हा आरोप केवळ स्त्रीयांपुरताच आढळतो असल्या स्त्रीयांस जात गोताची मर्यादा लागत नसली तरी त्या बहुधा कनिष्ट जातीमधूनच आल्या दिसून येतात.

लेखांक [५७]　　　　श्री　　* संवत् १८१५ श्रावण वद्य १२

[३० अगस्ट १७५८]



राजश्री आबाजी रघुनाथ
कामदार प्रा कोटे गोसांवी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　मलारजी होळकर दंडवत. सुाा तिसा खमसेन मया अलफ. अखारामाची पत्रे येतात की यैवजाचा निकाल करारा प्राा करून देतो [पण] यैवज अद्याप 'सरकारात' पावत नाही. तर निकड करून यैवज घेणे. 'राजश्री जनकोजी सिंदे याच्या आमच्या भेटी जाल्या. परस्परे सारश्य होउन कोणेविसी सशये[४३] राहिला नाही. त्यास तुम्ही व राजश्री बाळाजी यशवंत पूर्ववत प्राा येकचित्त राहोन सरकारचे कामकाज करीत जाणे आणि येकंदर हिसेब तीन साला त्यांजकडे यैवज काये, तुम्हाकडे काये, फाजील यैवज कोणाकडे निघतो [ते] सविस्तरे लिहिणे. साराश उभयेता [एकविचारें] राहून ~~ हुजूर नालिस येउ न देणे. त्याचा आपला समाइक कारभार चालत आल्या प्राा चालवणे.' जाणिजे छ * २५ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

---

(४३) 'शिंदे होळकर याची चित्तशुद्धता नव्हती. हर यत्नें शिंद्याचे चित्तातील किलाफ काढण्यासाठीं होळकरानीं गंगोबा तात्या [चंद्रचूडास] पाठविले परंतु शिंद्यांनीं तोड केली की, वडील दत्ताजी शिंदे प्रसंगीं नाहींत. त्याचे पश्चात् भेटावयास पुरवत नाही, तेव्हा अधिक उणें ध्यानात न आणितां लष्करानजीक मुकाम केला, मान महत्व न पाहता होळकर डेरियास चालले तेव्हा जनकोजी शिंदे आडवे जाऊन भेटले. नंतर आठ पंधरा दिवस राहून चित्तातील किलाफ तोडिला' असें जें वर्णन भाऊ बखरकार देतो तें खरें ठरू पाहतें [४५, ४६] होळकर याची भेट होणार असे जनकोजींस १० अगष्ट १७५८ ला माहित होते. [भाग १ लेखांक १९०] त्याप्रमाणे 'परस्परे सारश्य होऊन संशय राहिला नाहीं' असें मल्हारजी होळकरच सागतात अर्थात् २० दिवसापूर्वी भेटीची वार्ता लागली त्यास कारण असलें पाहिजें व तें बखरकाराप्रमाणें चंद्रचूडाची शिष्टाई झाली तर वावगें नाहीं. दोघामधील २४ कोसाचें अंतर व २० दिवसाचा अवधी याची सागड घातली असता भेटीसंबंधीं खल चालू असून भेटीस शिंदे तत्पर नव्हते म्हणून त्यानीं चंद्रचूडास 'वाटे लाविले' असेल तर त्यात नवल नाहीं. किंबहुना 'सुभेदार भेटावयास येतात अव्हेर न करावा' असें सागूनच चंद्रचुडानें निरोप घेतला असावा व त्याचे संकेतानुसार 'लष्करानजीक दोन कोसावर येऊन डेरियास चालले तेव्हा शिंदे आडवे जाऊन भेटले' असले पाहिजेत. इतकेंच नव्हे तर बखरकाराप्रमाणें आठ पधरा दिवस राहून परस्पर संशयनिवृत्ति झाली असावी असें म्हटलें तर बाध येणार नाही.

पा मजकूरी आहेत. त्यास पूर्ववत मामलत चालत आली आहे तेणे प्रमाणे तुम्ही व ते येका विचारें राहून मागलत करीत जावी. लटका हर्षामर्ष वस[वाढ] वावा यात जीव नाही. काहीमात्र द्वैत न दाखवणे. पूर्ववतप्रमाणे येका विचारें रहाणे. देवीदान मौजे गुडलेकर याजकडे समाईक बाकी येणे आहे. त्यास तो पळोन गेला. ते समई उभयेता कमाविसदारानी त्याचे घरास कडी दिधली म्हणून हजूर विदित जाले. त्यावरून हली लिहिले असे. तरी उभयेता कमाविसदारां नी त्याचे घरास कडी दिधली, त्या प्रमाणेच तुम्ही व बाळाजी यशवंत येके विचारे राहून त्याजकडील निर्गम करावयाचा तो करणे. प्रा मजकूरची आबादी येके विचारे राहून करीत जाणे. येविसी फिरोन ल्याहावे ऐसे न करणे. जाणिजे छ * १५ रमजान. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

लेखांक [५६]

श्री

* संवत् १८१३ आषाढ वद्य २

[१३ जुलै १७५६]

श्रीम्हाळसा कांत चरणी त त्पर खंडोजी सुत मल्हारजी हो ळकर

राजश्री आबाजी रघुनाथ
कमाविसदार पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा सबा खमसेन मया अलफ. पा मजकूरचा हिसा मामलतीचा रा यशवंतराव पवार याजकडील त्याची कमाविस राजश्री घनसेठ करजे याजकडे आहे. तेथे रा यशवंतराव पवार याज कडील वरातदार येतील त्यास कांही तुम्ही देत न जाणे. सेठ मारनिलेकडील कमा-विसदार रा मलार सिवदेव तेथे आहेत त्याचे पदरी हिशाचा यैवज येई प्रा बालीत जाणे. सेठजीचे कर्ज पवार मारनिलेकडे आहे ते फिटे तोपर्यन्त वरातदारास अगर हर कोणास पैसा न देणे. कमाविसदार मार यास हिसियाचा यैवज देत जाणे. जाणिजे छ * १४ सवाल. ११ बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

राजश्री जनकोजी शिंदे यासी भेटी[४४] जालियावर ते गोष्टीचा फरशा होईल. केवल आपल्या मते देवीदान पाटील याचा मजकूर न करणे. उभयेता मिळून स्थापना करणे. याजला आम्हीही सांगणे ते सांगितले आहे. सारांश उभयेतानाही त्याची स्थापना करावी. जाणिजे छ * १७ सफर. ।' हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [६०] श्री ~ संवत् १८१५ आश्विन वद्य ९

[२५ अकटुबर १७५८]

नकल असल सनद बरहुकम

राजश्री बाळाजी यशवंत व आवाजी रघुनाथ
कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहांकित मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा तिसा खमसेन मया अलफ. आवाजी रघुनाथ याजकडील पालखीची[४५] नेमणूक रुपये सासे पेसजी चालत आले. हली पंत मशारनिलेने रदबदल केली त्यामुळे जाजती रुपये ३०० तीनसे येकुन रुपये नवसे समाइक चालवणे. जाणिजे छ * २२ सफर. बहुत काये लिहिणे.

पैा छ ४ माहे रविलैवल
कार्तिक सुध ६ संवत १८१५.
[६ नवंबर १७५८]

---

(४४) 'परस्परे सारस्य होऊन कोणेविशी संशय राहिला नाहीं' असें जर होतें तर मग शिंद्याच्या भेटीची अवश्यकता आता कोणती होती ? बरोबर सूत्र लागत नाहीं बखरकाराच्या वर्णनाप्रमाणें 'संशय' किंतु सर्वस्वी गेला नसावा कीं काय ?

(४५) आवाजी रघुनाथ निगडीकर यास पालखी तर यापूर्वीच मिळाली होती. पण यावेळीं जी वाढ झाली तिचा संबंध शिंदेहोळकरांच्या सारस्याशीं तर नसेल ? द्वैत मिटविण्याबद्दल आवाजीचा कल असावा असें वाटतें कारण चिमणाजी गोविंद याचे गुमास्ते गोविंद सखाजी व रामाजी जगन्नाथ याचे विरुद्धच केवळ कागाळीं ऐकूं येते [भाग १ लेखांक १२५ तें १२७, १२९, १३१ १३२ व १३५]

लेखांक [५८]　　　　श्री　　　* संवत् १८१५ आश्विन शुद्ध ११

[१३ अक्टुबर १७५८]

श्री म्हाळसा
कांत चरणी त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री चिमणाजी गोविंद
कादार पा। पाटण गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　मलारजी होळकर दंडवत. सुा तिसा खमसेन मया अलफ. राजश्री गोपाळ त्र्यंबक याची आसामी प्रा कोटे येथे सरकारातून होती [ती] दूर करून सन खमस खमसेनचे साली पा। पाटण यैवजी करार करून सनद सादर केली आहे. त्याप्रमाणे दर साल वेतन रुपये ४०० च्यारसे पावते करावे. तेथे दिकत करिता, सालचे साली यैवज पावत नाही म्हणून कळले. यैसि यासी सरकारातून सनद आसता दिकत करावयासि प्रयोजन काय! हे गोष्टी उतम नाही. हाली हे पत्र सादर केले आसे. तर सनदेच्या पैवस्तीपासोन मारनिलेस आसामीपैकी यैवज पावला आसल तो वजा करून बाकी यैवज देणे. पुढे दर साल पेशजीचे सनदे प्रा यैवज पावता करून कब्ज घेत जाणे. जाणिजे छ * १० ।' सफर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्त
बसुद

बार

लेखांक [५९]　　　　श्री　　　* संवत् १८१५ आश्विन वद्य ४

[२० अक्टुबर १७५८]

श्रीम्हाळसा
कांत चरणी त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री चिमणाजी गोविंद
कादार पा। पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　　मलारजी होळकर दंडवत. सुा तिसा खमसेन मया अलफ. हे वीदान पाटील मोजे गुडले पा। मजकूर येथील मजकूर हुजूर होउन पाटील मारास कोल दिल्हा आहे. त्यास त्याचा मजकूर तुम्ही व राजश्री बाळाजी येशवत येक विचारे करून त्याची स्थापना करावयाची तैसी करणे व पा। मजकूरी लेणि [?] याचा करिता तो सांप्रत न करणे. पूर्व चालत आल्या प्रा चालो देणे. पुढे

लिहीले. येसियासी आम्ही त्या प्रांतास[४६] येत असो. तेंं भेट होईल !' जाणिजे. छ *
१० रबिलावल. बहुत काय लिहिणे.



लेखांक [६३]　　　　श्री　　　　* संवत् १८१६ फाल्गुन वद्य १२

[१८ मार्च १७६०]

नकल

राजश्री वर्तमान भावी कामदार

पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर व जनकोजी शिंदे रंडग्न. सुा सितेन मया व अलफ. बो राजश्री सीताराम पुरोहित यानी वकाणाचे[४७] मुकामी येउन विदित केले की राव छेत्रसाल यानी आपले वकील पुरोहित केदारजी यासी जमीन कसा गजकूरी बीघे सुमार ५१ येकावन दिल्हे. त्याप्रमाणे चालत आली आलीकडे सरकारचा आमल जाल्यापासोन बंद आहे. [ती] आपण चालवावी म्हणजे त्याज वर कालक्षेप करून. त्याजवरून हे ब्राम्हण थोर विद्यापात्र याचे चालविले श्रेयस्कर

---

(४६) १७५९ या सालचा स्वयम् शिंदे, रामाजी अनंत दाभोलकर किंवा चिंतो कृष्ण या पैकी कोणाचाही पत्रव्यवहार 'संग्रहात' उपलब्ध होत नसून त्याचे कारणही कळत नाहीं. अर्थात् अबदालीशी सामना करण्याविषयी होळकरांनी पूर्वसंकेत ठरला होता किंवा नाही हें सांगणें कठिण आहे 'अबदाली भारी फौजेनिसी लाहोरास येउन जहानखान वगैरे सर[हिं]देवर आले दंगा व्हावयासी जाले' या खबरा गोविंदपंत बुंदेल्याप्रमाणे अन्दुदद अखेर मल्हारजी होळकरासही लागल्या असाव्यात असे ग्रहीत धरले तर हे पत्र मात्र महत्वाचे ठरतें आणि अबदाली विरुद्ध शिंद्याला मदत करण्याचा विचार या मितीपर्यंत तरी होळकराचा झाला नव्हता असें स्पष्ट कळतें. किंबहुना [जयपूरचें कार्य करून] 'मल्हारबा पंधरा दिवसात येतील' ही बातमी होळकराकडून कळली असेल तर होळकरांनी स्वसंकेत बदलला असें स्पष्ट होतें. [राजवाडे खंड १ लेखांक १३९, १४१, १४३].

(४७) हें पत्र मुळीच महत्वाचें नाही पण त्यातील स्थलनिर्देश मात्र महत्वाचा आहे बडाउचे घाटी दत्ताजी शिंदे यांचा पराभव झाल्यानंतर जनकोजी शिंदे हे कोट पुतळीस आले तेथे होळकरांची भेट झाली व त्यानंतर ते दोघे एकत्र राहिले असें दाखविणारें हें एक पत्र होय [भाग १ लेखांक २२०] या पत्रात 'बयाणा अथवा 'बकाणा' हें स्पष्ट समजत नाही तरी बयाणाच असणें जास्त संभवतें.

लेखांक [६१]   श्री   * संवत् १८१५ फाल्गुन शुद्ध ११

[९ मार्च १७५९]

श्री म्हाळसा
कांत चरणी त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो   मल्हारजी होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते प्रविष्ट होऊन अर्थ विदित जाला. जेपूरचा सलूख जाला किंवा काये [तो] वृतांत [तसेच] कोणे स्थली मुकाम [आहे] हे सविस्तरे लिहिले पाहिजे म्हणून लिा. येशास दीड मास जाला आपल्याकडून होउन दिल्हे नाही. राजश्री राय केशोराम येक दोन वेळा गेले की निश्चये कार्यभाग करून येतो. तेही आले. परंतु [भाषणांत] जीव नाही. मातबर ठाणी ते खाली करून देत नाही. निखालसता नाही. राजश्री केशोराये गेले ते जेपुरी राहून जेगोपाल मुंशीस पाठविले परंतु [तोही] खरा कारभार नाही. प्रस्तुत कस्बे फागीस मुकाम आहे. येथून जेपुर तेरा कोस आहे. सलूखे करोन अथवा विघाडे करून कार्ये करून घेतले जाईल. चिंता नाही. ।' खावंदाच्या पुण्ये ⌒ करून श्री। येश देईल. चिंता नाही. छ * ९ रजब. हे विनंती.

मोर्त
बसुद

लेखांक [६२]   श्री   * संवत् १८१६ कार्तिक शुद्ध ११

[१ नवंबर १७५९]

श्री म्हाळसा
कांत चरणि त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो   मल्हारजी होळकर दंडवत. सुहूर सन सितेन मया अलफ. पत्र पाठविले ते पावले. सिरीरी आरोग्य नाही. प्रस्तुत काही आरोग्य आहे. त्यास दो चौ दिवसांत थोडिशी शेल्क आलिया शेवेसी येईन म्हणून

पाठउन वर्तमान [पत्र] लिहित जाणे. जाणिजे छ ८ १५ रमजान. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

पैवस्ता छ २१ माहे मजकूर.
[२७ अप्रेल १७६१]

लेखांक [६५]

श्री * संवत् १८१८ भाद्रपद शुद्ध ७
[५ सितंबर १७६१]

श्री
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर म
ल्हारजी सुत मल्हा
रजी होळकर

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा इसने सितेन मया आल्फ. तुम्ही पत्र पा ते पावोन लेखनार्थ अवगत जाला. माधोसिंगा काडील मार वगैरे वातमी विस्तारे करून लिा ते सर्व कळले. येसियासी तुमच्या लिा वरून अखेरामजीस ताकीदपत्र पाठविले, ते त्यास प्रा करून कराराप्रमाणे ऐवज वसूलात ये ते गोष्ट करणे. नेणजीयासी खर्चास वराते पा ऐवज वसूल करून पावता करणे. ऐवजाची सुस्ती येकंदर न करणे. येथेही फौजेचे समजाविसीची गुंता उरकला. पुढील योजना आरंभिली. देसीहून[५२] नव्या फौजा आणविल्या त्या विजाया

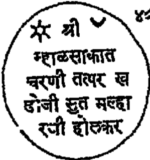
---

(५२) It was in 1761 that the prince of Amber *assembled all his clans* to force the Haras to acknowledge themselves tributaries. The invasion of the Abdalli, which humbled the Mahrattas and put a stop to their pretensions to universal sovereignty, left the Rajputs to themselves. *Madho Singh*, in his march to Harouti, *assaulted Ooniara* and thence he *proceeded to Lakhari* which he took *driving out the* crestfallen *Southrons*. Emboldened *he crossed* the *Chumbal* at *Pally Ghat*. The *chieftain of Sultanpur* was *taken by surprise*. *The victors*, [flushed with this fresh success,] proceeded through the heart of Kotah until they *reached Butwarro, where five thousand Haras were drawn up to oppose them. The numerical odds were fearful against Kotah*. Mulhar Rao *Holkar was encamped in the vicinity but so crestfallen* since the fatal day of Panipat *that he feared to side with either*. Young *Zalim galloped to* the *Mahratta* and *implored him*, if he would not fight, *to* move round and *plunder* the *Jeipoor camp: a hint which needed no repetition*. [Tod Rajas vol. ii p. 416—17]

जाणून सदरहूप्रमाणे का मजकूरी जमीन बीघे येकावन करार करून दिल्हे आसेत. तर लिहिल्याप्रमाण येकावन बीघे पुरोहित जीवूराम याजकड आपल्या आमलापूर्वी चालत आल्याप्रमाणे चालवणे. प्रती वर्षी नवीन पत्राचा अक्षेप न करणे. या पत्राची नकल घेउन आसल पत्र बोतीस भोगवटियासी परतोन देणे. जाणिजे छ * २५ रजव. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [६४] श्री * संवत् १८१८ चैत्र वद्य २

[२१ अप्रेल १७६१]



[४८]

राजश्री लालाजी बलाल [गुळ्गुळे] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा इहिदे सितेन मया अलफ. तुम्ही पत्र चैत्र शुद्ध † त्रयोदशीचे पाा ते वद्य १ पावोन ‡ लेखनार्थ अवगत जाला. 'राजसिंग घोडचढा जेथलीहून सेरपुरास गेला. सुरतराम सुभराम पोता दोन तीनशा स्वारानशी [मुकंद] दरा उतरोन रामपुऱ्याचे सुमारे गेला' म्हणोन विस्तार पूर्वक लिा. यैसियास 'ग्वाल्हेर, झासी प्रांतीचा बंदोबस्त करून रामपुऱ्या[४९]कडे जावे, यास्तव पोहरी[५०] पुढे सात आठ कोसावर येउन मुकाम केला. तो वर्तमान आले की राजश्री जनकोजी शिंदे विजैपुरास[५१] आले. ते दो मजलीने लष्करात येणार, याज करिता दोन मुकाम पारयली [?] करून राजश्री जनकोबाची भेट जाली म्हणजे दरमजल रामपुऱ्याचे सुमारे येतो. हारामखोराचे उत्तम प्रकारे पारपत्य होउन येईल. आणखी ही ज्यानी जैसी नेकी केली ते आचरणानुरुप फल पावतील. चिंता नाही.' वरचेवर पत्र

---

† १७ एप्रेल १७६१. ‡ २० अप्रेल १७६१.

(४८) पानिपतच्या धांदलींत मल्हारजीचें सिक्कामोर्तब गेलें असावें कारण या पत्रानंतर नवीन सिक्कामोर्तब सर्वत्र वापरलें आहे. [लेखांक ६५ तें ७३]

(४९) हा बहुधा रामपुरा [भानपुरा] असावा असें वाटतें. वांटणीपासून हे दोनी महाल होळकरशाहींत आहेत.

(५०) भाग १ लेखांक २२३ टीप २२७ पहा पोहरी हें स्थान शिवपुरीचे पश्चिमेस दहा कोसांवर असून हल्लीं तें सालोजी नरसिंगराव शितोळे देशमुख पुणेंकर याचें जाहागीरीचें मुख्य स्थान आहे.

(५१) विजेपुर हा मोठा कसबा असून तो कुंवारी नदीचे दक्षिण किनाऱ्यावर आहे. हा किल्ला पोहरीचे उत्तरेस वीस कोसांवर आहे. हल्ली हे गांव तेहसीलचें मुख्य ठिकाण आहे.

पत्र पाठउन लिहित जाणे. जाणिजे छ ॥ ५ सफर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

पैवस्ता छ १३ माहे मजकूर
भा सुध पुर्णिमा
[१३ सितंबर १७६१]

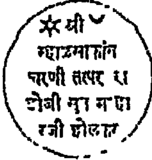
तर या ' वर्तनूकेचा प्रकार ' होळकरांस २० व पेशव्यांस २८ फब्रुवरीला गुलगुलयानें कळविला होता. त्यावर ' साभाजी पाटील सिंदे फौजसुधा ग्वाल्हेरीहून मुकुंदवारीचे सुमारें वढोयाहून तिकडे चालले. [त्रिंबक दत्ताजी १२ अप्रेल १७६१] गोपाळराव गोविंद [बर्वे] वीस पंचवीस हजार फौजेनसी खेचीचे पारिपत्यास राहिले. हें वर्तमान येकून माधवसिंग आपले जागी दबले. पाच सात हजार आले [ते] सहजात जातात. अमल बसतो ' असें कळते. [गोपाळराव गोविंद बर्वे १३ अप्रेल १७६१] आणि त्यानंतर ' कोटेकराशी सुमेदार साहेबाचें घरून कछुव्याच्या लढाईत सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' असें तुकोजी होळकर सागतात [लेखांक ७४] अर्थात् ही जी चाल माधवसिंगानें केली त्याची अटकळ बाधूनच उभयपक्षाची वचनक्रिया झाली होती हें जसें स्पष्ट आहे तसेंच 'कोटेकरानीं सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' हें देखील उघड होतें. [लेखांक ११, ७४] तेव्हां जालिमसिंगास होळकराकडे भरधाव जाऊन लुटीची सूचना करण्याचें काहीं प्रयोजन नव्हतें. ही शुद्ध कादंबरी आहे असें म्हणण्याचें दुसरें सबळ कारण असें आहे कीं, होळकराशीं जर जालिमसिंगाची भेट झाली असती तर पोहरीनंतर वटवाड्याकडे न वळतां सरळ गागुरणीस जाण्याचें त्यास काहींच कारण नव्हतें. [इतिसंग्रह ऐ.चर्चा लेखांक १,३] पत्राधारें बोलावयाचें तर १५ फरवरीपासून जी 'धुंद माधवसिंगानें मांडली' ती १५ अप्रेलचे सुमारें 'दबली' असा ध्वनी ऐकूं येतो तेव्हा जालिमसिंगास सूचना करण्याचें किंवा होळकरास लुटीस जाण्याचें काहीच कारण नव्हतें आणि त्यावेळीं होळकर समीप होते असें सिद्ध होत नाहीं. वस्तुत 'छावणीसाठीं इंदुरास' जात असतां मार्गांत होळकराचे केवळ काहीं तळ कोटाराज्या समीप पडले त्याविषयी पराचा कावळा केला आहे तो निराधार असून परस्पर सहाय्य करण्यासंबंधीं उभयतांचे ' करार ' झाले होते [पुरंदरे १ लेखांक ४१८, ४२०] आणि वचनानुसार ' सामिल होउन चाकरीची शर्त केली ' त्या कामगिरीप्रीत्यर्थ ' अखेरामास गांव व वृत्ती मिळाला ' होता. [लेखांक ७० भाग १ लेखांक २२६] साबाजी सिंदे, खानाजी जाधव व सुलतानजी लांबहाते हे तिघे कोटेकरास मदत करीत होते किंबहुना जयपुरकरांस रेट्टून अगष्टच्या पूर्वी त्यानी ' नेणवे ' गांठलें असें स्पष्ट होतें. [भाग १ लेखांक २६३ तें २६६] उभयपक्षांचें सैनिक बलाबल पाहाता टॉडच्या कथनानुसार जर पाचं हजार कोटेकराशीं 'पांच सात हजार [कछुवे युद्धास] आले' असें कळतें तर the numerical odds were *fearful* against Kotah हें फलनामय वर्णन वाचकांचे सहज ध्यानीं येईल. तसेंच लाखेरींतून हाकलून दिलेल्या मराठा सैन्याची संख्या टॉडनें जी वगळली आहे ती लक्षात घेता दोनी पक्ष समान असून त्यापैकीं कोटेकरांकडे मराठ्यांचा ओढा होता हें स्पष्ट आहे. ' कोटेकरांनी चाकरीची शर्त केली ' ती ' लढाई ' वटवाड्याची असो वा नसो पण त्यांनीं मराठ्याशीं ' सामिल होउन ' केली येवढें मात्र निश्चित होतें.

दशमीपर्यंत येउन पोहचतील. तदनंतर कर्तव्यार्थ केला जाईल. तिकडील वर्तमान सर्वदा

अबदालीच्या स्वारीमुळें मराठ्याचा विमोड होऊन भारतीय साम्राज्याविषयीं त्यांचा हेवा विरमळून राजपूत मोकळे झाले. त्यासरशीं सन १७६१ चे साली हाडोती हाताखालीं घालण्यासाठीं माधवसिंगानें उणियारा उजाड करून लाखेरींतून दाक्षिणात्यांस हाकलून दिलें. पाली घाटावर चंबल नदी पार करून सुलतानपुरच्या हाड्यांस ठार करून तो कोटा राज्यामधून बटवान्या समीप आला. या ठिकाणीं कोटेकराशीं युद्ध होऊन जालिमसिंगानें जयपुरकराचा पराभव केला. या संधीस मल्हारजी होळकर शेजारी होता पण पानिपतच्या पराजयामुळें तो इतका गांगरलेला होता कीं कोणत्याही पक्षास सहाय्य करण्याचें धैर्य त्यास झालें नाहीं. जालिमसिंगानें येऊन लुटीची लालसा दाखविली त्यास मात्र तो भाळला ' असें जें वर्णन टॉड देतो त्याविषयीं थोडें विवेचन करणें अगत्याचें आहे. लढाईचा मितिमास दिला असता तर बरें झालें असतें. कारण त्या संधीस होळकर सन्निध होते व जालमसिंगास भरधाव जाऊन लुटीची कल्पना सुचविण्याची सवड निदान संभाव्यता होती किंवा नव्हती याचा निर्णय तरी लागला असता. अस्तु. उणियारा, लाखेरी, पाली व सुलतानपुर या मार्गानें माधवसिंग बटवान्यास आला आणि तेथें लढाई झाली असें दर्शवून त्यांत होळकरांची दुर्बलता दाखविण्याचा झोक आहे. इतकेंच नव्हे तर शत्रुमित्र या नात्यानें होळकरांच्या लेखीं हाडा व कछवाह हीं दोनी सारखीच होतीं असेंही तो सुचवीत आहे.

पानिपताहून ' मल्हारजी होळकर दाहा हजार फौजेनसी चमेल उतरून ग्वाल्हेरीस ' १३ फरवरीला आले. [पुरंदरे १ लेखांक ३९७] परत येणाऱ्या सैन्याची पोटगी व वस्त्रप्रावरणादि साहित्याची सोय लावून पेशवे ' येईपावेतो ग्वाल्हेर झांसी इतवया [टप्या] तच राहणें ' त्यांस भाग होतें. [गंगाधर यशवंत चंद्रचूड २३ फरवरी १७६१] तसेंच ' ग्वाल्हेर किलियास गोहद [ही] फटकळ जागा ' जाणून तेथील ' जमीदार याची गोहद घेणे, झांसीस सैन्य पाठविणें व [कुंभेरीकर] जाटाशीं स्नेह करून [त्याच्या मध्यस्थीनें] गाजिउद्दीनखां व खुद्द अबदाली याच्याशी तहरह करून ' तात्पुरता वेळ मारून नेण्याची जबाबदारी व ' येखत्यारी ' होळकरांवर असल्यामुळें त्यास केवळ कोटेकर किंवा जयपुरकर यांचा समाचार घेण्याचेंच काम नव्हतें. [पुरंदरे १ लेखांक ३९९, ४०२, ४०५, ४०८, ४११,४१५,४१६,४१८,४१९. इतिसंग्रह ऐचर्चा लेखांक १] वरील सर्व गोष्टीस अनुकूल असें धोरण स्वीकारून होळकरांनीं आपला मार्ग व मुकाम ठरविला असला पाहिजे यांत शंका नाहीं. त्याप्रमाणें ते ' २१ अप्रेलला पोहरी नजीक येउन [तदनंतर छबड्यावरून] १५ मेला गागुरणीस ' आले. [इतिसंग्रह ऐचर्चा लेखांक १,३] यापैकीं पोहरी कोटाराज्याशेजारी मुळींच येत नाहीं. बाकीचे दोन मुकाम कोट्यासमीप होते असें म्हटलें तर चालेल आणि हा काळ २३ अप्रेल पासून १५ मे पर्यंतचा येतो. या संधीस बटवान्याची लढाई झाली असेल तर होळकर निकट होते असें कदाचित् म्हणतां येईल पण ते घोड्याच्या टप्या इतके जवळ होते असें कदापि सांगता येणार नाहीं. कारण बटवान्यापासून पोहरी ३० [छबडा २७ व] गागुरणी ४० कोस लांब पडते. अर्थात लढाई सोडून भरधांव येऊन जालिमसिंगास लुटीची लालुच दाखविण्याची सवड शक्य नव्हती. ती टॉडचीच कपोलकल्पना ठरते. ' करोड रुपये घेउन माधवसिंगास स्वार पाठउन अबदालीनें बोलाविले ' त्यामुळें तो ' घाबरा होउन बुंदीस यावें. मी सर्व रजपूत मिळउन येतो ' अशीं वरपांगी ' पत्रें ' पेशव्यास पाठवीत होता. [पुरंदरे १ लेखांक ४०२] ही त्याची थाप असून त्या निमित्तानें त्यानें चाल केली असें धरून चाललें

लेखांक [६७]　　　　　श्री　　* संवत् १८१८ फाल्गुन वद्य ६
[१६ मार्च १७६२]



शिक्का फाटला आहे.

राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　मल्हारजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशळ जाणून स्वकीये कुशळ लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनआर्थ अवगत जाला. हिंदुस्थान प्रांताचा माधोसिंगाकडील व जाटाकडील व सुजायतदौले वगैरे कितेक मजकूर विस्तारपूर्वक लिहिला तो कळू आला. यैसियास आम्ही श्रीच्या दर्शनाकरिता जेजोरीस दरमजल आलो. श्रीचे दर[श]न जाले. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब व श्रीमंत राजश्री माधवराव याची रवानगी सेनासह कर्नाट[क] प्रांती करून आपण इकडीळ बंदोबस्ताकरिता माघारे फिरून आले. आज येथे येणार. आपली त्याची भेट होउन जो मनसबा कर्तव्य तो करून थोडकीयाच दिवसात त्या प्राती येत असो. तुम्ही [मात्र] तिकडील वर्तमान वरचेवर तपसीले लिहून पाठवीत जाणे. राजश्री दत्ताजी सिंदे व राजश्री महादजी [शिंदे] व राजश्री नारो शंकर फौजसुधा त्या प्रांती आले आहेत. त्यास सर्व हृदभाव लिहून अजमेर वगैरे उपराळा बंदोबस्त होईल तेथवर करणे. आमचाही थोड्या दिवसात इकडील कामकाजाचा गुंता उरकोन जलदीने त्या प्राती येत असो. ज्याने हारामखोरी केली आसेल त्याच्या आचरणानुरूप फळ पावतील. रात्र दिवस सावध राहून अखेरामाच्या विचारे तिकडील मनसुबा उपयोगी पडेल तो करणे. पे दरपे वर्तमान लिहित जाणे. रा छ - १९ माहे साबान. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



लेखांक [६८]　　　　　श्री　　* संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ३
[२८ मार्च १७६२]

पुा राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यांसि

विनंती उपरी. रावराजे [बूंदीकर] चौथ देउन सलूख करू म्हणतात. त्यास त्याजकडे आमचा जिनस गला वगैरे जागा जागा गेला आहे व हाली नैणेव्यात तीन च्यार लक्षाचा जिनस तोफ दारू वगैरे जखीरा याची वाट करून घेणे. नैणव्यात त्याजला दरकार काये आहे ? निदान नैणवे जागा देउन या प्रसंगावर नजर देउन सलुख

लेखांक [६६] श्री * संवत १८१८ आषाढ वद्य १०
[१६ जुलै १७६२]

सीका पत्र बमोजिब नकल

माहारावजी श्री छत्रसालजी का मुतसदीया सु सुबादारजी श्री राव मलारजी [होळकर] वा सुबादारजी श्री राव जनकोजी [सिंदे] की तरफ सु करार दाद ठहरो. इ माफक साल दरसाल चल्या जाइज्यो. इमे तफावत करो मती. ती को बोवरो

२००००० संमत १८१७ का साल ताई का बाकी नीकला त्यामे देणा. ३००००० संमत १८१८ का साल की खंडणी का रुपया.

ती की कीस्त

२००००० हाल देणा रुपया
ता [तपसील]
५०००० लसकर मे नक्द वा हुंडी
१५०००० नंदगांव सु प्रवरा रोज में पोहचावणा
२०००००

१००००० आसोज सुदी १५ को देणा रुपया
२००००० माहा सुदी १५ को
३००००० येकुन रुपया

संमत १८१८ का साल मे भरणा रुपये ५०००००

संमत १८१९ का साळ सु करार. साळदर साल इ माफक दीया जाइजो. बेवरो. [तीको]
२००००० पाछली बाकी मा देणा रूपिया ३००००० सालकी खंडणी मा देणा रूपिया

तपसील.

सालु मा देणा २५०००० उन्हालु मा देणा २५००००

५००००० पांच लाख रुा

इकरार माफक चाला जाइजो. इ सीवाय कीसी बात की खेचल न होसी. या मे थे अंतर न करोगा तो म्हा बी न करांगा. मीती आसाढ बदी * १० समत १८१८. जाणिजे छ २४ जमादिलाखर.[53] [१] मोर्तब

(५३) नकलकाराचा हा हस्तदोष दिसतो. कारण या वर्षी आपाढांत जंत्रीनुसार 'जमाखर' नसून जिल्हेज होता आणि त्याच मानानें तारीख ठरविली आहे.

लेखांक [७०]   श्री   * संवत् १८२० मार्गशीर्ष वद्य ११
[१९ डिसेंबर १७६८]



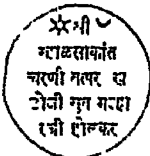
राजश्री लालाजी बल्लाळ कादार
प्रा पाटण निा सिंदे गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   मल्हारजी होळकर दंडवत. सुमा खमस सितेन मया अल्फ. ' राय अखेराम कोटेकर यासि पेशजी धीपरी[55] प्रगणियाचा गांव समाइक सरकारातून पेशजी दिल्हा होता. तेथे आमल होउन भोगवटा न जाला म्हणून रायेजीनी हुजूर विनती केली. त्यावरून पेशजी गांव दिल्हा होता त्याचे मुबदला मौजे निमोदा प्रा मजकूर हा गाव समाइक करून दिल्हा आहे. त्यास तुम्ही मोजे मार येथील दरोबस्त आमळ मार निलेकडे चालवणे. तुम्ही दखलगीर न करणे. जाणिजे छ * २५ जमादिलाखर. ।' बहुत काय लिहिणे.



वार

लेखांक [७१]   श्री   * संवत् १८२२ वैशाख वद्य ९
[१३ मे १७६५]



राजश्री लालाजी बल्लाळ
कादार संस्थान कोटे निा सिंदे गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   मल्हारजी होळकरें दंडवत. सुमा खमस सितोन मया अल्फ. ' कोटेकराकडून आपला ऐवज येणे त्याजविसी समक्ष अखेरामजीस ताकीद केली होती. त्यास अखेराम गेलियावरी त्याची [जी] अवस्था[56] जाली ती

---

(५५) धीपरी हें गाव रातोलीचे पश्चिमेस ४ कोसावर चंबल नदीच्या पूर्व किनाऱ्यावर आहे.

(५६) अखेराम पंचोली हा कोटेकर याचा कारभारी असून त्यांच्या वतीनें तो १७४८ पासून राजकारणात मराठ्यांकडे प्रामुख्यानें वावरत होता. त्याची कारकीर्द अनेक दृष्टीनें प्रशंसनीय होती व मराठ्यांपेक्षा ती महारावजीसच ज्यास्त हितावह झाली. मैत्री जोडून भाईचारा करून सलगी वाढविल्यामुळेच कोट्याची खंडणी कमी झाली आणि राज्य नामशेष होण्याची संधी आली असता ते गंडांतर टळलें. त्याचें श्रेय ओघानेंच या पंचोलीस द्यावें लागतें. अशा कर्तृत्ववान पुरुषाची 'अवस्था' काय व कशामुळें झाली हें सांगवत नाहीं. शपघात झाला असें म्हणावें तर ' अखेराम मृत्यु पावले. येविसी काही चितात न आणावे' असें एका पत्रीं म्हटलें आहे. [महादजी शिंदे २७ मार्च १७६५] असो पुढें मागें त्याचा उलगडा होईल अशी आशा वाटते.

करावा. नाही तर लाभ काये ? चौथ घेतल्या दावा गुदरत नाही. यास्तव त्याजवर दबाव आसो द्यावा. मोठा माधवसिंगाचा आश्रा त्यास आहे. मूळच[५८] खारिस्त केल्या डाहाळ्या सहजात पडतील. राजश्री नारोपंत पहिले फौजसह आले [ते] रवाना केले. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब व आम्ही भारी सरजामाने आती सत्वर येतो. सर्व तुमचे मनोदयान रुप होउन येईल. तुम्ही व राजश्री सुलतानवा [लांबहाते] येकविचारे कोटेकरास हाती घेउन उचितार्थ तो करणे. सर्वदा पत्र पाठउन संतोषवीत जाणे. जाणिजे छ * १ रमजान. ।' हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

लेखांक [६९]   श्री   * संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ३

[२८ मार्च १७६२]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर खंडोजी सुत मल्हारजी होळकर)

राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यास.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   मल्हारजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लेखन करीत असिले पाहिजे विशेष. आपणाकडोन पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तर यैसे न करणे. सर्वदा तपसीलवार वर्तमान माधोसिंगाकडील व सुजायेतदौलाकडील व दिलीकडील नजीबखानाचे व आजमेरचे वगैरे सविस्तरे लिहुन पाठवीत जाणे. आम्हाकडील वर्तमान ' तर प्रस्तुत मुक्काम जेजूरी श्री संनिध आहे. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब येथे आले होते. त्याची भेटी जाली. येक मुकाम करून पुणियास गेले. आम्हीही पुणियास जाउन कामकाजाचा गुंता उरकोन मातबर सरंजामानसी थोडकीयाच दिवसात त्या प्रांतात येत असो. राजश्री नारोशंकर सेनासहवर्तमान त्या प्रांती आलेच आहेत. त्यासही पत्र लिहून माधोसिंगाचे पारपत्याचा मनसब होईल तेयवर करणे. माधोसिंगाचे पारपत्य जालिया उमेदसिंग वगैरे किरकोळ सहजातच पादाक्रांत होतील. ।' आम्हीही श्रीमंत [दादासाहेब] आदि करून भारी सरंजामाने जल्द येतो. ज्यानी जसी लबाडी केली त्याप्रमाणें नतिजा पावतील. चिंता न करणे.' रा छ * १ रमजान. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

---

(५८) ही मूळ मल्हारजी होळकराची नीत्युक्ति कीं थोरले बाजीराव पेशवे यांच्या राजनीतीची पुनरुक्ति समजावी ? [लेखांक ६९

पाठविली आहेत. त्याजला आपले घर राखणे तर यैवज आमचा आवलेश पावता करतील. तुम्हास पुढे होऊन हिशेबच आमचा करणे तर उतम आहे. लाहोर, जैपुर वगैरे हिसेब तयार आहेत. वाटणी प्रा पैसा निघेल तो द्यावा. आमचा फाजिल यैवज निघेल तो घेउन. यासीही चिंता बाळगीत नाही. ज्याचे ऋणानबंधामुळे गेगुदर होउ[न] परस्परे स्नेहसंरक्षण जाले तें त्याचे त्याज बा। गेले. अत:पर तुम्ही अथवा पर कोणास वेजा वर्तनूक करणे ते वहुत विचारून करावी. जाणिजे छ ॥ ११ सफर. ।' वहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

लेखांक [७३]

श्री * संवत् १८२३ चैत्र अधिक वद्य १४

[८ अप्रेल १७६६]

✲ श्री ✓ म्हाळसाकांत चरणी तत्पर ख टोजी सुत मल्हा रजी होळकर

राजश्री लालाजी वालाजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुहूर सन सित सितेन मया व आलफ. राजश्री रामराये देवजी का। कोटे येथे राहत आहेत. त्याजकडे कांही कज्या नसता तुम्ही उदेचंदाचे कर्जाचे निमित्य ठेउन राजश्री अवचि[त]राव गणेश याचा शह पोहचाउन भोपतरायाचे घरी नेउन बलात्कारे रुा १५० दीडसे घेतले. म्हणून पंत मारनिलेने लिहून पाठविले. त्यावरून तुम्हास लिहिले आसे. यैसि यासी 'तुम्ही आमचे देशस्थ तेथे असोन रांगडिया लोकात परकियाचे कर्जाचा निमित्ते ठेउन पंत मांरनिलेपासोन वेआबे करून रुपये ध्यावयासि प्रयोजन काये ? अशा गोष्टी हिंदुस्थानी लोकापासूनही न घडाव्या त्या तुम्ही आचेरता ! त्यावरून तुम्हास काये म्हणावे ' ! तरी अत:पर पत्र पावताच पंत मारनिलेपासोन गैरवाजवी रुपये जबरदस्ती करून घेतले आहेत ते माघारे देवणे. येविसीचा पुन्हा बोभाट न ये ते करावे. पंत मारनिले आपले आहेत. त्याचे हरयेकविसी उचित पदार्थे साहित्य करीत जावे. जाणिजे ।' छ * २७ सवाल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

पैा छ × माहे चैत्र सुध ९ संमत १८२२.
सुा सित सितेन. मुकाम कोटे
[१८ अप्रेल १७६६]

कळली. यैवजाविसी राजास हुजूरीहून ताकीद अगोधर लिहिली होती आणि हलीही राज्यास पत्र पा। आसे. तरी तुम्ही व रा। आबाजी रघुनाथ [निगडीकर] मिळोन यैवाजा विसी कोटेकर राज्यास निकड करून यैवज वसूलात आणणे. जर करिता इतकिया वरी काळहरण केली[या] रुपये व्याजसुधा यैवज घेउ, या प्रा। तुम्हीही सांगणें.' म॥ जाणिजे छ * २२ जिल्काद. [१] बहुत काय लिहिणें. (मोर्तब सुद)

लेखांक [७२] श्री * संवत् १८२२ श्रावण शुध १३
[३० जुलै १७६५]



राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो। मलारजी होळकर दंडवत. सुा। सित सितेन मया व अलफ. ' कोट्याचे मारा करिता दोन तीन पत्रे तुम्हास पाठविली. उत्तर येत नाही. तूर्त सरकारची कासीद जोडी आली. ती पंधरा लक्षात मामलत चुकली. वर्त साडे सहा घ्यावे. त्याचे वसूलास तुम्ही काही स्वार जमीयेत घेऊन आला आहा. त्यास मामलत केली ते समाइक केली आणि यैवज झाडून आम्ही घेउ म्हणता, आमचे कमाविसदारास दखलगिरी देत नाही. पैसा आमचाही त्याजकडून येणें आहे. त्याचा आमचा हिसेब होईल, तूर्त यैवज न देउ, यैसी नाना प्रकारे तुम्ही भाषणे करिता. वरकडास तो आकाशा संनिध, यैसे मानून बोलतात. अस्तु. परंतु तुम्ही सर्व जाणता. बाळाजी येशवंत याजपासोन वाकिफगारी येसोन यैसी भाषणें योग्य नाहीं. कोटे केवळ पर अमल नव्हे. आमचा खास 'जागीर'[५७] त्या प्रा। हिसेरसीद आजपावेतो चालत आले आसता तुम्ही कर्ते' शहाणपणाचा अहंभाव धरून मनमानेसी वर्तनूक करिता. चिंता नाहीं. आमचा पैसा खावंदास अगर सोवत्यासी[५८] कोणास सुटणार नाहीं. या प्रा। सर्वांनी चालविले आणि आम्हीहीं कोणे प्रकारे आंतर केले नाही. पुढें ही समजून घेउ परंतु तुम्ही खामखा पैसा देणार नाही यैसे विचारे वर्तता, हे गोष्टी [मात्र] कामास येणार नाही. येविसी पुरती दूरंदेसी करून उचित ते करणे. हाली कोटेकरासीही पत्रे

(५७) भाग १ लेखांक ३८ टीप ६९ पहा.
(५८) शिंदे तथा पवार. लेखांक ३१ टीप २५ पहा.

मेहेरबानगी करून पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. 'कोटेकरासी राजश्री सुमेदार[६०] साहेबाचे वचन कछुव्याच्या लडाईत सामिल होउन चाकरीची शर्थ[६१] केली. याचा मुलुक मारिला. अमेसिंगाचा अपवाद ठेविला. तर यानी त्यास ठेविले नाही. सुरतरामाचा घेत्र दे[व] आसेल त्यासी समजावे. संमंध यासी काय! शब्द लागल' म्हणून कितिक मजकूर वडीलपणे राय अखेरामजीनी सांगितले आसल, त्यावरून लिहिला, तो सर्व कळू आला. यैसियांसि ' आपण आर्थ लिहिला तो अवघा खराच. कोटेकर आपले तीर्थरूपाचे वचन अन्यथा भाव नसावा यात संदेह नाही. अमेसिंगाने तीन वर्षे हरामखोरी केली. आजमेरी कडे मारवाडात रायजीस समक्ष याच्या वंदोबस्ताकरिता सांगितले परंतु हेगई केली. मेवाडातून जीरापुर[६२] माचलपुराकडे[६३] आलो को × × × पाठविली ते समई रायजीसी × × रल्या मनसुब्यात गर्क होते कि × × × नाथ न राहिले. तथापि × × × स्नेह जाणून हाडोतीचा मुलुक टाकून खेचीवाड्यात आलो. दाहा वीस गांव मारले. बलभद्रसिंग [खींची] येउन भेटला. निखालसता दाखउन राठोड मजकूरात [स] जागा न यावी हा करार केला. सुरजेहून[६४] झासीकडेस जावयास शाहाडोरीयास[६५] आलो. तेथे बोभाट माळव्यातील कमाविसदाराचे शतशः येउ लागले. अमेसिंग हाडोती, रिछवा[६६] व रलायता[६७]

---

(६०) श्रीमंत मल्हारजी होळकर.

(६१) लेखांक १०, ६५ टीप ९, ५२ पहा. शिंदेहोळकराचे ' कोटेकरासी [जे] करार जाले ' त्याचें स्वरूप या पत्रावरून कळतें. पानिपतावर जरी कोटेकर आले नाहींत तरी जयपुरकरा विरुद्ध बाजू संभाळण्याची जबाबदारी त्यानीं पतकरली होती ती पार पाडली हें स्पष्ट होतें. आत्म संरक्षणार्थ का होईना पण कछव्याचा व्यूह ढासळण्यासाठीं ती मराठ्यांस हवी होती आणि शेवटीं तीच हितकर झाली असें उघड आहे. आणि यामुळेंच बहुधा भाऊसाहेबासारख्या मानी स्वभावास ते करार मानवले असावेत असें वाटतें.

(६२) जिरापुर हा मोठा कस्बा असून तो खिलचीपुरचे नैऋत्येस ९ कोसांवर आहे.

(६३) माचलपुर हा मोठा गांव खिलचीपुरच्या नैऋत्येस ९ कोसांवर आहे.

(६४) सिरोंजचा हा अपभ्रंश आहे. गूनाच्या ईशान्येस २५ कोसांचे अंतरावर हें स्थान असून सांप्रत तें नबाब टोंक याजकडे आहे. अमीरखान पेंढारी याजला जो मुलुख मिळाला त्यांत होळकरांचा हा सबंध परगना [छबडा व पिंढाव्यासह] त्याजकडे गेला.

(६५) शहाडोरा हें गांव गूनाचे पूर्वेस ८ कोसांवर शिंदेशाहींत आहे.

(६६) रिछवा हें गांव झालरापाटणचे अग्नेय दिशेस ५ कोसांवर आहे.

(६७) हें गांव कोट्याचे ईशान्य दिशेस १५ कोसांवर काली सिंध नदीच्या कांठीं आहे.



श्रीमंत तुकोजीराव होळकर.

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८१९ व १८५१ विक्रमी.

लेखांक [७४] श्री[५९] *संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ८

[२ अप्रेल १७६२]



राजश्री खानाजी जाधवराउ सेनापती गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असावे विशेष. [फार] दिवासानंतर

---

(५९) या पत्रांत तारीख व महिना आहे पण वर्ष दिलें नाही. 'महादजी सिंदे देसी चार मास हाडोती भित्यर्थच राहिले' ते १० अप्रेल १७६२ रोजी 'सावेरीहून उजनीस आले' असें गृहीत धरून त्या अनुरोधानें वर्ष ठरविलें आहे. [भाग १ लेखांक २२७,२२८] 'माधवसिंगासी व कोटेकरांशी वैशमता पडली म्हणोन खानाजी जाधव व सुल्तानजी लांबहाते थास फौजसह ठेविले' असा जो उल्लेख आला आहे त्याचा या पत्रांतील 'हाड्याचे सहाय म्हावे म्हणून तुम्ही व सुलतानजी मामा राहिला' या वाक्याशीं संदर्भही जुळतो. [भाग १ लेखांक २६६, २६७] मात्र सिक्कामोर्तबानें या विधानास किंचित् अडचण येते. मल्हारजी होळकर जिवंत असतां त्याचे नातु मालोजी यांचें सिक्कामोर्तब प्रचलित असून तें तुकोजीनें वापरलें आहे असें मानावें लागतें. हा प्रकार विचित्र वाटतो खरा पण त्यास निरुपाय आहे, कारण अखेराम १७६५ सालीं वारला असून त्याच्या हयातींत हें पत्र लिहिलें आहे असें स्पष्ट आहे. [लेखांक ७१] पत्र १७६२ तें १७६४ यांपैकीं कोणत्या तरी सालचें मानलें तरी तें 'सुभेदार साहेब' [म्हणजे मल्हारजी होळकर] जिवंत असतां लिहिलें आहे हें निर्विवाद आहे. त्यामुळें हें सिक्कामोर्तब वरील अनुमानास विघातक नसून मल्हारजीच्या समक्ष मालोजीचा सिक्का चालू होता असें सिद्ध होतें. यासाठीं पत्रांतील आशयाला अनुलक्षून तारीख ठरविली आहे. पुत्रनिधनानंतर मल्हारजी होळकरांनीं आपल्या समक्ष नातवाचा सिक्का चालवून अहिल्याबाईस कारभार सोंपविला असेंच म्हणावें लागतें. [चंद्रचूड १ लेखांक ६५, ६९]

कर्म [केले] नाही. हे आपल्या ध्यानात आसलिया फिकीर नाही. अमेसिंगाच्या बंदोबस्ता करिता माहारावजीनी सिवसिंग राठोड पाठविले आहेत. त्याचे कामदारही आलेत. त्याचे परस्परे भाषण होते. दर्शना [नं]तर सर्व आवगत होईल. राजश्री सोमाजी लामाते[७१] [?] ही येथे आहेत. रा छ * ६ रमजान. बहुत काय लिहिणे ।' हे विनंती.

मोर्तब सुद

लेखांक [७५] श्री

* [७ अप्रेल १७६८]

पुरवणी

रा[मजी]

नकल करारनामा का लीखा की

याददास्ती संस्थान कोटा महारावजी श्रीगुमानसिंघजी की सीरकार का मुत्सदी यासु सुबादारजी श्री तकुजी [होळकर] की मामलती को करार ठाहरो इ[स्तकबिल] सं[मत] १८१८ तस से १८२५ साल. ८ को· ठहरा रु[पये] लाख ११,००,००० तीकी तपसील:—

७,८९,००० के ता.

३,११,००० सुखेत[७२] वा बकाइनी की गढी न लागवा सु नुकसान सीरकार को हुवो, घोडा मंनखी[७३] की ती का नजराणा का ठहरा अर सुखेत वा बकाइनी की गढी मेलो म्हाको आग माफक की अमल म्हाका रहसी. [गढीं] म्हकी म्हाके हवाले करावनी.

११,००,०००

७,३४००० नगद देना आ डेरा सु कूच करा पाछ रोज पंधरा मे.

३,६६,००० बाकी अगोत्री सावन सुदी १५ देना.

११,००,०००

मी[ती] चैत्र वदी *५ संवत १८२५.

---

(७१) हा सोमाजी लांबहाते सुलतानजीचा कोण ?

७२) सुकेत गढी.

७३) मानसे.

वगैरे जागा राहून झाले हाडे वगैरे सामिल करून घेउन जीरापूर, माचलपुर, रायपूर[६८] पिढावे पंच × × [महाल] × संदोर वगैरे परगणियाचे गाव आहे तेथें × राचा वलस्या करू लागला. हे रूबरूच व खरीफ रवी देखील क × × [मा]ल चंपट [नुक]सान केले. हे वृत जगजाहीर श्रवणात आले असल. आम्ही [ही] लिहिले होते. झासीकडील मातबर काम निदान जाणून टाकून माघारे हाडोतीन आलो. रिछ्ऱ्यात अमेसिंगाची मातुश्री वगैरे कुटुंबाची दोन च्यार माणसे होती. तेथे स्वारी पाठविली. वायका तर आधले दिवसी गेल्या. गांव मारला त्यामुळे राठोडाचे [व] झाल्याचे दाहा पांच खेडी खराबीत आली. तदनंतर गड[६९] गागुर्णहून सवाईरामाकडून व सुकेतीहून अमेसिंगाच्या सलूखाचा संदर्भ आला. हाडोतीत त्याचा थारा नाही म्हणून आपल्यास भास सबब इतका विस्तार लिहिणे पडला. दयानथराय महता व राजश्री आबाजी रघुनाथ [निगडीकर] आले होते. ते आटा दिवसाचा करार करून कोटियास गेले. अमैसिंगाचा बंदोबस्त वगैरे कार्य करून पंधरा वीस दिवस होत आले. अद्यापि येतच आहेत ! लष्करात ताकीद निक्षूण कोरडी वैरण मात्र येती. चंदी रोजमुरे वगैरे दो लक्षाच्या खर्चाखाली आलो. अस्तुः राहता सुरतरामाचा मजकूर लिहिला, त्यास रायजीनी × × नावाचे लाखा रूपयाचे खत दिल्हे × × श्री सोबादारजी के रूपये दे व + × म्हणून बजिन्स खताची नकल × [पाट] विल्ही आहे. ध्यानास येईल. हाड्याचे सहा[य] व्हावे म्हणून तुम्ही व राजेश्री सुलतानजी मामा [लांबहाते] राहिला. आपण तर आजपर्यंत दिलीवरीस[७०] आहां. राजश्री महादजी सीं[दें] × देसी च्यार महिने हाडोतीच्या प्रित्यर्थच राहिले आणि पुढेही त्यासी आतराय कोणे गोष्टीचा होणार. ' साहूकारी हवाल्याचा रुपया न मागावा की काय ? कोटेकर साहूकाराने साठी हजाराची हुंडी दिल्ही ते खोटी निघाली. तपसील लिहिता उदंडच आहे. ' निरोप घेउन आपण माघारे आलेत. उत्तम आहे. याच मार्गे याल. [तर] भेटी होईल. राजश्री सुभेदार साहेबापासी जाबसाल काय कराल म्हणून लेख त्यास जाबसाल करणार आपणच आहां. वडीलपणे बोलणे ते बोलाल आणि तीर्थरूप शद्ब ठेविणे तर ठेवितील. शब्द ठेवाया योग्य

---

(६८) रायपुर पिढावें झालरापाटणचे दक्षिणेस ६ कोसांवर आहे. नबाब टोंक याजकडील पिराग्यासच पूर्वी पिंडावें म्हणत असत असें वाटतें. जिरापुर माचलपुर प्रमाणेंच रायपुर पिढावें असा प्रयोग होत असून दोनी महाल अगदी जवळ आहेत.

(६९) गढ गागुर्ण झालरापाटणचे उत्तरेस हा किल्ला कालीसिंध नदीच्या पूर्व किनाऱ्याव. २॥ कोसांवर आहे.

(७०) कोटेकरांचा कार्यभाग उरकल्यानंतर 'दक्षिण प्रांतीं मोगलानीं दंगा केल्यामुळें साबाजी शिंदे' [चंद्रचूड वगैरे मंडळी] देशी रवाना झाली, व खानाजी जाधव 'दिल्लीस' गेले हें तर आतां स्पष्ट होतें पण खानाजी जाधवाच्या स्वारीचा वृत्तांत मात्र कळत नाहीं.

लेखांक [७७]   श्रीरामजी

* [९ जनवरी १७७०]

नकल

सीधश्री सर्व वोपमा वीराजमान महारावजी श्री गुमानसीघजी जोग   श्री राव तुकोजी होल्कर वा राव महादजी सींदे केन श्री बांचजो. अठा का समाचार भला छे. राज का भला चाहिजे. अपरंच. राज की तरफ सामलात लागात संमत १८२५ अठारे से पचीस का साल ताई सुकेत का डेरा ठहराव कीयो ह उस माफक रु. सामलात पोहचाई देना और राज के मुल्क मे फौज आई ती सु नुकसान हुवो जी वास्ते भटजी श्री नितानंदजी वा रा[ज] जालमसिंघजी ने रदबदली कीई सो राज के इकलास पर नजर राखी पाईमाली का रु. २,५०,१०० अढाई लाख देणा ठहराया है. सो संवत १८२६ अठारा से छबीस का साल के खरनी[७६] मे सामलात मुजरा देवेंगे वसर्त कुल जाडा पाछला. मि[ती] पोस सुदी *१३ सं[मत] १८२६. मोर्तब सुद.

बार

लेखांक [७८]   श्री[७७]   * संवत १८२७ पौष शुद्ध १०

[१५ जनवरी १७७२]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   अ॰हिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा इसने सबेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र वेदमूर्ती राजश्री खुशालीराम भट पाटणकर याजबरोबर पाठविले ते पावले. लिहिले वृत कळो आले. येसियासि सदैव आलिया व र्तिका समवेत पत्र पाठउन आपल्याकडील वर्तमान लिहित जाणे. रा छ * ९ माहे सवाल. ।' बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

---

(७६) खंडणी.

(७७) अहिल्याबाई होळकर यांच्या पत्रांवर केवळ मोर्तब वापरलें आहे. संग्रहांतील कोणत्याही पत्रावर त्यांचा शिक्का सांपडत नाही.

लेखांक [७६]   श्री

[१७ अप्रेल १७६९]

नकल करारनामा का कागद की.

सीधेश्री सर्व वोपमा विराजमान महारावजी श्री गुमानसीधजी जोगी   लीखीतं श्री राव [७४]तुकोजी होल्कर वा राव महादजी सिंदे केन श्री वंचजो. अप्रंच. प्रांत कोटा की मामल्ती को करार इस्तकवील संवत १८१८ ला. अठारासो पचीस का साल ताई मामलत ठहराई. सामलात रूपीया २०,५०,००० साडे बीस लाख ती म पाईमाली[७५] का रूपया मुजरा दीया. रूपीया ४,९२,६६० ती की वीकती.

१,९०,००० हुल्करा क
१,९०,००० सींदे
१,१२,६६० पुवार

४,९२,६६०.

चारी लाख बाणव हजार छ सो साठी. बाकी रूपया १५,५७,३४० अंके पंधरा लाख सतावन हजार तीनस चालीस ती म वाटनी बीगती

६,००,००० हुल्कर
६,००,००० सींदे
३,५७,३४० पुवार

१५,५७,३४०

जुमला पंधरा लाख सतावत हजार तीनसो चालीस मारफती भट नतानंदजी वा व्यास गोपालरामजी का ठहरी सो हिसे माफक जा का जाको पोहचावना. आगे करार माफकी दरसाल का रूपीया पोहचावते जाणा. मीती चैत्र सुदी १२ संवत १८२६. जाणिजे चंद्र * नवमा माहे जिल्हेज सूरसन तीसा सीतइ मया अलफ. सके १६९१ वीरोधी नाम संवत्सरे.

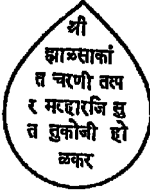
---

(७४) लेखांक ५१ टीप ३९ पहा. शिंद्याप्रमाणेंच होळकरांनीं 'राव' हें विशेषण बहुधा प्रत्येक हिंदी पत्रांत वापरलें आहे. [लेखांक ७७, ८०, ८१, ८५, ९५]

(७५) 'लस्कर जाता येना उपसर्ग लागतच आहे' ही अनुभवोक्ति आज ही प्रत्ययास येते [भाग १ लेखांक २६] यासाठीं मराठे व त्यांच्या सैन्यांच्या नावानें खडे फोडून डांगोरा पिटणारांस मराठ्यांनीं दिलेली ही भरपाई लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. [लेखांक ७७]

लेखांक [८१] श्रीरामजी

* [२२ अक्टुबर १७७५]



सीधीश्री राजश्री राज जालमसिंघजी जोग्य श्री राव तुकोजी होल्कर केन वंच्या. अठाका समाचार भला छे. राज का भला चाहिये. अपरंच. राजश्री पटेलबावा[८०] सुं सीरकार का रुपया लेणा छां. वीसकी तनखा रुपये ७८,००० अठातर हजार की राज पर कराय दीई थी. वीसके वसूल करवा वेई पंडत राजाराम कु उहां खिनाया[८१] छे. सो वायदे की मुदत होय चुकी और ऐवज अब ताई न दीया. या बात काम की नहीं. इस बात मे राज की साल्सी वा दुरूस्ताई कुं दूसण छे, तिसूं लिखा छां. जो अबार देखत कागद सीरकार के ऐवज की निसां सिताब पंडत मजकूर की कराय दीजो. ढील ढाल हरगीज न कीजो. मिती असोज बदी *१३ संमत १८३१.

† राजश्री राज जालमसींघजी जोग्य.

लेखांक [८२] श्री * संवत् १८३३ अधिक भाद्रपद शुद्ध ११

[२५ अगष्ट १७७६]

राजश्री नरहर मुरार

कार संस्थान कोटे गो यांसि

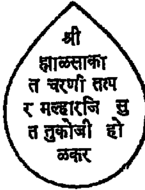
अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा सबा सबैन मया व आलफ. राजश्री आत्माराम महिपतराव संस्थान मजकूरी पांच सात महिने जालमसिंगापासी होते. यास्तव त्यानी मशारनिलेस तीनसे रूपये देविले तो यैवज पावला नाही म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही येविषई जालमसिंगासी बोलून मशारनिलेस यैवज देविला असेल त्याप्रमाणे पावता होय ते करणे. †' जाणिजे छ १० रजब. बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

---

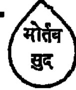
(८०) श्रीमंत महादजी शिंदे.

(८१) खिनाया म्हणजे पाठविला.

लेखांक [७९]　　　　　　श्री　　　　* संवत १८३० भाद्रपद शुद्ध ८
[१३ सितंबर १७७४]



दस्तक सरकार राजश्री तुकोजी होळकर ता। कमाविसदारान व राहदारान ठाणेदारान व जमीदारान व जकाते वाजे लोक मानिहाय सु॥ खमस सबैन मया व आलफ. राजश्री नारो गोपाळ नि॥ सिंदे हे कोट्यास जात आहेत. याजबरोबर वाल वरदारी उंटे घोडी आहेत. त्यास मार्गी कोण्ही मुजाहिम न होता आपली हाद पार करून नदीनाला उतरून देणे. ।' जाणिजे छ ६ रजब.



लेखांक [८०]　　　　　　श्रीरामजी
[१७ अक्टुबर १७७५]

सीवीश्री राजश्री राज जालमसिंघजी जोग्य　　श्री राव तुकोजी होल्कर केन्य बंच्या. अठाका समाचार भला छे राज का भला चाहिये. अपरंच. मुन्सी हिम्मतसिंघ का वेटा वहादरसिंघ दिली मे पातसा[हा]जी के पास हुजूर सु वकील[७८] छे. विसके तनखा की सनद पहिले आभाजी रघुनाथ [निगडीकर] के नाम संस्थान मजकूर पर कर दीनी छी. सो ऐवज मसारनिले कुं पोंहचा नहीं ओर मुकासदार मजकूर की मामलत निकाल हाल पंडत नरहर मुरार कुं कही छे. तिंसु नई वरात मसारनिले के तनखा की पंडत मजकूर के नाम हजूर सु लिख खंदाई[७९] छे. विस बमोजिब ऐवज सिताबी से मुनसी हीम्तसिंघ के हवाले कर दोगा. इस वात कुं ढील हरगिज न करावोगा. मसारनिले सिरकार के काम पर हाजीरत पे है. विसके तनखा का ऐवज जलदी से पहिले वसूल कर दिवावोगे. मिती आसोज वदी *९ संमत १८३१.

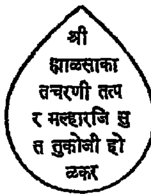
---

(७८) माळव्याच्या वांटणीपासून शिंदे, होळकर [व पवार] हे आपापले स्वतंत्र वकील परदरबारीं ठेवीत असत असा पूर्वपानिपतीय पुरावा उपलब्ध आहे. इतकेंच नव्हे तर या वकिलाचे अस्तित्व पेशव्यासही ज्ञात व मान्य असून त्यांच्या मध्यस्तीनें अनेक राजकारणें पार पडलीं आहेत [राजवाडे १ लेखांक ६१, २०५ भाग १ लेखांक १, २, ३, ७१] तसेंच पर दरबारचे वकीलही शिंदेहोळकरांकडे राहत असत. [भाग १ लेखांक ७१] खुद्द दिलीच्या बादशाहाकडे होळकरांचा हा वकील राहत होता त्याचें हें प्रत्यंतर आहे.

(७९) खंदाई म्हणजे पाठविली.

लेखांक [८५]　　　　　श्रीरामजी[८३]

[९ जुलै १७७९]

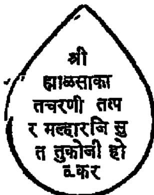


सीवश्री सरब वोपमा लायक रावराजा श्री बिसनसीधजी जोय　　　सुबेदार राजश्री राव तुकोजी होळकर केन श्री बंच्या. इहां का समाचार भला हे. आपका भला चाहिजे. आप्रंच. संस्थान बूंदी की मामलत सरकार के त्रफ की मल्हारराव गोविंद के तरफ सु दुर कर राजश्री गोविंदराव बलाल कु सनद कर दीवी और आप के नामे कागद लीख दीया था. जीस प्रमाणे आज ताई अमल वाहां पंडत मसारनुले का हुवा न्ही. पंडत केसो मोरेसर पेली वाहां हे. जीसका पक्षपात कर मामलत मे बखेडा करवाया. सो या बात आपकु जोग न्ही. जीसु लीखी हे. सो जीस दीन सो सनद वाहां पोहची होगी जीस दीन सु आमल सनद माफीक पंडत गोविन्दराव बलाल के तरफ देणा और केसो मोरेसर कु रजा देणी. वाहां राखणा न्ही. फेर इस बात का वोभाट आवेगा तो सीबंदी खर्चा तथा बखेडा के सबब्र लावणी मे कमती आवेगी. जिसका रुपया आपकु देणा आवेगा और इखलास मे कसर पडेगी जो करावोगा न्ही. कागद पोहचते गोविंदराव बलाल कु आमल सनद माफीक दीवावोगे. † मीती आषाढ वद्य १० संमत १८३६.

† राजश्री रावराजा श्री बिसनसिंघजी जोग्य.

लेखांक [८६]　　　　　श्री[८४]　　　* संवत १८३६ माघ शुद्ध १०

[१५ फरवरी १७८०]



राजश्री गोविंद बलाळ
कमाविसदार सा। बूंदी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो।　　　तुकोजी होळकर दंडवत. सुा। समा-

---

(८३) याच अर्थाचें व मितीचें पत्र 'सीधश्री सरबवोपमा राजश्री धाभाई सुखरामजी जोग्य' यांचे नावें आहे.

(८४) याच अर्थाचें व तारखेचें दुसरें पत्र 'लालाजी बलाल गुलगुले' याचे नावें आहे.

लेखांक [८३]   श्री   * संवत् १८३६ आषाढ शुद्ध ७
[२० जून १७७९]

चिरंजीव राजश्री बापूजी[८२] होळकर या प्रति   तुकोजी होळकर आशिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान बूंदी येथील मामलत साल मजकूरी राजश्री गोविंद बलाळ व विठलराव गोपाळ याजकडे सांगून सनदा पेशजी सादर जाल्या आहेत. संस्थान मारी याजकडील आमलाची सुरूवात जाली पाहिजे यास्तव हे पत्र लिहिले असे. तरी मामलेदार मारनिले कार्य लागल्यास तुम्हास लिहितील त्याआन्वये त्याचा उपराला करून आमलाचा बंदोबस्त करून देणे. येविषईचा बोभाट पुन्हा इकडे न ये ते करणे. ॥ रा छ * ५ जाखर. सुा समानेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे आशिर्वाद.

मोर्तब सुद

लेखांक [८४]   श्री   * संवत् १८३६ आषाढ वद्य ५
[४ जुलै १७७९]

नकल

राजश्री मल्हार गोविंद

कमाविसदार संस्थान बूंदी गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुा समानेन मया व आलफ. चिरंजीव राजश्री तुकावानी संस्थान मजकूर येथील मामलत तुम्हाकडून दूर करून साल मजकूरापासून राजश्री गोविंद बलाळ याजकडे सागितली आसे. तरी तुम्ही तेथील दखल न करिता ठाणे दास्तान जकिन्या सुधा पंत मांरनिलेचे तर्फेने राजश्री लालाजी बलाळ साा मजकूरी आहेत त्यांचे जिमेस करून पावलियाची क[ब]ज घेणे. बावगी दिक्त न करणे. जाणिजे छ * १९ जाखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब सुद.

---

(८२) 'चिरंजीवे' या विशेषनावरून हा तूकोजी होळकरांच्या पहिल्या घरच्या वडील बंधुचा मुलगा म्हणजे पुतण्या असावा असें वाटतें.

इसने समानेन मया व आलफ. संस्थान बुंदी येथील मामलत पेशजी प्रमाणे राजश्री गोविंद बलाळ याजकडे वहाल राहून रसदेचा यैवज ठेराउन निकाल करून घेतला आसता प्रस्तुत तुम्ही तेथील मामलत चिरंजीव राजश्री तुकबाकडून देशींहून करून घेतली म्हणोन हुजूर विदित जाले. यैसियांसि येक वेळ जाबसाल निर्गमात आला असता तेथील मामलत केल्याने ठीक नाही. येविषई चिरंजीवास परभारे ल्याहावयाचे ते लिहून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही मामलतीचे बखेड्यात येकरूप न पडणे. महाली जाउन खटखट आरंभिल्यास परिछिन्न उपयोगी पडणार नाही. जाणिजे छ * १२ रमजान. बहुत काय लिहिणे.

(मोर्तब सुद)

लेखांक [८९] श्री संवत् १८३८ आश्विन शुद्ध ८

[२५ सितंबर १७८१]

राजश्री केशो मोरेश्वर निा मल्हारराव गोविंद गो यांस.

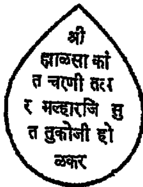
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा इसने समानेन मया व आलफ. संस्थान बुंदी व पाा पाटण येथील मामलत पूर्ववत प्रमाणें राजश्री बाळाराव गोविंद याजकडे वहाल राखून रसदेचा यैवज आवल सालीच वराता करून घेतला. हे वर्तमान देसी चिरंजिवास लिहिले असता मल्हारराव गोविंद यानी आपला परीणाम न विचारिता संस्थान बुंदी येथील मामलत करून सनदा तुम्हाकडे पाठविल्या. त्यानी लेकुरपण केले परंतु तुम्ही त्याचे वडिलाचे हातचे शहाणे करते माणूस, आसे आसोन काही आदी पश्चात न पाहता, महाली जाउन बखेडा आरंभिला आहे म्हणोन हुजूर विदित जाहले. हे वर्तमान येताच पागा पाठउन तुम्हास आणावे आसे होते परंतु केवळ मल्हारराव गोविंद याचे चालीवर अथवा तुमच्या वर्तणूकीवर आसा प्रकार घडल्याने त्याचे वडिलाचे स्वरूप राहात नाही, या आर्थी येक वेळ सुचवावे, डोळे न उघडल्यास मग करणे ते केल्यास चिंता नाही. यास्तव हे पत्र सादर केले असे. तरी अथःपर पत्र पावताच येक क्षणभर महाली न राहता उठोन जाणे. पुन्हा तेथे राहून बखेडा आरंभिल्याचा बोभाट आल्यास तुमची सिथ्त [स्थित] राहणार नाही. [हे] पष्ट समजोन फिरोन बोभाट न ये ते करणे. जाणिजे * छ ६ सवाल. बहुत काये लिहिणे.

(मोर्तब सुद)

नीन मया व आलफ. राजश्री यशवंतराव गंगाधर [चंद्रचूड] याजकडे संस्थान मार पो मौजे बढाणा व मौजे गंभीरा हे दोन गांव सरकारातून आहेत तेथे रावरा × [जे] कटकट करून आमलास खलेल करणार म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र सादर केले असे. तरी येविषई रावराजे यासी [नी] गांवास उपद्रव दिल्हा आगर आमलात खलेल केल्यास परिछिन्न कार्यास येणार नाही, या आन्वये निक्षून हाटकून देहाये मारी त्याजकडील काडी इतकां उपसर्ग न लागे ते न्‍ करणे आणि तुम्ही गांवचा उपराला राखून तेथील कोणे विषईचा बोभाट न ये ते करणे. ।' जाणिजे छ ९ सफर. बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

लेखांक [८७] श्री * संवत १८३७ भाद्रपद शुद्ध १४

[१२ सितंबर १७८०]



राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर रामराम विनंती उपर. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान कोटे येथील मामलती चा तर्त करार राजश्री चादसिंग हाडे व दया[नाथ]भटजी चे विद्यमाने जाला आहे. त्या प्राा तर्त रुपये २,००,००० दोन लाख राजश्री नरहर मुरहार कमाविसदार संस्थान मजकूर याजकडे देवविले आसेत. तरी पावते करून कबज घेणे. ।' राा छ १२ रमजान सुमा इहिदे समानीन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

वार

लेखांक [८८] श्री * संवत् १८३८ भाद्रपद शुद्ध १४

[१ सितंबर १७८१]

राजश्री मल्हारराव गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा

पाठविली आहेत आणि हली रा मुरार विठल कारकून याजला पाठउन उभयतास पत्रे आलाहिदा देउन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही व मशारनिले मिलोन उमेतासी निश्चूण बोलून मामलतीत बखेडा होउ न देता बंदोबस्त राहून साल मारची वहिवट रा गोविंद बलाल याजकडे होय ते करणे. इतःपर त्याचे समजल्यात न आल्यास पागा पाठउन बंदोबस्त करणे तो केला जाईल. जाणिजे छ ॰ ४ जिल्काद बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

लेखांक [९२] श्री [६] ॥ संवत् १८३८ कार्तिक शुद्ध ६

[२२ अक्टूबर १७८१]

नकल

राजश्री गोविंद देवजी

निा चिमणाजी गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुा इसने समानिन मया व अलफ. तुह्मी पो पाटण येथील मामलतीविसी महाली जाउन बखेडा आरंभिला आहे म्हणोन हुजूर विदित जाले. यैसियासी येविषई तुम्हास अगोधर एक दोन वेळा लिहिले असोन मागती तुम्ही लोभाविष्ट होउन महाली बखेडा आरंभिला आहे. अशा रीतीने तुमची सालसीनता पाहून परिणाम लागेल की काय ? याचा विचार न करिता लटक्या दुराग्रहात पडून खटखट करावी हे गोष्ट चांगली नाही. यास्तव हाली सरकारातून राजश्री मुरार विठल कारकून पाठउन हे पत्र सादर केले आसे. तर तुम्ही अतःपर महाली मामलतीविसी येकरूप बखेडा न करणे. साल मजकूरचे रसदेचा यैवज रा गोविंद बलाळ याजपासोन अगोधरच घेतला आहे. तेव्हां मामलतीची वहिवट तेच करतील. पुढे अखेर साल जाल्यावर आज्ञा कर्तव्य ते केली जाईल. तूर्त खलेल न करणे. केल्यास सदरी परिछिन्न उपयोगी पडणार नाही. येविषईचा सविस्तर अर्थ मारनिले सांगतील त्याजप्रमाणे वर्तणूक करणे. जाणिजे + छ ४ जिल्काद. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

---

(८६) याच अर्थाचें एक पत्र 'केसो मोरेश्वर निा मल्हारराव गोविंद' याचे नावें आहे

लेखांक [९०] श्री[८५] * संवत १८३८ आश्विन वद्य ३
[५ अक्टुबर १७८१]

सिक्का नकल

राजश्री बाळाजी गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहित जाणे विशेष. संस्थान बूंदी येथील मामलत राजश्री मल्हार गोविंद याजकडे व पाो पाटण येथील मामलत राजश्री चिमणाजी गोविंद याजकडे साल मजकूरी सांगून पेशजी [सनदा] अलाहिदा सादर जाल्या आहेत. त्याप्रमाणे सवस्था[न]चा व प्रा मजकूरचा अमल त्याजकडे द्यावा. ते न करिता महाली तुम्हाकडील लालाजी वलाळ आहेत ते नाना प्रकारच्या दिकती घेउन ठाणी याजकडे देत नाहीत म्हणोन सरकारात वर्तमान कळले. यैसियासि सरकार सनदे प्रा तुह्मी आपल्याकडील कारकूनास सांगून ठाणी याचे ह्वाले करावी. ते न करिता उग्याच लटिक्या कल्पना घेउन ठाण्या विसी खलेल करावी हे चांगले की काय ! याजकरिता हेली पत्र तुम्हास लिहिले आसे. तरी तुम्ही लालाजी वलाळ यासि निक्षून लिहून सरकार सनदे आन्वये ठाणीज्यात [व] जकीरा मारनिलकडे देउन कबज द्यावी. साल मजकूरचा वसूल तुम्हाकडे दाहा महालचा वसूल आला असल तो जमीदाराच्या रूजूवातीने याचा याजकडे देणे. रा छ * १६ सवाल. सुमा इसने समानीन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब

लेखांक [९१] श्री * संवत १८३८ कार्तिक शुद्ध ६
[२२ अक्टुबर १७८१]

राजश्री लालाजी वलाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा इसने समानीन मया अलफ. संस्थान बूंदी येथील मामलतीच्या सनदा रा मल्हाराव गोविंद याणी घेउन केशो मोरेश्वर याजकडे पाठविल्या आहेत. याजकरिता त्यानी संस्थान मारी जाउन बखेडा आरंभिला आहे. पाा पाटण येथेही चिमणाजी गोविंद याजकडील कारकून गोविंद देवजी मामलती निमित्य बखेडा करितात म्हणोन हुजूर विदित जाले. ऐसियासि येविषई उभयेता मशारनिलेस व तुम्हास आगोधर पत्रे

---

(८५) याच अर्थाचे दुसरें पत्र 'लालाजी [गुलगुलें]' वलाल यांचे नांवे आहे.

गांव येणे प्रमाणे विा

१ मौजे मालीहेडा.

१ मौजे रेठोदा.

१ मौजे गुरजना.

३

येकूण तीन गांव पहिल्यापासोन चालत आले आहेत. हली तेथे किसनसिंग वावल्याचे पुत्राने आमलात खलेल केली आहे म्हणोन हुजूर विदित जाले. येसियास मशारनिलेस गांव इनाम तांबापत्र करून दिल्हे. याची मिस्त सर्व त्या गावावरच आहे. यास्तव हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही किसनसिंग वावळ्याचे पुत्रास जोर पोचाउन मशारनिलेकडील अमल गावात करून देउन पुन्हा खलेल न पडे ते करणे. ॥ जाणिजे छ * १७ साबान. ॥ बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

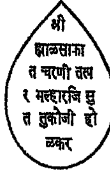
लेखांक [९५] श्रीरामजी.

*[२१ नंवबर १७८२]

सीधश्री राजेश्री राज जालमसिंघजी जोग्य श्री राव तुकोजी होलकर केन वांचजो. इही के समाचार भले है. वहां के भले चाहीजे. अप्रंच. प्र. पाटण की मामलत राजश्री चिमणाजी गोविन्द साबिक दस्तूर कही सनदा लीखाय दी है. अब सुणावा मे आई जो कमायसदार माजुल अमल देने मे हीला हरकत फैल फीतुर करता है. सो यो बात जोग्य न्ही. हमने उनकु सनद कर दी थी जद ये मुदत के इस मामलत पर थे परंतु सनद देखता ही अमल दीयो. सो यो बात सनद की है. सनद मुजब अमल मे लावना जोग्य है. जीसु लीखा छां. जो कमायसदार माजुले है. जी भांत समजे उ भात समझाय राजश्री गोविन्दराव देवाजी की मदत कर पाटण मे अमल दखल कराय दीजो और फैल फीतुर कीसी तरफ सु होवे तो न मानजो. तुमकु अपना ही हीतु नीखालस जाण इस काम बास्ते लिखा है. सो लिखे मुजब आमल मे लावोगा. कागद समाचार हमेस लीखता रहोगा. मीती कातक वदी * २ समत १८३८.

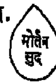
लेखांक [९३] श्री[८७] * संवत् १८३९ चैत्र वद्य ९

[६ अप्रेल १७८२]



राजश्री मलारराव गोविंद कामदार संस्थान बुंदी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर दंडवत. सुमा इसने समानीन मया व अलफ. संस्थान मारी आमल दरोवस्त तुमचा जाला. करवल व देई दोन ठाणी मात्र ठेविली आहेत. सिबंदीखर्च व तगाई रयेतीस दिल्ही आहे. याचा जावसाल वाजवी अन्वये करून घेऊन दोन्ही ठाणी स्वाधीन करावी. परंतु मलारराव याजकडून सिबंदीचा वगैरे जावसाल सुरलित निर्गमात येत नाही. येविषई सरकारची ताकीद असावी म्हणोन राजश्री लालाजी बलाळ यानी सरकारात लिहिले. त्याजवरून तुम्हास हे पत्र सादर केले आसे. तरी तुम्ही मशारनिलेसी गैरवाजवी जावसाल न करिता संस्थान मारी बाकी आसेल ते जमीदाराचे विा वाजवी रुजू करून घेउन महाली सनद दाखल जाली त्या तारखेपावेतो नेमणूक बा सिबंदी वगैरे सिरस्ते प्रो खर्च हिसेरसीद हिसेबी होईल, त्यात साल मजकूरची वासलात वजा करून बाकी देणे निघेल ते व महाली रयेतीस तगाई त्यानी दिल्ही आसेल ते येकूण दोन्ही कलमाचा वाजवी येवज माजूर मामलेदाराचा देणे. ठाणी त्यानी ठेविली आहेत ते तुम्हाकडे देण्या विषई सरकारातून त्यास लिहिले आहे. तेही थावयास दिकत करणार नाहीत. जाणिजे छ * २२ रविलाखर. बहुत काय लिहिणे.



लेखांक [९४] श्री * संवत १८३९ आषाढ वद्य ५

[२९ जुलै १७८२]

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा सलास समानेन मया व अलफ. राजश्री बापुजी महादेव याजकडे पो करवर पैकी

(८७) याव मितीचीं व मजकुराचीं पत्रें 'लालाजी बलाळ [गुलगुले आणि] नरहर गुरार कार कोटे' यांच्या नांवें आहेत.

हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले आसे. तरी अत:पर तुम्ही लटकी दिकत न करिता आमझरीवाले याच्या सांगितल्यावर संधारे परगणियाचे गांवची गुरे, ढोरे व गुराखी याची वस्तभाव नेली आसेल ती सुतळीच्या तोड्या सुधा ज्याची त्यास देणे. हे न घडल्यास मसोदे परगणियांपैकी हरयेक गांवची गुरे आणून मुबदला केला जाईल. जाणिजे छ * १४ सफर. ।' बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

पो पौष शुद्ध १२

[११ जनवरी १७८६]

लेखांक [९८] श्री * संवत् १८४५ आषाढ शुद्ध १

[४ जुलै १७८८]

श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर मल्हारजि सुत तुकोजी होळकर

राजश्री लालाजी बल्लाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर दंडवत. सुमा तिसा समानीन मया व आल्फ. राजश्री रामराव पुंडलीक यानी पा म्हसोदे येथील मामलत मक्त्याने साल गुा तुम्हाकडून केली. दरम्यान पेंढारी यानी दंगा करून तमाम महालीची धूळधानी केली. महाल खराबीत आणिला. हे वर्तमान त्यानी तुम्हास समजाविले असता महालची पायमाली मजरा न देता मक्त्या बाा यैवज भरून मागता म्हणोन येथे विदित जाले. यैसियास येविषईचा मजकूर तर इजारियाच्या मामलती सर्वत्र मामलेदार करितात त्याजाला महालची आफत अस्मानी, राजी विराजी दंगा दुंगा जालियासी नजर मनास आणोन मजरा द्यावे लागते, असा मार्ग [असता] म्हसोदे महाल कांही कोठ्यापासून दूर नाही अथवा महाली पेंढारी याच दंगा जाला नसता मामलेदार लटका रड सांगतील असी गोष्टही नाही. पंत मारनिले केवल आज्ञान, त्याजला मामलतीची समज नसता चौघे रांगड्यानी फसविले. ते पूर्वीपासून सरकारचे पदरचे. त्याचा अगत्यवाद सरकारात याजकरिता हे पत्र सादर केले असे. तरी अत:पर तुम्ही मारनिलेस पाा मजकूर बाा मक्त्याचे यैवजा करिता तागादा न करिता कचा आकार समजून त्यात महाल मजकूरचा खर्च वाजवी मजरा

लेखांक [९६]   श्री   * संवत १८४१ आषाढ शुद्ध १५
[३ जुलै १७८४]

राजश्री लालाजी बल्लाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा खमस समानेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ अवगत जाला. मौजे पागा पाा निमथोर म्हैसोदे व मौजे रतनपुरा ताा भानपुरा पाा रामपुरा येथील काकडाचा[८८] कजिया पेशजी होता. त्याची पंचाईत होउन पेशजी फडशा जाला असोन मागती कजिया उपस्थित जाला आहे. येविषई मामलेदारास ताकीद जाली पाहिजे म्हणोन लिहिले. यैसियासी येविषई राा आबाजी विष्णू [?] मामलेदार पाा भार याजला अलाहिदा पत्र पाठविले आहे. बाजवी जाबसाल मनांस आणून ज्याचा गैरबाजवी कजिया असल त्याजला ताकीद करतील. तुम्हीही भीड मुरवत न धरिता आपले गांवकरी यास निक्षून ताकीद करून लढा न राहे ते करणे. ॥ जाणिजे छ *१४साबान. ॥ बहुत काय लिहिणे.



पैाा छ २२ माहे साबान.
[११ जुलै १७८४]

लेखांक [९७]   श्री   * संवत् १८४१ मार्गशीर्ष वद्य २
[१७ दिसंबर १७८५]

राजश्री लालाजी बल्लाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा सित समानीन मया व आलफ. मौजे आमझरी पाा मसोदे व मौजे सानडा पो संधारा हे दोन्ही गांव शेजारी आहेत. दोहींचे काकडावर डोंगर आहे. तेथे पहिल्यापासू[न] हरदु गांवची गुरे चरत असता सांप्रत आमझरीकरानी आपले परी तुम्हास सांगितल्यामुळे तुम्ही संधारे परगणियाचे गांवची गुरे डोंगरात चरावयासी गेली होती ते बलात्कारे वेढून नेउन गुराखी याची पांघुरणे व वस्तभाव दरोबस्त नेली म्हणोन

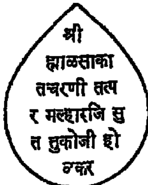
---

(८८) या संबंधीचें दुसरें पत्र 'आबाजी विष्णु कार रामपुरा' यांचे नावें असून त्यांत 'पूर्वी पंचाईत होउन बाजवीचे रीतीनें फडशा जाला असोन मागती कजिया उपस्थित केला असल्यास ताकीद करून पुन्हा लढा न राहे ते करणें' असा आशय आला आहे. असो. या व अशाच प्रकारच्या शिवेच्या तंट्यासंबंधीं पुढे महादजी शिंदे यांचीं पत्रें येणार आहेत त्यावेळीं उभय पक्षाची मनोवृत्ति कळून येईल.

मुजरद जासूद जोडी समागमे रवाना करून दिल्ही. [जो हिस्सा] घेणे [असेल] तो लिहून पाठवणे म्हणोन पत्र सरकारातून तुम्हास सादर जाले आहे व हाली राजश्री लालाजी बलाळ कमादार निा सिंदे तेथे आले आहेत. सरकारचा हिसा घेणे त्याचा ठराव जाला पो याज करिता हे पत्र सादर केले आसे. तरी पेशजी लिहिले आन्वये यादीचे मनन करून समजोन जो हिसा सरकारात घ्यावयाचा तो घेणे आणि हुजूर लिहून पाठवणे. सरकारातूनही त्या प्रो लिहिले जाइल. जाणिजे छ * १६ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे. मोर्तब सुद.

लेखांक [१०१] श्री * संवत् १८४६ कार्तिक वद्य १०

[१२ नवंबर १७८९]



राजश्री चिमणाजी गोविंद

कमादार पो पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर दंडवत. सुमा तिसेन मया व आलफ. पा मजकूरचे वाटणीची[८९] याद अगोधर राजश्री महादजीबाबा सिंदे याजकडील मामेलेदारानी केली. तिची माहितगारी तुमची याजकरिता सरकारातून ते याद तुम्हाकडे जासूद जोडी समागमे पाठविली. तुम्ही तेथून याद दूसरी करून पाठविली.

---

(८९) उभयता कमाविसदारांनीं वाटणी करून घेतली त्या विषयीं चिमणाजी गोविंदाचें पत्र येणे प्रमाणें आहे.

श्री [२७ नवंबर १७८९]

श्रीमंत राजश्री सुभेदार साहेब साहेबाचे सेवेसी.

आज्ञाधारक चिमणाजी गोविंद कृतानेक अशिर्वाद विज्ञापना. येथील कुशल ताा छ ९ माहे राावल पावेतो मुकाम पाटण साहेबाचे तेजप्रतापे यथास्थित जाणून स्वकीये वैभवादि लेखन आज्ञ करणार धणी समर्थ आहेत. विशेष सरकारचे आज्ञापत्र राजश्री लालाजी बळाळ कमाविसदार निा सिंदे याज समागमे सादर जाले की प्रगणे पाटणचे वाटणीची याद पेसजी पाठविली आहे ती मनन करून समजून जो हिसा सरकारात घ्यावयाचा तो घेणे आणि हुजूर लिहून पाठविणे म्हणोन आज्ञा [आली] त्यास पूर्वी जासूद जोडी समागमे वाटणीची याद सरकारातून पाठविली येसियासी आज्ञे प्रो याद बरहुकूम वाटण्या जाल्या बितपसील

हिसे दोन देह सुमार २५ १ हिसा येक सरकारात मौजे मया वगैरे देहे

१ हिसा येक श्रीमत राजश्री पंत प्रधान सुमार दाखली सुधा १२.

देउन राहिला यैवज भरून घेणे. जाणिजे छ * २९ रमजान. ।' बहुत काय लिहिणे.

(मोर्तब सुद)

पोा छ २२ माहे शवाल. आषाढ वद्य ९
[२६ जुलै १७८८]

लेखांक [९९] श्री * संवत् १८४५ पौष वद्य १२
[२२ जनवरी १७८९]

सिका नकल

राजश्री राज नानालालजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकुजी होळकर रामराम विनंती उपरी. तुम्ही मेवाड प्रांती सरकार[ात] विनंती केली की आम्ही सरकार लक्षाची आहो. यास्तव संवस्थान शहाबाज [द] वमय किला व प्रो हे जागा सरकारातून आम्हाकडे कृपा करून करार करून दिल्हे पाहिजे. त्यावरून तुम्ही सरकार लक्षाचे जाणून संवस्थान मार वमय किला व महाल तुम्हाकडेस करार सरकारातून देउन हे सनद सा[द]र केली आसे. तरी संवस्थान मार वमय किला व माहाल येथे तुम्ही आपला आमल करून साल दरसाल तेथील वसूल घेत जाणे. छ २५ * राखर सुमा तिसा समानीन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब.

लेखांक [१००] श्री * संवत् १८४६ भाद्रपद वद्य ३
[७ सितंबर १७८९]

नकल

राजश्री चिमणाजी गाविंद

कादार पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर दंडवत. सुा तिसेन मया व आलफ. पा मजकूरचा आमल समाइक आहे तो वाटून घेणे यास्तव तीन हिसे करून त्यात तनखा, रकवा व गांव लाउन यादी राजश्री महादजी बावा सिंदे याजकडून सरकारात आली. तिची माहीत[गिरी] तुमची [आहे] सबब यादीची नकल तुम्हाकडे

सलास तिसेन मयां व आलफ. पा रतनपूर वगैरे महालचे गांव राजश्री लालाजी बलाल याज फर्दील कारकून गाहीत करतील तेथे जाता येता उपसर्ग लागू न देता रखवाली करीत जाणे. ओभाट आलिया परिछिन्न उपयोगी पडणार नाही. जाणिजे छ * १९ रा[?] रावल. बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१०२] श्री * संवत् १८५० माघ वद्य ५

[२० फबरी १७९४]

सिका नकल

राजश्री शिवाजी बलाळ [केरकर] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्ये स्नो तुकोजी होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. 'महादजी सिंदे यास ज्वराची भावना होउन देवी [व] मानवी उपाव केले ते लागू न होता माघ शुा १३ स देवआज्ञा जाली' म्हणोन वर्तमान आले. 'त्याजवरून चित्तास परम खेद जाला. भगवतसत्तेस उपाव नाही. त्याचे ठिकाणी राजश्री दौलतराव सिंदे आहेत. त्यात बंदोबस्त तेच घडेल. दोन्ही दौलती येक आणि श्रीमंताचा पुण्यप्रताप आहे त्यापेक्षी कोण्हेविषई अवघड पडावे ऐसे नाही. तुम्हीं त्या [प्रा]ती फौज सुद्धा आंहा हे वर्तमान ऐकोन राजे रजवाडे इत्यादि गलबल करूं लागल्यास त्याजवर जबर [जरब] राहून बंदोबस्त राहिला पाहिजे, यांस्तव हे पत्र लिहिले असे. तरी तुम्हीं घडल्या[१०] गोष्टीमुळे आपले चितांस संवपई न आणितां आपले ठिकाणी मजबूदीने कायेमी राखून दिल्ली अकबराबाद वगैरे प्रांतातील बंदोबस्तास आतर न पडे ते करून वर्तमान वरचेवर लिहून पाठवीत जाणे. राजे रजवाडे यांजवर दबाव पोहचवावा याजकरिता आमचीही तयारी होत आहे. चिरंजीवाची रवानगी जल्द च घडेल. तें व तुम्ही येकविचारे तिकडील बंदोबस्त राखणे. दोन्ही दौलती येक. कोणेविषई दूसरा आर्थ मनात न आणणे. त्यांत तिकडील उपराळा तेच घडल्यात येईल.' रा छ * १९ रजेब. सुमा अर्बा तिसेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब.

---

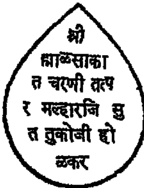
(१०) हा संकेत लाखेरीच्या युद्धाविषयीं दिसतो. कारण त्यांत गोपाळराव रघुनाथ [हिंगणे ?] व केरकर या 'कारकूनाकडून सिकस्त होउन बदलौकीक जाला तो दूर व्हावा म्हणोन [होळकर] इरेस पडले' होते.

ते ही याद महादजी बावा यानी पाहून उतर केले की आमच्या कमाविसदारानी याद केली आहे, तिजपैकी येक हिसा चितास येईल तो आपण घ्यावा. राहिले दोन हिसे ते इकडील मामलेदार घेतील अथवा आपलेकडील मामलेदारानी याद ०८ करून पाठविली आहे हेच करार करावी असे असल्यास दोन हिसे आम्हाकडील मामलेदार अगोधर घेतील. येक हिसा राहिला तो आपल्याकडील कमाविसदारानी घ्यावा. याप्रमाणे वोलणे जाले. त्याजवरून तुमचे यादीची नकल तुम्हाकडे पाठउन हे पत्र सादर केले आसे. तरी दोन्ही पर्याय मनन करून तुम्ही याद करून पाठविली हेच करार करावी असे असल्यास सिंदे याजकडील मामलेदार आगोधर दोन हिसे घेतील. येक हिसा राहिला तो सरकारचा तुम्ही घ्यावा. हे करावयाचे नसल्यास सिंदे याजकडे [ेन] याद आली आहे तिजपैकी येक हिसा तुम्ही अगोधर घेउन दोन हिसे राहिले ते सिंदे याजकडील मामलेदार घेतील. दोन्ही प्रकार लिहिले आहेत [ते] समजून ज्यात सरकारचा दोष तुम्हा कडे न ये ते करणे. ।' जाणिजे छ * २३ सफर. वहुत काय लिहिणे.

मोर्तब सुद

लेखांक [१०२] श्री * संवत् १८४९ कार्तिक वद्य ६

[५ नवंबर १७९२]



राजश्री पागे व सिलेदार नीा सरकार गोसावी यांस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो तुकोजी होळकर रामराम. सुमा

	स्वामी याजकडे मौजे वलकवासा वगैरे देहे सुमार	१२.
१	हिसा येक श्रीमंत राजश्री माहादजी बावा सिंदे याजकडे मोजे आर्णिदा वगैरे देहे सुमार	१२. १
२		३

येणे प्रा हिसे तीन पो मोजे वलकवासा व मोजे आरणीवा [दा] वगैरे येकुण देहे पंचवीसाच्या यादी दोन सिंदे याजकडील कमाविसदार लालजी बलाळ यानी घेतल्या. मोजे भया वगैरे दाखली सुधा देह १२ याची याद येक सरकार हिशाची आम्ही घेतली. ।' श्रत होय हे विज्ञाप्ती.

लेखांक [१०५]   श्री ‖ म्हाळसाकांत. * संवत् १८५१ भाद्रपद वद्य ३

[१२ सितंबर १७९४]

राजश्री लालाजी बल्लाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा खमस तिसेन मया व अलफ. सुकालराय कानूगो परगणे कोठडी पिढावे याचा पुत्र भवानीसिंग याजला सगाई परगणे नराणा[१२] येथील कानगो दौलतराम याचे कन्येसी केली होती. त्याजला जामिन कोटेकर पचोली मोहनराम व गोपाळराम व मयाचंद हे त्रिवर्ग होउन सवा दोनसे रुपये सगाई बा। ठरले. त्यापैकी त्रिवर्ग जामिनानी नख्त सवासे रुपये घेउन बाकी शंभर रुपये लग्न जालियावर घ्यावे यैसा करार मदार असता कानगो मा।र भाउपण्याचे लब्या करिता महेश्वरी राहिल्यामुळे पाठी मागे त्रिवर्ग जामिनानी व नवरीचे भावाने याजला न पुसता परभारा तोडन[र]मल रतनगडखेडीवाला याजला नवरी दिल्ही. येविषई सरकारातून ताकीद जाली पाहिजे म्हणोन कानगो मा।र याने हुजूर विनंती केली. त्याजवरून नरहर मुरहार का।र याजला पत्र अलाहिदा लिहून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तर त्रिवर्ग जामिनानी सुकालराये कानगो याचे पुत्रास यैवज घेउन सगाई केली ती याजला न पुसता रतनगडखेडीवाला तोडनमल याजला कसी दिल्ही व त्याने काय समजून केली ! येविसीची मा।र तुम्ही उभयता राज जालमसिंग यासी बोलून त्रिवर्ग जामिनानी व तोडनमल यानी गैररीत केली त्यापक्षी त्याजला सिक्षा करून हरदू जणाकडून भवानसिंग कानगो यासी सगाई केली ती कायम करून जामिनाकडून अथवा तोडनमलाकडून याची लग्नसिधी करून देवणे. म्हणजे कानगो मजकूराकडे शंभर रुपये राहिले आहे त्याचाही निकाल करून देतील. असे जाणून पुन्हा येविसी बोभाट न ये तो अर्थ करणे. ‖ जाणिजे छ * १७ सफर. ‖ बहुत काय लिहिणे.

(मोर्तब सुद)

लेखांक [१०६]   श्री   * संवत् १८५१ कार्तिक शुद्ध ९

[१ नवंबर १७९४]

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यांसि.

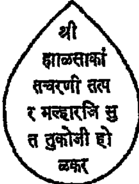
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   हरकूबाई[१३] होळकर आशिर्वाद

---

(१२) हा नराणा बहुधा किशनगड राज्यापैकीं असावा.

(१३) हरकुबाईनें शिक्का वापरला आहे खरा पण अक्षरें बरोबर उमजत नाहींत. [लेखांक १०७, १०८] केवळ 'x x x त चरणी हरकूबाई होलकर' अशीं अक्षरें स्पष्ट उमटली आहेत.

लेखांक [१०४]   श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५१ भाद्रपद शुद्ध २
[२९ अगस्ट १७९४]



राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   तुकोजी होळकर दंडवत. सुा खमस तिसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन लेखनार्थ अवगत जाला. 'काा निमथूर व काा भानपुरा येथील सिवेचा कजिया[९१] बहुत दिवस आहे. आलीकडे रामपुरेकर मामलेदारानी त्या कटकटीमुळें काा मार वगैरे पांच च्यार गांवची गुरे, ढोरे वगैरे वस्तभाव घेउन जाउन तलाव फोडून नुकसानी केली, येविषई ताकीद होउन आपसात कलह न वाढावा असे जाले पाहिजे' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसि यासि 'हरदू गांवची कजिये जमीन बहुत कालाची पडली आहे. ते पक्षी ती जमीन निवाडा होय तोपर्यंत निमथूरकर अथवा भानपुरेकर उभयेपक्षीही वाहू नये आसे आसोन गुदस्ता निमथूरकरानी राजश्री गोपाळराव रघुनाथ [निगडीकर] याच्या आश्रयाने त्या जमिनीत ज्वारी व आल पेरली. हे सरकारात परस्परे श्रुत जाले व तुम्हासही समजलेच आसेल. तथापि तुम्ही गांवकरी यानी आपले परी समजाविल्यामुळें ती गोष्टी लोपून रामपुरेकर मामलेदाराकडे अपराध दर्शउन लिहिले. त्यास कांही निमित्ता विना कटकट व्हावयाची नाही. कजियास मूळ कोणीकडून कसे जाले याचा विचार तुम्ही कांहीच न केला. अस्तु. इत:पर ते कजिये जमीन निर्णये होय तोपावेतो दुतर्फा परिछिन्न वाहू नये. या प्रो सरकारातून रामपुरेकर मामलेदारास निक्षूण ताकीद जाली आहे व तुम्हीही निमथूरकरास स्पष्ट ताकीद करणे म्हणजे कलहास मूळ व्हावयाचे नाही. हली गुरे वगैरे वस्तभाव नेली असेल त्याच्या चौकसीविषई येथून जासूद जोडी रवाना करून ल्याहावयाचे ते लिहिले आहे. गुरे ढोरे मामलेदारानी नेली आसे आसल्यास सरकारी जासूद त्याजला ताकीद करून देवितील. तुम्ही आपल्याकडील कोणी भला माणूस तेथे पाठवणे. किमपि गुंता पडणार नाही.' जाणिजे छ * ३ सफर. ।' बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब
सुद

---

(९१) या संबंधींच अहिल्याबाईचें पत्र 'लालाजी बलाळ [गुलगुले] व कृष्णाजी सदाशिव निा काार रामपुरा' यांच्या नांवे आहेत.

येणे प्रा पाठविले आहे. घेउन उत्तर पाठवावे. रवाना छ * ७ राखर. सुा खमस तिसेन मया व आलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब

सिका

लेखांक [१०७]   श्री   * संवत् १८५१ मार्गशीर्ष वद्य १०
[१७ दिसंबर १७९४]

राजश्री सेक हबीबुला मुा कोटे गोसावी यासि.

स्नो   हरकूबाई होळकर आशिर्वाद. सुा खमस तिसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लिहिला मजकूर ध्यानास आला. पत्री लिहिले की आपले पत्र राजश्री राज जालमसिंगजीस दिल्हे. वाचून बहुत संतोष जाले. त्याचे उत्तर पाठविले ते आम्हास पावले. येथूनही आम्ही पत्र लिहिले आहे त्याजवरून कळेल. तपोनिधी आतांत्राविसी तुम्हास पेशजी समक्ष मोजे डावीचे जात्रसालाकरिता सांगितले आहे. त्यास आतोवाही तुम्हाकडे पाठविले आहेत. त्यास बोलल्याप्रमाणे त्याचा बंदोबस्त राजाकडून करून द्यावे. भरवसा जाणोन लिहिले आहे. रा छ * २३ जमादिलावल. बहुत काय लिहिणे. मोर्तब

सिका

लेखांक [१०८]   श्री   * संवत् १८५१ मार्गशीर्ष वद्य १०
[१७ दिसंबर १७९४]

राजश्री राज जालमसिंगजी व माधोसिंग झाले
सा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   हरकूबाई होळकर आशिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित आसिले पाहिजे विशेष. तुम्ही पत्र छ ९ माहे जावलेचे पाठविले ते छ २२ जमादिलावली पावले. लिहिला आन्वये ध्यानास आला. पत्री लिहिले की राजश्री राघो गंगाधर व सेक हबीब येथे आले. त्याने आपले ममतेचा व अभिमानपुरस्कर साहित्या केले त्याचा मजकूर सागितला. त्यास पहिलेपासोन साहित्य व कृपा करीत आला त्याच अन्वये केले. त्यात आपणास विहित आहे. येथे सर्व आपले आज्ञेचा विचार आहे. दूसरा अर्थ न जा[णा]वे म्हणोन कितेक

विनंती उपर. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित असिले पाहिजे विशेष. तुम्ही येक दोन पत्र पाठविली ते उत्तम समई प्रविष्ट होउन संतोष जाला. आसेच निरंतर पत्री सतोषवीत जावे. यानंतर पत्री लिहिले की साचा जावसाल आपण मनावर घरून केला त्यासंबंधे वेध वख्याचा पडला. आधी कादार दोन तीन जाले याजपासोन [बटा] मजरा घेतला [असा] आमचे कागदोपत्री दाखला आहे म्हणोन विस्तारपूर्वक लिहिले ते कळले व सिंधाचे सरकारची झडतीचा दाखला लिहिला. त्यास आम्ही कच्ची वाकफगीरी सरकारात करू. निशा पाती आम्ही आपल्याकडून करून देविली. त्यानी झडत्या करून घाव्या. ऐसी परवानगी जाली. इतकियात कोणी गैरवाका समजाविला की तुम्ही बटा लिहून देता परंतु आपले दफ्तरी पाहून देता की काये? त्याजवरोन सरकारात संदेह येउन झडती महकूफ करून कागदपत्र काढिले. कागदोपत्री कोठे सिलसिला निघाला नाही. या कामाचे प्रयत्नास काडी मात्र आळस जाला नाही. तोडीचे समई संदेह घालणाराने घातला. कागदोपत्रीच्या दाखल्यास उपाये काये! येविसीचे कच्चे वृत राजश्री राघो गंगाधर व सेक हबिबुलानी सांगता ध्यानास येईल. तपोनिधी आजे बावा मानभाव आमचे गुरु यासी मोजे डाबी प्रा बूंदी हा गांव आम्ही ' उदक ' दिल्हा. गांवचा सिलसिला तुम्हास वाखबगीरी तुम्हास पुर्तपणे आहे. हली गांवास उपसर्ग बूंदीहून होतो म्हणोन गांवचा बोभाट आला आहे. यावरोन आमचे मनात आले की बरबर पुढे गांवास साचा उपद्रव न लागावा. आम्ही तपोनिधीस पत्र उदकी करून दिल्हे आहे त्याप्रमाणे श्री रावराजाजीचे पत्र करून द्यावे म्हणजे गांव बाबाकडे निर्वेद जाला. हे करणे आपल्याकडे म्हणोन विस्तारपूर्वक लिहिले आसे व उभयेता मारनिलेस सांगोन उदक पत्राच्या नकला व श्रीमंत सुभेदार याचे पत्र बाबानी करून घेतली त्याच्या नकला तुम्हास पहावयास पाठविले आसेत. तर हे पत्र पाहून सा। बूंदी याचे उदकपत्र करून द्यावी. दुसरे राखी[९४] श्रावन शुद्ध १५ पाठवावी ते बनले नाही. हली उभयेता व ग्रावाजी खिसमतगार बरावर.

१ राखी १ सोन्याचे साकळी सुधा जडावाचे नग ७.
१ पागोटे जेणावादी.
१ सेला जेणावादी.
२ महमूदी जामवर.
१ धोत्र जोडा धुवट.
———
६

---

(९४) राणावतजी व भाकरोतनजी या दोन राजपूत स्त्रियांचा शिंद्यांशीं जसा 'राखी बांधण्या'चा व्यवहार होता तद्वच महाराष्ट्रीय हरकूबाईची ही राखी चिंतनीय आहे [भाग १ लेखांक १७९, २२३]

आजचे उद्यावर टाकून दिवस काढिता हे चांगले नाही. चिरंजीव राजश्री तुकाची पत्रे यैवजाविषई निकडीची येतात. त्याजला अडचण याजमुळे सरकारातून रा पदमसी राजसी सावकार याजकडील चै। लक्षाची वरात करून वसूलास रा जिवाजी सखाराम याची रवानगी पागा सुधा केली. तूर्त त्याचे कारकून रा भिकाजी मल्हार तेथे आले आहेत. याजमुळे तुमचे मनांत संशये आला असल. त्यास संशयाचे कारण नाही. वरातीचे यैवजाची तोड काढून सावकाराची निशा जाली म्हणजे मारनिलेस बोलाउन घेतले जाईल. तुम्हाकडील निखालसतेचे भाव रा बापुजी आनदराव बोलतात [व] लिहितात तसे निदर्शनास आल्यानंतर सरकारातूनही दूसरा अर्थ मागे जाला नाही व पुढे घडणार नाही. सचोटीस जपत गेल्याने तुम्हासच उपयोगी पडल. सविस्तरे मारनिले बोलतील. ॥ रा छ * २० सवाल. सुमा खमस तिसेन मया व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

पो छ १ माहे जिलकाद. जेष्ट शु॥ २

[२० मे १७५५]

लेखांक [१११]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशळ जाणून स्वकीये लिहित जाणे विशष. राजश्री आत्माराम महिपतराव याजला तुम्ही तीनसे रूपये देविले होते ते पावले नाही म्हणोन येकिले. ऐसियासि मशार निले पांच सात महिने तुम्हापासी होते. यास्तव तुम्हीही त्याजला उपयोगाचे माणूस जाणून तीनशाची चिठी करून दिल्ही असता चिठीचा यैवज न पावला. हे आपूर्व आहे! हली हे पत्र लिहिले असे तरी ज्याजकडून यैवज देविला असे त्याजला ताकीद करून मशारनिलेस यैवज पावता होय ते करणे. ॥ जाणिजे छ * १० रजब. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

लेखांक [११२]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर विनंती

प्रकारे लिहिले. त्यास मामलेतेविसी कांही चिंता न करणे. चिरंजीवासही देसी पत्र लिहिले आहे. त्यास जावसाल होउन येईल. तुम्हाकडील हलकारे जोडी आम्हापासी आली. ते लस्करात चिरंजीवाकडे रवाना केली आहे. येथील वर्तमान तर्त नवल विशेष लिहावा असे नाही. रा छ * २३ जमादिलावल. सुा खमस तिसेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे ॥ हे आशिर्वाद. ⟘

सिका.

लेखांक [१०९]   श्री ॥ म्हाळसाकांत. * संवत् १८५२ वैशाख शुद्ध ६.
[२४ अप्रेल १७९५]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. संस्थान कोटे येथील सरकारचे मामलतीचा यैवज येणे, त्याचे जावसालाविषई तुमचे तर्फेने राजश्री बापुजी आनंदराव बोलले. त्याची उत्तरे मशारनिलेसी बोलून रवानगी केली असता आद्याप जावसाल निर्गमात येत नाही. यास्तव हली हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही दिवस गत न लाविता मामलतीचे यैवजाचा निर्गम सत्वर करून देणे. लांवणीवर टाकिल्यावर तुम्हासच भारी पडेल. याचा पुरता विचार करून लांवणीवर न टाकिता जल्द निकाल होय ते करणे. येविषई सविस्तरे मारनिलेस लिहिले आहे त्या अन्वये बोलतील. रा छ * ४ सवाल. सुमा खमस तिसेन मया व आलफ. ॥ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

पो छ २० माहे सवाल सन मजकूर
वैशाख वद्य ७ संमत १८५१.
[१० मे १७९५]

लेखांक [११०]   श्री ॥ म्हाळसाकांत. * संवत् १८५२ वैशाख वद्य ६.
[१० मे १७९५]

राजश्री जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. तुम्ही रा बापुजी आनंदराव याचि मामलतसंबंधी बोलता त्याचे [वृत] मशारनिलेनी सरकारात लिहिले. त्यास यैवज बहुत येणे.

हसियाचा येवज येणे त्याची निशा राजश्री शंकराजी मुरार यानी करून दिल्ही. या उपरी दुसरे हसियाचा ऐवज येणे याजकरिता पंत मशारनिलेस येथून पाठविले. त्याजला जाउन च्यार पांच महिने होन आले. अद्याप येवजाची तोड पडत नाही. तर हे गोष्ट उपयोगी नसे. त्यावरून हली हे पत्र सादर केले असे. तर पत्र दर्शनी दुसरे हसियाचा येवज झाडियानसी मारनिलेकडे पावता करणे. जर तुम्ही हताचे पायावर घातलीयाने[९६] फौजा त्या प्रांती आलियावर तुम्हास जड पडेल, असे समजोन संस्थानचा येवज झाडियानसी मारनिलेकडे देउन सत्वर रवाना करून हुजूर येउ पोहोनचे ते करणे. ॥ रा छ * २६ [?] बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

लेखांक [११५] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८५३ मार्गशीर्ष वद्य १५

[२९ दिसंबर १७९६]

श्री म्हाळसाकां त चरणी तत्प र मल्हारजि सु त तुकोजी हो ळकर

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो - तुकोजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशळ जाणून स्वकीये लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. राजश्री बापुजी आनंदराव यास समागमें राजश्री नरहर मुरहार कामदार व आम्हाकडील भला माणूस मुख्त्यार सेवेसी रवाना करितो म्हणोन लिहिले ते कळले. वैसियासि मार निलेचे रवानगीस विलंब न लावता लिहिल्या प्रा पाठउन देणे. राजश्री नरहर मुरार याचा देण्या घेण्याचा लढा तुम्हाकडे असेल तोही फडशा करून देणे. त्याचे कामात कोणेविषई दिकत न पडे ते करणे. रा छ * २९ जाखर. सुमा सित तिसेन मया व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

(९६) मागे 'तुलजीना तोल' ही म्हण आलीच आहे. [लेखांक ९७] आतां ही दुसरी पदानयास मिळते अहिल्याईंच्या लिखेत राजकीय पत्रांत हेच म्हणी जागोजागी विखुरलेल्या पाहून गोलभाषांनी गात पहून कौतुक वाटते.

उपरी येथीऊ कुशल जाणोन स्वकीये लिहिणे विशेष. पेशजी येक दोन पत्री कमाविसदारानी लिहिले की तुम्हाकडोन कारभारी[९५] समागमे घेउन येत आसो. त्यास अद्याप येतच आहेत ? याजकरिता हे पत्र लिहिले आहे. तरी तुम्हाकडून तुमचा कारभारी कमाविसदारासमागमे देउन रवाना करावे. हुजूर आलिया सर्वार्थ ध्याना [त] आणोन बंदोबस्त करून देणे तो देविला जाईल. ॥ रा छ * ९ रजव. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

लेखांक [११३] श्री

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्ये स्नो अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. वो राजश्री ब्रजानंद भट तुम्हाकडून संस्थान कोटे येथील मामलतीच्या कामाकरिता येथे आले होते. त्यास मामलतीचा ठराव करून गोड गोष्टी बोलोन गेले. त्याप्रमाणे अद्याप संस्थानच्या येवजाचा निकाल राजश्री नरहर मुरार मामलेदार याजकडे करून देत नाहीत म्हणोन हुजूर विदित जाले. येसियासि भटजी मारासी येथून गेल्यास चार महिने होत आले परंतु अद्याप येवजाचा निकाल मामलेदाराकडे करीत नाही. हे गोष्ट उपयोगी नसे. त्यास हली हे पत्र लिहिले असे. तर भटजी मा। ज्याप्रमाणे संस्थानच्या मामलतीचा करार करून गेले त्याप्रमाणे येवज मामलेदाराकडे पावता करणे. आणखी कितेक मार राजश्री शंकराजी मुरार याजला तपसील सांगितला आहे ते तुम्हास लिहितील त्या वरून कळो येईल. ॥ रा छ ॥ १९ जाखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

लेखांक [११४] श्री

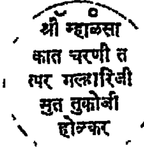
राजश्री राज जालमसिंग संस्थान कोटे गो। यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथीऊ कुशल जाणोन स्वकीय लिहिणे विशेष. संस्थात मारकडून पहिल्या

---

(९५) श्रीमंत तुकोजी होळकर यांचे याच मितीचे व मजकूराचें दुसरें पत्र 'राज जालमसिंग' याच्या नावें आहे.

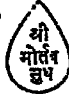
लेखांक [११७]



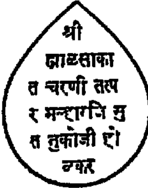
श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८५३ चैत्र शुद्ध १४
[२१ अप्रेल १७९६]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो काशिराव होळकर दंडवत. सुभा सित तिसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ अवगत जाला. 'चिरंजीव[१८] राजश्री कृष्णराव [भगवंत गुळगुळे] देसी जात आहेत समागमे अटाला आहे. त्याची याद अलाहिदा पाठविली आहे. त्याप्रमाणे दस्तकाची आज्ञा जाहली पाहिजे' म्हणोन लिहिले. येसियासी तुमचे लिहिल्यान्वये यादीप्रमाणे दस्तक पाठविले असे. सदा पत्र पाठउन आपले वृत सविस्तारे लेखन करीत जाणे. जाणिजे छ १२ सवाल. बहुत काये लिहिणे.



लेखांक [११८]



श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८५३ पौष शुद्ध १३
[११ जनवरी १७९७]

राजश्री राज जाल्मसिंग झाले गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो कासीराव होळकर रामराम विनंती उपर. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जावे विशेष. ना ब्राम्हणगांव येथील मामलत राजश्री पांडुरंग भिवजी याजकडून सरकारातून दूर करून राजश्री भगवंत बलाळ याज कडे सांगोन सनदा, रोटचिठ्या देउन रवाना करून मारनिलेकडील हरी भवानी कारकून यास पत्रे सादर जाली असता, खलेल करून ठाणे न देता लटाई[स] प्रवर्तून माणसे जागा केली. यामुळे वैदा होउन आमल दुरळीत चाल[त] नाही म्हणोन हाल मामलेदाराचे पत्र सरकारात आले. येसियास त्याचा उपाय होउन बखेडा मिटला पाहिजे. याजकरिता

(१८) बाळाजी गुळगुळ्याचा धनिष्ट बंधु भगवंतराव याचा हा कृष्णराव पुत्र होय. तो लालाजी गुळगुळ्याचा चुलत भाऊ म्हणून त्यास 'चिरंजीव' असे म्हटले आहे.

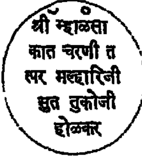


श्रीमंत कासीराव होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

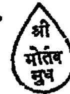
१८५२ ते १८५६ विक्रमी.

लेखांक [११६] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५२ जेष्ट वद्य १०
[१२ जून १७९५]



राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   कासीराव होळकर दंडवत. सुमा सित तिसेन मया व अल्फ. 'ता नंदवाई प्रांत मेवाड येथील मामलत रा लक्ष्मण मोरेश्वर याजकडे सांगितली आहे. त्यास बेगूचे[९७] किल्यात तुम्हाकडील कारकून आहेत. ते ता मारी उपसर्ग देतात' म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र सादर केले असे. तरी 'तुम्ही आपल्याकडील कारकूनास निक्षूण ताकीद करून ता मारी कोणेविसी तिळप्रांय उपद्रव न लागे ते करणे. राजश्री दौलत ॠ राव सिंदे याजकडील महाल व इकडील महाल दोन नाहीत. त्याअर्थी तुमचे तर्फेचे कारकूनानी व सरकारचे मामलेदारानी येकविचारे राहून कामकाज लागल्यास परस्परे उपराळा करीत जावा. यात उत्तम आहे'. जाणिजे छ * २९ जिलकाद. ।' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

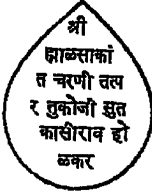


---

(९७) शिंदेशाही जिल्हे मंदसोरपैकीं म्हाम कसबे सिगोलीच्या पश्चिमेस ८ कोसांवर हें गांव उदेपूर राज्यांत असून तें महाराणा यांच्या भाऊबंदांपैकी एकाकडे जागीर आहे.

लेखांक [१२०] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक शुद्ध १४

[३ नवंबर १७९७]

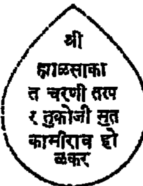


राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेो   कासीराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. सा बूंदी येथील मासलत राजश्री सिवराम लक्ष्मण यानी राजश्री तिलोकसी टिकमसी व जीवनदास गोवर्धनदास व राम नारायेण शालिग्राम व त्रिखीचंद सावकार याजकडून रसद भरणा करविल्यामुळे सरकारातून याजकडे सांगून सनदा [व] वस्त्रे दिल्ही आहेत. परंतु दूरचा पल्ला मामलेदारास तेथे पोहोचावयास च्यार दिवस आधिक उणे लागतील. याजकरिता वसूल महालचा माजी मामलेदाराकडे जाउ न पावता ठाणे हाल मामलेदारा ‌ चे कायम जाले पाहिजे यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी सावकारानी सनदा आपले दुकानी कोट्यास पाठविल्या आहेत. पुढे बूंदीस तूर्त गुमास्ते जातील त्याचा मार मेहेरचंद व सेरसीग वगैरे तुम्हास समजावितील त्याआन्वये त्याचा उपराळा करून ठाणे बसउन देउन वसूल माजी मामलेदाराकडे जाउ न पावता सनदेआन्वये सुरलीत अमल याजकडे चाले ते करणे. जाणिजे छ * १३ जमादिलावल. सुमा समान तिसेन मया व आलफ. ।' बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१२१] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक शुद्ध १४

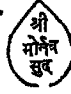
[३ नवंबर १७९७]



राजश्री लालाजी वलाळ गोसावी यांसि.

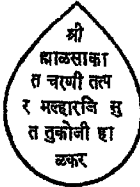
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   कासीराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. सा बूंदी येथील मामलत

पत्र लेखन केले आसे. तरी तुम्ही आपलेकडील जमियेत ता। मारी हाल अमलदाराकडे पाठउन माजूलाकडून ठाणे त्याचे स्वाधीन करून देवउन इतःपर ताल्क्यात खलेल न होता विनदिकत चालेल असे करणे. रा। छ * १२ माहे रजब. सुमा सबा तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



लेखांक [११९] श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ आषाढ शुद्ध ५

[२९ जून १७९७]



राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो। कासीराव होळकर दडवत विनंती उपरी. राजश्री मल्हारराव गोविंद यानी सरकारात येउन विदित केले की आम्ही माहा यात्रा करून आल्यामुळे तेथील देणे जाले. याजकरिता मोजे मार पा। सिलोर हा गाव सरकारातून आम्हाकडे इनाम आहे तो राजश्री लालाजीबाबाकडे लाउन देउन त्याजपासोन यैवज घेउन यात्रेसंबंधे देणे वारिले. त्याचा यैवज फिटे तोपर्यंत गांवची घालमेल होणार नाही. येसा करारमदार केला आहे परंतु सरकारचे पत्राखेरीज त्याची खातरजमा होत नाही. यास्तव पत्र दिल्हे पाहिजे. म्हणोन त्यावरून हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मशारनिलेसी करारात आणिल्याप्रमाणे महायात्रेचे कर्ज वारा वयासी यैवज देउन मोजे मार हा गांव आपले रदकर्जी लाउन घेणे. ठेरल्या आन्वये सरकारातून आथवा मारनिलेकडून मोजे मारची घालमेल व्हावयाची नाही. रवाना छ * ४ माहे मोहरम. सुमा समान तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनति.



पौ। छ १२ माहे रोवल सन मजकूर
उर्फ भाद्रपद शुा। १४ समत १८५४
[४ सितंबर १७९७]

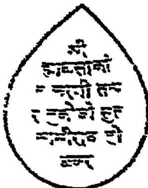
त्याची नेमणूक व' तो त्यासे रुपये ता' मार देवजी नाईक आहे तो पैवस दर लक्ष्मण सदाशिव यांजकडे पावन आहे त्या प्रो तुमचे वहिवाटीचा पावला पाहिजे. याज करितां हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही मशारनिलेस पैवज नेमणूकी प्र॥ पावता करावे आणि नाजीकडे त्याचा पैवज देणे राहिला व पुढे देत त्याजही संपूर्न देवणे. जाणिजे. छ * २८ जोवल. बहुत काय लिहिणे.



लेखांक [१२३]

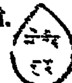
श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ पौष शुद्ध १२

[३१ डिसेंबर १७९७]



राजश्री राव जाल्मसिगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो काशीराव होळकर रामराम विनंती उपर. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. ता बुंदी येथील महाल राजश्री नारायणराव नरहर याजकडून दूर करून सरकारातून राजश्री शिवराम लक्ष्मण याजकडे सांगोन त्याचे ठाणे बसवून द्यावयाकरिता × × च्या रवानगी तुम्हांस जाल्या असतां अद्याप हाल मामलेदाराचा अमल दखल होत नाही. माजी मामलेदार जमेत करून ठाणे द्यावयास दिकत करितात म्हणून विदित जाले. त्यावरून हे पत्र लिहिले असे. तरी तुम्ही माजी मामलेदारास ताकीद करून ठाणे बसवून देणे. दिकत केल्यास जमेत देऊन उपराळा करून हाल मामलेदाराचा अमल बसे ते करणे. माजी मामलेदारकडे वसूल न जाय ते करणे. वारंवार येविसी पत्राची प्रतीक्षा न करणे. ता छ * ११ रजब. तुम्ही समान तिसेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



मो छ २३ रजब माहे नार

पौष व॥ १३.

[१४ जनवरी १७९८]

महादजी शिंदे यांचा भाचा बहिरजी तारबीर यांनी ही इ॰ स॰ १७८६ साली केलेले लग्न यावेळी संग होते. हें प्रकरण पुढे यावयाचे आहे.

राजश्री नारायेणराव मल्हार व मुसा बास[99] फिरंगी याजकडून दूर करून साल मजकूरा पासोन राजश्री सिवराम लक्ष्मण याजकडे सांगितली आहे. त्याचे ठाणे कायम जाले पाहिजे याजकरिता हे पत्र लेखन केले असे. तरी मशारनिले तुम्हास लिहितील त्याप्रमाणे त्याचा उपराळा राखून ठाणे कायम करून देणे आणि पुढेही उपयोग लागल्यास पुस्तपन्हा राखीत जाणे. रा छ * १३ जमादिलावल. सुमा समान तिसेन मया आलफ. बहुत काय लिहिणे ॥ हे विनंती.

मोर्तब सुद

पैा छ ४ जाखर समान तिसेन
मार्गशीर्ष शुद्ध ६
[२४ नवंबर १७९७]

लेखांक [१२२] श्री ॥ म्हाळसाकांत * सवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०
[१८ नवंबर १७९७]

श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत कासीराव होळकर

राजश्री सिवराम लक्ष्मण
कामदार सा। बूंदी गोसावी यांसि.

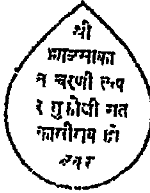
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो। कासीराव होळकर दंडवत. सुा। समान तिसेन मया व आलफ. श्रीमताकडून राजश्री कृष्णाजी[100] जगंनाथ जोधपूरी आहेत.

---

(९९) याचें वास्तविक मूळ नाव कोणतें हें सागणें कठिण. ' इतिहाससंग्रहात ' हें नांव दोन जागीं आलें आहे. त्यांपैकीं एका ठिकाणीं 'कर्नल बास' [म्हणजे बेली] असें म्हटलें आहे. [इतिसंग्रह भाग १७ पूर्वार्ध लेखांक ६४] हें पारसनिसाचें विधान खरें असेल तर आम्हेप्रकरणांतील ' बास ' निराळा असून त्याचा संबंध जिवबादादा केरकराशी म्हणजे पर्यायें शिंदेशाहीशीं होता असें म्हटलें पाहिजे. [इतिसंग्रह भाग १० पान २८] त्यांवेळीं हा होळकरशाहीत आला होता. Baours, Birch अशीं जीं दोन नावें Gwalior Gazetteer vol. 1 page 243-44 वर आहेत त्यांचें साम्य ' बास ' शब्दाशीं बरेंच जुळतें. Baours हा पाटणच्या लढाईत १७९० सालीं मारला गेला, तेव्हां Birch हाच ' बास ' असावा असें वाटतें.

(१००) हा कृष्णाजी जगन्नाथ पेशव्याकडून मारवाड्यात वकील होता. त्याचा वकिली पत्रव्यवहार ' जोधपूर येथील राजकारणें ' या मथळ्यांखालीं पारसनिसानें प्रसिद्ध केला आहे [इति संग्रह भाग २०] याचें कार्यक्षेत्र बहुतेक राजपुतान्यात राहिल्यानें ही वकिली मिळाली असें वाटतें.

लेखांक [१२६] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ माघ वद्य ८
[८ फरवरी १७९८]

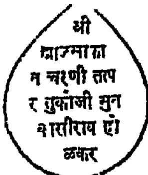


राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कामा
संस्थान बुंदी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्ने॥ कासीराव होळकर दंडवत. सुभा
रामान निरंतर मया असावी. राजश्री मल्हारराव गोविंद नि॥ सरकार याजकडे मोजे झर
तो गिर्नोरे संस्थान मजकूर हा गांव इनामी पेशजीपासोन सरकारातून आहे. तेथील
सनदाआन्वयें वहिवाट चालत आल्याप्रमाणे उपद्रव कोणेविसी न लागता चालली
पाहिजे सबब हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही मारनिल्हेकडील गावास वावगा
उपसर्ग काही येक लागो न देता त्याजकडे भोगवट्या प्रो निर्वेध चालून हरयेक
प्रकारे उपर करीत जाणे. खोभाट येउ न देणे. जाणिजे छ * २१ माहे सावान. ।' बहुत
काय लिहिणे.



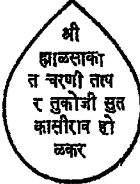
लेखांक [१२७] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ मार्गशीर्ष शुद्ध ११
[१८ डिसेंबर १७९८]



राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्ने॥ कासीराव होळकर रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. सा कोटे येथील मामल्याचा
जावसाल मातबर पाठउन करावा हे तुमचे मनात येउन रा॥ खिरचीचंद हीरानंद यास
तुम्ही मार लिहिला. तो त्याचे विनंती केल्यावरून साकल्य ध्यानास आला. यैसियासी
या जावसालास बहुत दिवस जाले. यैवज सरकाराचा मुबलग घेणे. येविसी महेश्वरचे
मुकामी सेक हबीवउला येउन बोलत गेले. परंतु ताळा पडला नाही. आलीकडे पत्रे ही
लिहिली असता दिनावधी तुम्हाकडूनच लागली. प्रस्तुत सलूख करावा हे तुमचे मानस
[आसे तर] उतम आहे. याउपरी मातबर पाठविणे तो मुखत्यार हरयेक बोलण्यास तुमची

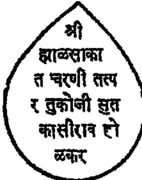
लेखांक [१२४]　　श्री ।' म्हाळसाकांत　* संवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०
[१८ नवंबर १७९७]



राजश्री नारायणराव वलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　कासीराव होळकर दंडवत. सुमा समान तिसेन मया व आलफ. राजश्री लक्ष्मण सदासिव राजश्री आली बहादुर याजपासी [वकीलीस] असनात त्याजला राजश्री कृष्णाजी जगंनाथ याची नेमणूक सा बूंदी येथे आहे, त्याजपैकी दरसाल च्यारसे रुपये पावत असता तुम्ही च्यार साले यैवज पावता केला नाही. ये विषई पूर्वी पत्रे पाठविली आसोन दिकत करिता म्हणोन विदित जाले. त्या वरून हे पत्र सादर केले असे. तरी अत:पर तुम्हाकडे याचा यैवज राहिला आसेल त्याचा देखत पत्र फडशा करणे. याउपरी बोभाट आलिया मर्जीस माननार नाही. जाणिजे छ * २८ जोवल. ।' बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१२५]　　श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०
[१८ नवंबर १७९७]



राजश्री लक्ष्मणराव सदाशिव गोसांवी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　कासीराव होळकर दंडवत. सुा समान तिसेन मया आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन मार अवगत जाला. आसामी संबंधी ताकीदपत्राविसी लिहिले. त्यास सा माचे मामलेदारास समक्ष ताकीद होऊन पत्रही पाठविले असे. वरचेवर पत्र पाठउन वर्तमान लिहित जाणे. जाणिजे छ * २८ जावल. ।' बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

पैा छ ३ सावान मुा नजीक चरखरी.
[२१ जनवरी १७९८]

गजबूत आसोन मामलती पैा येक पैसा त्याजला न देणे. दिल्यास मजरा पडणार नाही. तुमचे उपराळ्याविसी राजश्री दौलतराव शिंदे याची पत्रे राजश्री लक्ष्मण[१०२] अनंत [लाड] व बाळोजी इंगळे[१०३] यास घेउन पाठविली आहेत. ते त्याजकडे पाठउन बदोबस्त राखणे. रा छ * १२ जिल्हेज. सुमा तिसा तिसेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

---

(१०२) लक्ष्मण अनंत यासच संक्षेपानें लखबादादा म्हणत असत. [लेखांक १४३, १४४]

(१०३) हा अंबुजी इंगळ्याचा धाकटा बंधु होय. याचा वंश हल्लीं ग्वाल्हेरीस असून राई वाले इंगळे या नांवानें प्रसिद्ध आहे. शिंदेशाहींत इंगळे हे सरदार असून राई हा महाल त्यांजकडे इनाम असल्यामुळें वरील नामाभिधान प्राप्त झालें आहे. [ताजा भाग १ पान २९१]

प्रतिक्षा न करी आसा [मात्र] योजून पाठविणे. झा ना तोड निघाला असता तुम्हाकडील मार्गाचे जावसाल असतील ते विल्हेस लागतील. सविस्तरे मारनिलेसी बोलण्यात आले आहे. [ते] लिहितील. रा छ * ९ रजब. सुमा तिसा तिसेन मया आलफ. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

पैा छ ५ माहे साबान.
[१२ जनवरी १७९९]

लेखांक [१२८] श्री ' म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध १४
[१८ मे १७९९]

श्री
म्हाळसाका
त चरणी तत्प
र तुकोजी सुत
काशीराव हो
ळकर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो काशीराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाऊन लेखनार्थ आवगत जाला. ' राजश्री यशवंतराव होळकर यानी माळव्यात आमला फैला करून हाडोतीकडे राह धावया[च्या] इराद्यात आहेत. सा पूर्वीपासोन सरकार लक्षी हामेशा गैरबरदास्त होत आली त्या प्रा पुढे जाले पो ' म्हणोन लिहिले. ' त्यास प्रस्तुत चिरंजीव रा यशवंतराव होळकर यानी माळव्यात बखेडा केला, पुढे इरादा हाडोतीचा करीत आहे यामुळे तुम्ही सरकार लक्ष सोडाल हे घडावयाचेच नाही. येविषई परिहार लिहिण्याचे प्रयोजन काय ! सरकारातून संस्थानचे संरक्षणाविसी जे कायेमी आहे तेच आहे. दुसरे व्हावयाचे नाही. प्रस्तुत बखेडा जाला. त्याचा समारोप व्हावा येविषईची पैरवी लागलीच आहे. कदाचित चिरंजीवाकडून आगळीक जाल्यास तुम्ही जुमस न खाता

लेखांक [१२०] श्री ᳴ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध ४
[९ मे १७९९]

० श्री
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मल्हारजी सुत
यंशेराव होळ
कर

राजश्री लालाजी बलाळ कादार
निा हिसेदार सिंदे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नो यशवतराव होळकर दडवत. सुा तिसा तिसेन मया व आलफ. पा बूंदी येथील जप्तीस सरकार हिशाचे राजश्री मर्जा [?] पा आहेत तरी मारनिले सरकार हिशाचे कामाची वहिवट करतील. तुम्हाकडील खूळ उभे करून सरकार नुकसानी करिता त्यास तुम्हाकडील हिशा जो आहे तेथील बदोबस्त करणे. आम्हाकडील मामलेतीत तुम्हास समंध नाही. इतःपर मामलतसंबंधी फितुर ᳴ जाल्यास नीट नाही. याजकरि [ता] तुमचे हिशाचे काम तुम्ही करून सरकार हिशाचा बंदोबस्त मारनिले करतील. जाणिजे छ * ३ ᳴ माहे जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तब
सुद

पैा छ ४ मोहरम सुमा मयतेन
[?] मया व आलफ.
[९ जून १७९९]

लेखांक [१२१] श्री ᳴ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध ११
[१५ मे १७९९]

श्री ०
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मल्हारजी सुत
यशवंतराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले
संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

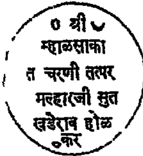
अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. पा पाटण श्री केशो रायेजीचे येथील जप्तीचे काम साप्रत सरकारातून राजश्री त्रिंबक दिनकर याजकडे सांगोन रवानगी केली. ते महाली गेलियावर माजी मामलेदारानी जमेत जमा करून ठाणे न देता माणसे जाया केली. महालात वखेडा होउन सरकार नुकसान होत आहे म्हणोन विदित जाहले. येसियासी त्याचा उपर होउन बंदोबस्त ᳴ केला पाहिजे यास्तव हे लेखन केले असे. तरी तुम्ही पो मारीहून जप्तीकडील कारकून मारनिले लिहि- तील त्यान्वये त्याचा उपराळा करून माजुलाकडील वैदा तुटून ठाण्यासुधा स्वाधीन करून



श्रीमंत यशवंतराव होळकर
यांचा असल पत्रव्यवहार.

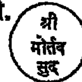
१८५६ तें १८६८ विक्रमी.

लेखांक [१२९]   श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ चैत्र शुद्ध १
[६ अप्रेल १७९९]



राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   यशवतराव होळकर रामराम विनती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. पा पाटण श्री केशोरायेजीचे येथील मामलत राजश्री कासी कृष्ण व यादवराव व्यंकटेश याजकडे होती. आलीकडे मारनिलेकडील मामलत तगीर करून राजश्री त्रिंबक दिनकर याजकडे पा मजकूर येथील जप्ती सागून हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी पंत मारनिले पा मजकूरास आल्यावर महाली अमल बसवितील. माजी मामलेदार[ने] हरामखोरी केल्यास नवीन मामलेदारास सामल होउन मारनिलेचे पारपत्य करून महाली ठाणे बसउन गावगाना बंदोबस्त करून आमल सुरलितपणे चाले तो अर्थ करणे. ॥ रा छ * २९ माहे सवाल. सुा तिसा तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



बार

विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. संस्थान बूदी येथील सरकारी अमलाचे मामलतीचे काम सरकारातून राजश्री कृष्णराव चिमणाजी याजकडे सांगोन तेथील बंदोबस्तास त्याजकडील कारकून व महंमद नूर खान पठांण या [स] जमेन सह पाठउन आला[हि]दा सनदापत्रे दिल्हेच आहेत. त्याअन्वये घडले पाहिजे यास्तव हे पत्र लेखन केलं असे. तरी तुम्ही मारनिलंकडील कुल दखलगिरीस काही येक संस्थानी खलल होउ लागल्यास उफराळा हरयेकविसी लिहित जातील तसा करून काहीयेक वेध न होता आमल सुरलीत चालून वहिवाट चालत आली तसी घडे असे करणे. तेथील बंदोबस्तामुळे मागाहून स्वार माणसाची र न्हे वानगी होईल त्याजला [मुकुंद] दऱ्यात वगैरे अटकाव न होता जातील असा बदोवस्त करून देवणे. ॥ रा छ * १९ रबिलावल. सुा मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तब
सुद

पैा छ २ रबिलाखर सन मयतेन
भाद्रपद शुा ४
[३ सितंबर १७९९]

वार

लेखांक [१२४]

श्री ॥ म्हाळसाकात * संवत् १८५६ श्रावण वद्य ६
[२१ अगस्ट १७९९]

० श्री ०
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मल्हारजी सुत
खडेराव होळ
कर

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत विनति उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान बूदी येथील सस्थानिकाकडून खलल जाल्यामुळे तेथील सरकारी अमलाचे मामलतीचे काम सरकारात् राजश्री कृष्णराव चिमणाजी याजकडे सांगोन बंदोबस्तास त्या जकडील कारकून महमद नूर खान यास जमेतसुधा रवाना करून हे पत्र लेखन केले आसे .तरी तुम्ही मारनिले कडील हरयेकविसी उफार ठेवीत जाउन महालात दखलगिरी होउन दिकत न पडता आमल सुरळीत चालेल असे करणे. मधी संस्थानिकाकडून वगैरे दिकत होऊ लागल्यास

देउन कामकाज सुरलीत चाले असे करणे. ‖ रा छ * ९ माहे जिल्हेजे. सुा तिसा तिसेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (श्री मोर्तब सुद)

लेखांक [१३२]   श्री ‖ म्हाळसाकांत   * संवत् १८५६ जेष्ट शुद्ध ९

[१२ जून १७९९]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर मल्हारजी सुत खंडेराव होळकर)

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. पेशजी तुम्हाकडून पत्रे आली त्यात राजश्री राज जालमसिंग झाले संस्थान कोटे याजकडील पूर्वरीतीने सरकार लक्षास जपण्याचे भाव लिहिण्यात आले. त्यास पेशजीपासोन संस्थानिकाचे निखालसतेचे चालीवर सरकातन व्यंग न होता निभावणी जाली. पुढे कोणेविसी दुसरा अर्थ न घडता पूर्वरीतीप्रमाणे घडल्यात येईल. तर्त सरकारात यैवजाची निकड सस्थानिकाकडून फडशा होणे राहिला आहे ते पक्षी त्यानी प्रसंगास काहीयेक व्यंग होउन न पावता उपयोगी पडेल अशीच योजना करून ठेविली आसे[ल.] जावसालात तुम्ही आहा त्याअर्थी न्हे सरकारात व त्याजकडे चांगले तेच घडल्यात येईल. सविस्तरे बोलण्याचे भाव महंमद नूर खान सांगतील ते समजून त्यान्वये त्यासी बोलून घडल्यात येईल तसे उगउन लिहिणे. ‖ रा छ * ७ माहे मोहरम सुा मयातेन व आलफ. ‖ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (श्री मोर्तब सुद)

पो छ १७ माहे मोहरम साल मार.

[२२ जून १७९९]

लेखांक [१३३]   श्री ‖ म्हाळसाकांत   * संवत् १८५६ श्रावण वद्य ६

[२१ आगस्ट १७९९ [

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर मल्हारजी सुत खंडेराव होळकर)

राजश्री राज जालमसिंग झाले

संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम

सरकारी मामल्याचा ऐवज घेणे व संस्थान बूंदी येथील कोठड्याकडे नजराणियाचा ऐवज पेशजीप्रमाणे येणे व बूंदीकरानी सरकार आमलात मनमाने तसा बखेडा करून जबरदस्तीने ऐवज घेतला तो माघारे यावयाचा [असे] करारात आले आहे त्यासुधा दरोबस्त भाई[१०४] दुधरनेक फरासीस याजकडे देवउन अल[हि]दा वराता करून दिल्ह्या आहेत त्याप्रमाणे झाडझाकीनिसी जलद पावला पाहिजे. यास्तव फरासीस याची रवानगी करून हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मारनिले वराता वगैरे कागदपत्र घेउन सरजामसुधा तिकडे आलियावर माहितगिरीने कोठेही दिक्कत पडून न पावता ॥ सर्व प्रकारे त्याजला आनकूल राहून झाडून ऐवज दिवसगत न लागता जलद पावता होउन सरकारी नक्ष राहून याजकडील बोभाट येउ न पावे असे करणे. ॥ रा छ * २१ रबिलाखर. सुहुर सन मयातेन व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री मोर्तब सुद

बार. पौ छ १३ जावल मयतेन व आलफ.
[१३ अक्टुबर १७९९]

लेखांक [१३७] श्री ॥ म्हाळसाकांत * सवत् १८५६ मार्गशीर्ष वद्य १४
[२५ दिसंबर १७९९]



[१०५]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत विनंती उपरी. तुम्हाकडील मार राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे लिहिल्यावरून सर्व समज-

---

(१०४) दुदरनेक [Dudrenec] फरासीस यास 'भाई' हें जें विशेषण लाविलें आहे त्यावरून होळकरशाहीत त्याची महती काय होती हें स्पष्ट कळतें शिंदेशाहींतील राणेखां 'भाई' प्रमाणेंच होळकरशाहींतील हें दुसरें उदाहरण होय पण त्यात भेद एवढाच कीं रानेखांप्रमाणें दुदरनेकाचे अंगीं पात्रता मात्र नव्हती

(१०५) सितंबर १८०४ पासून यशवंतराव होळकरानी आपले नावें 'सिकामोर्तब' चालविलें [लेखांक १५१,१५५] त्यापूर्वी खंडेराव होळकराचेंच 'सिक्कामोर्तब' ते वापरित असत. [लेखांक १२९ ते १५०] अर्थात् वरील पत्राचें वर्ष १८०४ च्या मागें जाऊ शकत नाहीं असल पत्रात 'सित' किंवा 'खमस' मयातेन व अलफ असें असावयास पाहिजे तथापि पत्राधारेंच वरील वर्ष दिलें आहे तें मात्र विश्वसनीय नाहीं.

जरव देउन वहिवट चालउन देवणे. ।' रा ॥ छ * १९ रविलावल. सुा मयातेन व अल्फ. ।' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(श्री गोतंब सुद)

पाो छ ३ माहे रविलाखर
भ. सु. ५ बुधवार.
[४ सितंबर १७९९]

बार

लेखांक [१३५]

श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ भाद्रपद शुद्ध ८
[७ सितंबर १७९९]

(श्री म्हाळसाका त चरणी तत्पर मल्हारजी सुत खंडेराव होळ कर)

राजश्री राज जालमसिंग झाले
संस्थान कोटे गोा यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेाा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जावे विशेष. संस्थान बूंदी येथील कोठड्याकडे स्वारी बाबत घांस दाण्याचा यैवज हमेशा स्वांरी येती तेव्हा येत असतो त्याप्रमाणे हली वराता करून यैवजाचे वसूलास स्वार पाठउन हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी तुम्ही कोणाचा पक्ष न करिता सर्वास ताकीद करून वरातीप्रमाणे यैवजाचा निर्गम होय ते करणे. ।' रा छ * ६ रविलाखर. सुा मयातेन अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(श्री गोतंब सुद)

पैाा छ १२ जावल सन मयातेन व अलफ.
[६ अक्टुबर १७९९]

लेखांक [१३६]

श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ भाद्रपद वद्य ८
[२२ सितंबर १७९९]

(श्री म्हाळसाका त चरणी तत्पर मल्हारजी सुत खंडेराव होळ कर)

राजश्री राज जालमसिंग झाले
संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेाा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान सोपार येथे

बाळाजी[१०७] आनंत [पिंगे] याजला वरचेवर पत्रे जातात. प्रस्तुत त्याचे उतर आले त्यात भाव जे लिहिले आहेत ते समजावे याजकरिता उभयेताकडे त्याची नकल पाठविली आहे, त्यावरून कळल. दोन्ही पक्ष लिहिले आहेत. यात समजावे काये ? जसे करणे असल तैसा येकनिश्चये ठेराउन खचित लिहिले म्हणजे त्याप्रमाणे जपावयास येईल. उभयेता मारनिले व तुम्ही येविपई विचार करून पत्रे जाउन करण्याचा बेत खचित निश्चयात येउन बदोबस्त घडे ते करावे.' ॥ रा छ २२ साबान. सुा मयातेन व आलफ. ॥ वहुत काय लिहिणे हे विनंती. (श्री मोर्तब सुद)

लेखांक [१२९]   श्री ॥ म्हाळसाकांत   * संवत् १८५७ चैत्र शुद्ध ४
[२९ मार्च १८००]



राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. 'पा सिरोंज हा महाल राजश्री जगंनाथराम [केरकर] व लक्ष्मण आनंत [लाड] यानी खेचीकडे दिल्हा. हे वर्तमान येकून उभयतास व आम्हास पत्रे लिहिली होती. तेच पत्रे त्याजकडे पाठउन येथूनही त्याहांवयाचे ते लिहिले होते. त्यावरून त्यानी आपले पत्राचे उत्तर पाठउन आम्हास पत्र लिहिले आहे. त्याचे नकलेसहित रवानगी केली आहे त्यावरून ध्यानास येईल. त्याचे लक्ष आपल्याविसी तिलप्रांय दुसरे नाही. तसेच आपल्याकडूनही असावी. ते व आपण येकविचारे आसोन जेपूर आदि करून मोठाल्या मसलती केल्याने सहजात बहून सरकारनक्ष राहून पैका उत्पन्न होउन फौजेचा निर्वाह चालून कोणेविसी जड पडावे असे नाही' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. यैसियासी 'उभयेताचा खबीर

---

(१०७) शिंदेशाहींतील सुप्रसिद्ध मुत्सद्दी बाळाजी अनंत पिंगे उर्फ बाळोबा तात्या पागनीस तो हाच यांचें घराणें शिंदेशाहींत असून हल्लीं त्याच्या तीन शाखा विद्यमान आहेत. [ताजा भाग १ पान ३९२ ते ४०१]

ण्यात आला. त्यास तुमचे लक्ष पहिल्यापासून सरकारनक्ष ठेउन ज्या गोष्टीने सरकार किफायत तो आर्थ करून दाखवावा ते पक्षी भरवसाच आहे. विस्तारे ल्याहावे यैसे नाही. सविस्तरे बालाराम याजला लिहिण्यात आले आहे त्यावरून कळेल. ॥ रा छ * २७ रजब. सुरसन मयातेन व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(श्री मोर्तब सुद)

पैा छ ६ साबान सन मजकूर.
[२ जनवरी १८००]

लेखांक [१३८] श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ पौष वद्य ८
[१८ जनवरी १८००]

(० श्री ८ म्हाळसाका त चरणी तत्पर मल्हारजी सुत यशवंतराव होळ कर)

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. 'राजश्री जगनाथराम'[१०६] [केरकर] व लक्ष्मण आनंत [लाड] यासी आपले प्रकरणी बहुत निखालसतेची बोलणी होउन त्यानी आपल्यास पत्रे लिहिली आहेत त्यावरून ध्यानास येईल. देसी पत्रे यांची वारंवार जातात. महालचे बोभाट गेल्याने याचे लिहिण्यास बाध न पडे ते घडावे' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. यैसि यासी 'उभयेताचे व तुमचे पकेपणे बोलणे होउन पत्रे येतात याआर्थी संशये राहावा असे नाहीं. तिकडील महालास उपसर्ग लागू न देता बचाव करून महेश्वरी दाखल जालो. मशारनिलेचे लिहिण्यास बाध न पडावी या लक्षास जपून कोणे महाली उपद्रव न दिल्हा. मामलेदार उगाच बोभाट लिहितील. त्याजवर मदार नाही. इकडून राजश्री

---

(१०६) जगन्नाथराम केरकर यासच जगोबा बापू असें म्हणत असत [लेखांक १४४] हा जिवबादादा बक्षी याचा चुलत भाऊ होय. या घराण्याचा बराच पत्र व्यवहार ' जिवाजी बल्लाळ केरकर ' याच्या चरित्रांत आला आहे. त्यासिवाय ' संग्रहात ' व इतरत्र जीं थोडीं पत्रें मिळालीं तीं पुढें येणार आहेतच.

आम्ही मिळोन जे मसलत करू तें सहजान शेवटास जाईल. येविसीचे अर्थ सविस्तरें राजश्री वालचंद याचे पत्री लिहिले होते. ते समजून सायांत त्यासीही बोलण्यात [आले] आहे सविस्तरे लिहितील.' सर्वदा पत्री सनोपत्रीत जाणे. ।' रा छ * ३ जिलकाद. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (श्री मोर्तब सुद)

पो छ १८ जिलकाद.
सुमा मयातेन व अलफ
[१३ अप्रेल १८००]

लेखांक [१४०] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८५७ चैत्र वद्य १
[१० अप्रेल १८००]

(श्री म्हाळसाकांत चरणीं तत्पर मल्हारजी सुत यशवंतराव होळकर)

राजश्री राज जालमसिंग झाले
संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेो यशवतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. दुदरनेक फरासीस याजला सरकारातून हाती खरीदी करून द्यावयाचा [ठरला] यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मारनिलेस हाती नग येक देउन पावती घेणे. त्याचे किमतीचा यैवज सरकार हिसेबी खर्ची लिहिणे. मजरा पडतील ॥' रा छ * १५ जिलकाद सुसा मयातेन व आलफ. ।' बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (श्री मोर्तब सुद)

लेखांक [१४१] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८५७ चैत्र वद्य १
[१० अप्रेल १८००]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर मल्हारजी सुत यशवंतराव होळकर)

राजेश्री राज जालमसिंग झाले संस्थान कोटे गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेो यशवतराव होळकर रामराम उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. पेशजी सरकारातून फुलण[१०९] फरासीस

---

(१०९) फुलण हा प्रथम दुदर्नेकाचे हाताखालीं एक सैनिक होता. नंतर त्यानें निराळा कंपू तयार केला. त्याचे खर्चास जावरें व देपालपूर हे महाल त्याजकडे होते उज्जैनच्या लढाईत हा शामिल होता. [होकै. ७९, ८१, ८२, ८४, ९२] ' Major Plumet a *Frenchman*

आणि भाउपण यास जपणे हे पाहून बहुत संतोष [?] आहो. त्यात तुम्हासारखे मध्यस्थ आहेत. तेव्हा कोणतीही गोष्ट जे घडणे ते विचाराचे वाटेनेच होईल हे खातर जमा ?? आहे. सिरोंजचे वर्तमान येकिल्यावर मनातच ठेविल्याने गुबार वाढून संशयाने संशयाची वृधी होती. याजकरिता कागदीपत्री लिहून उत्तरे आणून निखालसता घडत गेल्याने उभयपक्षीही चांगले आहे. आम्हास सर्वप्रकारे भरवसा उभयेताचा त्याच प्रमाणेच त्यांचेही जपणे आहे. तेव्हा दुसरे मनात यावयाचे नाही. खानदेश प्रांती पा। नंदुरबार वगैरे महाली तिकडील पलटनाचा उपसर्ग लागतो [तरी] हे बुध्या तिकडून घडणार नाही. पत्रेही इकडून गेलीच आहेत. तिकडूनही जावी. सारांश दोन्ही दौलतीचा येकोपा असल्याने शत्रुवर जरब राहून सरकारचाकरी घडून फौजेचा ही निर्वाह चालेल हेच लक्ष इकडील आहे. दूसरे तिलप्राय नाही. दौलती दोन्ही देशी बैठक पडल्यामुळे खरावीत आल्या. कोणेही प्रकारे बंदोबस्त घडून येक्यतेने चालोन उलगडा पडल्याने फार उपयोग आहेत. येविसी इकडून पत्रे जातच आहेत. उभयेताचा व आमचा दूसरा विचार नाही. याजमुळेही कितेकास अवघड वाटून कोणेही रीतीने आपसात संशये यावे याआर्थी नानाप्रकारे भास भासवितील, लिहितील त्याजवर त्यानी सर्वात्मना जाउ नये. तुम्ही मध्ये आहां. तेव्हां दुतर्फाही वाकडी गोष्ट कदापि घडणार नाही. कोठे कांही दिसू लागल्यास वरचेवर लिहून सावध करीत जाणे. आम्हास देशचे बंदोबस्ताचा वेध मोठा आहे. येविसी पत्रे जांतच आहेत. उभयेताकडूनही वरचेवर जाउन बंदोबस्त चिरंजीव राजश्री खंडेराव[१०८] [होळकर] याचे नावे घडावा म्हणजे ते व

---

(१०८) तुकोजी होळकर हे १७ जुलै १७९७ रोजीं वारले [होइमा १ लेखांक ११५] अहिल्याबाईच्या संमतीनें आपल्या जिवंतपणींच 'जेष्ट पुत्र काशीराव यास वस्त्रे द्यावी असा बेत होता परंतु कनिष्ट पुत्र मल्हारराव बिघडले, हिसा मागू लागले' मनस्वी उपद्याप केले. त्यामुळें 'त्यास कुशलगडचे किल्यांत ठेविले' [महवापत्रे २ उत्तरार्ध लेखांक २५०, २५६, २५८, २५९, २६१ व इपिसंग्रह १४ लेखांक २] अशा प्रकारें गादीविषयी वाद चालूं असताच अहिल्याबाई व तुकोजी होळकर निवर्तले. काशीरावाचा कायदेशीर वारसा पेशवे व शिंदे यांस मानवला पण तो मल्हाररावास रुचला नाहीं. शेवटीं या लढ्यापायींच त्याचा अंतही झाला. तथापि त्याचा हा अल्पवयी पुत्र खंडेराव यास गादी मिळावी असा जो पक्ष यत्न करीत होता त्यांत यशवंतराव होळकर हे प्रमुख होते आणि एवढ्यासाठींच पहिल्यापासून खंडेरावाचें स्वामित्व पुकारून तें त्याचा सिक्का वापरूं लागले. वस्तुतः मल्हारराव अथवा त्याचा पुत्र खंडेराव हे केव्हाही गादीवर आलेच नाहींत किंवा सुटका करून घेतल्यानंतरही खंडेरावास यशवंतराव होळकरानीं गादीवर बसविलें नाहीं. होळकरशाहीची सूत्रें हातीं घेण्यापुरतेंच हें सिक्याचें सोंग होतें असें निष्पन्न होतें.

इकडील महाली उपसर्ग लागल याजकरिता यजमान[११०] साहेबांनीं व राजश्री [बाळोबा] तात्या [पागनीसा]नीं पत्रें लिहिली आहेत त्याअन्वये बंदोबस्त आमचा. आपल्याकडील कामाविसी त्याजला काळजी आहेच. आम्हीही वरचेवर लिहितच आहो' म्हणोन विस्तारे करून लिहिलें. येसियासी 'आमचे लक्ष पहिल्यापासोन राजश्री दौलतराव सिंदे याजखेरीज नाही. त्याचीं पत्रे [आम्हीं] महेश्वरी जावे या अन्वये येत गेली. त्यावरून तेथे जाउन तीन गाम राहिलो परंतु बंदोबस्ताचा अर्थ कांहींच न घडला. फौजेचा खर्च भारी, निर्वाह चालला पाहिजे याजकरितां तेथून कूच करून माळवे प्रांती आलो. तिकडील महालास [तिळ]प्रायेही उपसर्ग दिल्हा नाही व पुढेही धावयाचा नाही. इकडील बंदोबस्ताविसी त्याजला काळजी आहे आणि आपली पत्रे वारंवार जातात त्याअर्थीं विस्तारे ल्याहावेसे नाही. जेणेकडून बंदोबस्त सत्वर घडून सरकारचाकरी होउन आपला उपयोग घडे ते करावे.' सर्वदा पत्री सतोपवीत जावे.† रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन अल्फ. हे विनंती.

(श्री गोतंव सुद)

लेखांक [१४३]

श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८५७ वैशाख शुद्ध १३ [७ मे १८००]

(॥ श्री ॥ म्हाळसाकां त चरणी तत्पर मल्हारजी सुत तुकोजीराव होळ कर)

राजश्री दौलतराव[१११] सिंदे गोसावी यांसि.

सकलगुणालंकरण अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित असावे विशेष. आपल्याकडून छ † १० माहे जिल्कादचे पत्र आले ते राजश्री जगनाथराम [केरकर] व लक्ष्मण आनंत [लाड] याजकडे जाउन तेथून कोट्यास येउन इकडे रवाना जालें [तें] छ ९ ‡ माहे जिल्हेजी पाउन लेखनार्थ अवगत जाला. 'महेश्वरीहून माळवे प्रांती कूच करून

---

(११०) दौलतराव शिंदे. † ५ अप्रेल १८०० ‡ ४ मे १८००

(१११) हें पत्र दौलतराव शिंद्यांस मिळालें नसावें. कारण होळकराविषयीं मनात 'कल्प विकल्प' येऊन लालाजी गुलगुले किंवा त्याच्या वतीनें इतर कोणी होळकराच्या 'भेटीस' गेला नाहीं. [लेखांक १४७, १४८, १४९] अर्थात् पत्रावर सिस्त ठेवून तें शिंद्याकडे लालाजीनें पाठविलें नाहीं म्हणूनच आज प्रत्यक्ष 'संग्रहात' पाहावयास मिळतें.

येजकडील संस्थान यैवजी पंनास हजाराची वरात जाली आहे तो यैवज त्यांजला सरकारातून दिल्यामुळे वरातीचा भरणा दुद्रनेक फ्रासीस याजकडे लाउन त्याजला सरकारी जाबसाल व मामल्याविसी उगउन लिहिण्यात येउन हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही फ्रासीस मार सरकार आज्ञेचे भाव सांगतील त्यान्वये जसे लक्ष ठेवीत आला त्याप्रमाणे जपून ज्यात उपयोग घडे ते करून मामल्याविसी घरोब्याचे चालीस व्यंग न पडता, दिवसगत न लागता जल्द फडशात येईल ऐसे तो अर्थ करून फुलण फ्रासीस याज कडील वरातीप्रमाणे यैवजाचा निर्गम दुद्रनेक याजकडे करून देउन पावती घेणे. येविसी वारंवार लिहिणे न पडे असे करणे. † रा छ * १'१ जिलकाद सुा मयातेन व अलफ. † बहुत काय लिहिणे हे विनंती

(श्री मोतेंव सुरु)

पैा छ ६ जिल्हेज मयातेन व आल्फ.
[१ मे १८००]

लेखांक [१४२]   श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८५७ वैशाख शुद्ध १३
[७ मे १८००]

(० श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर मल्हारजी सुत खंडेराव होळकर)

राजश्री जगनाथराम [केरकर] व
लक्ष्मण आनंत [लाड] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुह्मी छ † २७ जिलकाद चे पत्र पाठविले ते कोट्यास येउन तेथून इकडे आले. ते छ ‡ ९ जिल्हेजी पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. ' आपण महेश्वरीहून कूच करून माळवे प्रांती आल्यानंतर

---

raised a body of men for Jaswant Rao [Holkar] in 1798 and was largely inrtumental in winning the *battle of Ujjain.* He deserted on the eve of the battle of Indore. This behavior and Dudrenec's defection made Holkar brand all Frenchmen as ' *Dugabaz* '. [Compton's. Adventurers page 381] हें Plumet चें वर्णन फुलणशीं बरेंच जुळते. अर्थात् फुलण हें Plumet चेंच मराठी रुपांतर असलें पाहिजे. हा ' फरासीस ' म्हणजे फ्रेंच होता आणि त्याचा संबंध दुद्रनेकाशीं होता असें हें पत्रही सांगतें

† २२ अप्रेल १८००   ‡ ४ मे १८००

द्यावा हे कसे घडेल ! त्याजकडील महाल ते इकडील जाणोन मागे उपद्रव दिल्हा नाही व पुढेही द्यावयाचा नाही. सर्वदा पत्र पाठउन संतोषवीत जावे. ।' रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन व आलफ. ।' बहुत काय लिहिणे ^ हे विनंती. (श्री मोर्तब सुद)

लेखांक [१४५] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ आषाढ शुद्ध १५
[२५ जुलै १८०१]

(श्री म्हाळसाकांत चरणि तत्पर मल्हारजि सुत खंडेराव होळकर)

राजश्री लालाजी बलाळ [गुळगुळे] गोसावी यांसी.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो यशवतराव होळकर रामराम. सुमा इसने मयातेन व आलफ. प्रगणे बुंदी व प्रगणे पाटण प्रगणे सिंगोली प्रगणे रतनपुर खेडी व प्रगणे निमथूर म्हैसोदे हे पांच[११२] महाल तुम्हाकडेस आहेत. त्याचा घासदाण्याचा ठराव राजश्री शामराव महाडिक याचे विद्यमान रुा २५००० सदरहू पंचवीस हजार तुम्हाकडील महालसंबंधी समजून घेतला असे. खातरजमा राखून महालचा बंदोबस्ती व आबादी करणे. आम्हाकडून ःः कोणे गोष्टीचा उपसर्ग तुमचे महालासी लागणारा नाही. रा छ * १३ माहे रबिलौवल. बहुत काय लिहिणे ^ हे विनंती. (श्री मोर्तब सुद)

बार

लेखांक [१४६] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ शुद्ध ८
[१० फरवरी १८०२]

(० श्री ० म्हाळसाकात चरणी तत्पर मल्हारजी सुत खंडेराव होळकर)

राजश्री लालाजी बलाळ [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आलफ. तुम्हाकडील बोलण्याचे भाव राजश्री बालचंद शेवाराम [शेट] यानी लिहून कळविले. येसियासी तुम्ही जुने माणूस पाहिले [ऐकिले] फार. त्यास दोन्ही

---

^ हस्ताक्षर यशवंतराव होळकर.

(११२) हे पांची महाल हल्ली शिंदेशाही जिल्हे मंदोसरान मोडतात.

गेला. इकडील महाली दंगा करणार त्यास आजपर्यंत तुमची पत्रे येत गेली त्याजवर इकडीलही लक्ष असता असे ꣸ प्रकार घडल्याने नीट नाही. महाली उपसर्ग न लागे ते करावे' म्हणोन लिहिले. येसियासि आमचे लक्ष पहिल्यापासोन आपल्याखेरीज नाही. आपली पत्रे येत गेली त्यावरून महेश्वरी येउन तीन मास राहिलो. बंदोबस्तचा अर्थ कांहीं न घडला. फौजेचा खर्च भारी निर्वाह चालला पाहिजे याजकरिता महेश्वरीहून कूच करून माळवे प्रांती आलो. आपल्याकडील महालात मागे उपसर्ग दिल्हा [नाही] व पुढेही धावयाचा नाहीं. आम्ही सर्व प्रकारे आपले भरवसियावर असो. दौलत खराबीत बहुत आली. जसे आपले आभये आहे त्याप्रमाणें बंदोबस्त सत्वर घडे ते करावे. इकडून आपले लक्षा वेगळें कांही घडावयाचे नाही. सर्वदा पत्री संतोषवीत असावे. रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे लोभ कीजे हे विनंती.

श्री
मोर्तब
सुद

लेखांक [१४४] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५७ वैशाख शुद्ध १३

[७ मे १८००]

० श्री
म्हाळसाका
त चरणी नत्पर
मल्हारजी सुत
खंडेराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही छ † २ जिल्हेजचे पत्र पाठविले ते छ ‡ ९ माहे मिनहूस पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. आपले नावची पत्रे देसीहून राजश्री जगोबा बापु [केरकर] व लखबा दादा [लाड] याजकडे आली ते त्यानी आपल्याकडे पाठउन आपले नावेही पत्र लिहिले ते येथे ꣸ पोहचून तिकडे रवाना केली आहेत. पावतील. त्याप्रमाणे घडल्यात येउन त्याचे महालचे बोभाट न गेल्यात फार उपयोगी आहे म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसियासी तुमचे लिहिल्याप्रमाणे राजश्री दौलतराव सिंदे व बाळाजी अनंत [पिंगे] व उभयेता मारनिलेचे पत्र पाउन अर्थ समजला. त्याची उत्तरे अलाहिदा पाठविली आहेत त्यावरून कळेल. पुढे रवाना करावी. सारांश आम्हास सर्व प्रकारे त्याचे लक्षाखेरीज कांही कर्तव्य नाही. तेव्हां त्याचे महालास उपसर्ग

---

† २७ अप्रेल १८०० ‡ ४ मे १८००

भेट होउन [अर्थ] समजल्यात आले असतील. पहिलेपासून आजपावेतो तुम्हाविसी दुसरा आर्थ जाला ना होणार. हाली राजश्री नागो जीवाजी याची रवानगी करून हे पत्र लेखन केले असे. तरी मनात कोणेविसी कल्पविकल्प न ठेविता मारनिले बोलतील ते समजून खातरजमा राखून ॥ इकडील जाबसालात लांबण येका दिवसाची न करिता सत्वर गुंते उरकून देउन मारनिले आदिकरुन सर्वांची रवानगी करावी.' ।' रा छ * २२ सवाल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



लेखांक [१४९] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत १८५८ माघ वद्य ९

[२६ फरवरी १८०२]



राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आलफ. 'तुम्हाकडील इकडे स्वारी आल्यावरी कोन्ही आले नाही. अस्तु. तुम्हाविसी सरकारातून दुसरा अर्थ ॥ नाही. राजश्री नागो जीवाजी बोलतील. ज्यात सरकार उपयोग तेच तुम्हाकडूनही करण्यात येईल.' जाणिजे छ * २२ सवाल. बहुत काय लिहिणे.



पैा छ २३ माहे मजकूर.
सुमा इसने मया व आलफ.
[२७ फरवरी १८०२]

लेखांक [१५०] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य १३.

[२ मार्च १८०२]



राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा इसने मयातेन व अलफ. वो राजश्री पूर्णपात्री बाबा श्री माहायात्रा करून उजनीस जातात. त्यास तुम्हाकडून स्वहस्ते परहस्ते याची संभवना घडून पुढे जाणे घडावे या

सरदारीत कलह लागोन न वखेडे वाढडल्यात अर्थ कसे आहे तयाचा विचार तुम्हा सारख्यानी न करावा हे काय ? तुम्ही दोन्ही सरकार येकच मोजून उचितास जपावे हेच या दिवसात योग्य आहे. त्यातही इकडून दुसरा अर्थ किमपि न जाणावा. राजश्री नागो जिवाजी व बालचंद शेवराम बोलतील त्याप्रमाण खातरजमा राखोन ज्यात उपयोग ते करणे. जाणिजे छ * ६ सवाल. बहुत काय लिो.

श्री
मोर्तब
सुद

लेखांक [१४७] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य ६
[२३ फरवरी १८०२]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर मल्हा
रजी सुत खंडेरा
व होळकर

राजश्री लाळाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व अलफ. ' स्वारी या प्रांती आलियावर तुम्हाकडील कोन्ही स्वारीत आले नाही. गुदस्ता शामराव महाडिक याच्या बोलण्यावरून व सरदाराच्या वाकड्यावरून तुमचे चित्ती संदेह आला ' म्हणोन परस्परे कळल्यात आले. त्यास ' इकडील तुम्हाविसी आजपावेतो दुसरा अर्थ नाही. वरकड कितीक घरगूती राजश्री बालचंद सेठ यासी बोलणी जाली आहेत ते तुम्हास बोलतील. त्या प्रा अमलात आणावी. रा भास्कर आनंत याजकडील कारकून आले. सविस्तर बोलतील.' जाणिजे छ * १९ सवाल. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तब
सुद

लेखांक [१४८] श्री ।' म्हाळसाकांत * संवत १८५८ माघ वद्य ९
[२६ फरवरी १८०२]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर मल्हा
रजी सुत खंडेरा
व होळकर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. 'राजश्री बा[ल]चंद सिवराम यासी कितेक अर्थ बोलून तुम्हाकडे पा. त्याची

देउन साल मजकूर यैवजी वसूल घेतला असेल तोही माघारे देउन खर्चीं लिहिणे. चौकसीने समजून गांवचा यैवज हिसेवी मजरा दिल्हा जाईल. याचे कामाविषई पुन्हा लिहिणे न पडे ते करणे. जोशी मार याजला कस्बे मारी राहावयास जागा देविली आहे त्यास सरकारची जागा इमल्यासहित, [जे]थे बाळाजी गुणाजी राहात होते ते जागा, देउन हरयेकविसी गौर वरदास्त करणे. जाणिजे. छ * २५ जाखर. बहुत काय लिहिणे. (श्री मोर्तब सुद)

बार

लेखांक [१५२] श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८६१ आश्विन शु॥ ५
[९ अक्टुबर १८०४]

(श्रीलक्ष्मीकांत
शाह आलम बादशाह गाजी
का फरजद अरजुमद बहादरुल
मुल्क जुबदतुल उमरा महा
राजाधिराज राजराजेश्वर जश
वतराव होलकर सुबेदार आली
जाह नुसरत जग बहा
दर)

राजश्री वासुदेव रघुनाथ कामदार
संस्थान बुंदी वगैरे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नो॥ यशवंतराव होळकर दंडवत. सु॥ खमस मयातेन व आलफ. आली साहेब सिलेदार थोक नि॥ लाला भवानीशंकर याज कडील अमीनुदीन सिलेदार याजला तिकडून स्वारी आली तेव्हां जखमी सबब कोट्यास रा लाला भवानीशंकर याचे वाड्यात ठेविले आहेत. त्याजला स्वारीत येण्याविसी ठराऊन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी आमीनुदीन सिलेदार याजला बा मु॥ ऐवजी स्वारी खर्चास ३०० रुपये.

येकूण तीनसे रुपये तुम्हाकडून देविले असेत. तरी सदरहू तीनसे रुपये संवस्थान मार ॥ येथील येवजी सालमसाई खर्च देऊन मारनिले मार्गाचा जाप्ता रा राज जालमसिंग याजकडून जाप्ता देवउन वाटेचा बंदोबस्त करून स्वारीत मथुरे प्रांती पावते करून देणे. ॥ जाणिजे छ * ४ रजब. ॥ बहुत काय लिहिणे. (श्री मोर्तब सुद)

करिता हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही उचितास जपून यास मार्गस्त करावे. ㄹ बाबानी तुम्हाकडील वर्तमान साद्यंत सांगितले. त्यास इकडील कोणेविषई संशय किमपि न धरावा. ‖ जाणिजे छ * २६ सवाल. बहुत काय लिा. (श्री मोर्तब सुद)

लेखांक [१५१] श्री ‖ म्हाळसाकांत * संवत् १८६१ भाद्रपद वद्य १२
[३० सितंबर १८०४]

(श्रीलक्ष्मीकांत शाह आलम बादशाह गाजी का फरजंद अरजुमंद बहादरुल मुल्क जुबदतुल उमरा महा राजाधिराज राजराजेश्वर जश वतराव होळकर सुबेदार आली जाह नुसरत जंग बहा दर) [113]

राजश्री वासुदेव रघुनाथ कार पा पाटण
श्री केशवरायेजीचे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा खमस मयातेन व अलफ. वेदमूर्ती राजश्री आत्मरकृष्ण जोशी सुरंजकर याजला सरकारातून पा मजकूर पौा मौजे निमोदा हा गांव साल मजकूरी धमार्थ लाउन देउन सनदापत्रे वर्तमान भावी वगैरे [चे नांवें] करून दिल्ही त्याप्रमाणे वहिवट मारनिलेची व्हावी. तो साल मारी पा मार येथील मव्हता तुम्हाकडे ठराउन महाल लाउन दिल्हा. गांव सनदेप्रमाणे जोशीबाबाकडे चालू न होय याजकरिता स्वारीत मथुरच्या[114] मुकामी आले. तेव्हां मोजे मजकूरचा यैवज तुमचे मव्हल्यात मजरा देउन गांव जोशीबावा ㄹ कडे चालवावा असे ठराउन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही मोजे मार येथील साल मारचा यैवज जमेत वजा घालून गांव पेशजीच्या सनदेप्रमाणे मारनिलेकडे दुमाला करून

---

(११३) यशवंतराव होळकर यांनीं या वेळीं आपला स्वतंत्र सिक्का चालू केला. अर्जंट्याच्या लढाईनंतर शिंद्यांची ' वकील मुतलकी ' गेली ती पुन्हा स्थापित करून मोगल दरबारीं आपलें वर्चस्व राखावें या हेतूनें हा सिक्का होळकरांनीं ' फरजंदे शाह आलम बादशाह गाजी ' या नांवानें धारण केलेला दिसतो. पण हा त्यानीं लवकरच सोडला व दुसरा मराठी सिक्का स्वीकारिला. [लेखांक १५५] मोठ्या सिक्यातील अक्षरे फारसी किंवा मराठी नसून शुद्ध हिंदी आहेत. ती अनंत नारायण भागवत यास पूर्णपणें उमगल्याचें दिसत नाहीं. [होइसाधनें खंड १ पूर्वार्ध लेखांक ८६]

(११४) श्रीमथुरा

लेखांक [१५५] श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८६२ जेष्ट शुद्ध १३
[१० जून १८०५]



राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. वेदमूर्ती राजश्री आमरकृष्ण जोशी सिरोजकर याजला सरकारातून पो पाटण श्रीकेशोरायेजी येथील गांव मोजे निमोदा धर्मार्थ दिल्हा आहे. तेथील साल मारी यैवज खरीफ रबीचा दरोबस्त घेउन मारनिलेस सांगितले की राजश्री हरनाथसिंग [होळकर] यानी गांवचा वसूल नेला. त्यास चिरंजीव धर्मार्थ गांवचा येक पैसा ~~ नेणार नाही. कदाचित गैर समजून नेला असला तर त्यास सरकारातून ताकीद होउन यैवज देण्याचा आगाध काये ! त्याजलाही परभारे येविपई लेखनार्थ येउन हे पत्र तुम्हास लिहिले असे. तरी तुम्ही जोशीबावा याचे गांवचा यैवज व गल्ला वगैरे जो वसूल साल मजकूर बाबत वाजवी नेला आसेल तो पत्र पावताच जोशीबावास माघारी देउन पावती हुजूर पाठवणे. या कामास मुजरद हलकारा पाठविला आहे. याजबराबर पावती पाठउन देणे. पुन्हा याचे गावांस काडीमात्र उपसर्ग न लाविता हरयेकविसी उफल ठेवीत जाणे. जोशी बावाचे गांवचा वसूल कदाचित गैर समजून चिरंजीवाने नेला असला तर चिंता नाही. जो नेला असेल तो तुम्ही बावा. तुम्हास हिसेबी मजरा पडेल. ॥ रा छ * १२ रबिलावल. सुा सितन मयातेन व आलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

बार

लेखांक [१५६] श्री * सवत् १८६३ चैत्र शुद्ध १४
[९ अप्रैल १८०६]



राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कामदार
पा पाटण वगैरे गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत. सुमा सित मयातेन व आलफ. पो मजकूरचा वगैरे येवज तुम्हाकडून सरकारात येणे तो रुो राजश्री बाळाराम आगरवाले यानी समजून घेतला

लेखांक [१५३]　　श्रीम्हाळसाकांत　* संवत् १८६१ मार्गशीर्ष शुद्ध २
[४ दिसंबर १८०४]

सिका मोठा　　　　नकल

राजश्री वासुदेव रघुनाथ
कमाविसदार संस्थान बूंदी गो यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　यशवंतराव होळकर दंडवत, सुमा खमस मयातेन व अलफ. राजश्री राजाराम गिरे सावकार याजकडे रूा १०००० दहा हजार तुम्हाकडून देविले असे. तरी सदरहू दहा हजार रूा देउन पावती घेणे. या कामास दिवसगत येकरूप न लावणे. सविस्तार चिरंजीव राजश्री रघुजी होळकर [ी] सांगता कळेल. जाणिजे छ * ३० साबान. बहुत काय लिहिणे मा.

लेखांक [१५४]　　श्री ॥ म्हाळसाकांत　* संवत् १८६२ जेष्ट शुद्ध १
[२९ मे १८०५]

श्रीलक्ष्मीकात
शाह आलम बादशाह गाजी
का फरजद अरजुमद बहादरूल
मुल्क जुबदतुल उमरा महा
राजाधिराज राजराजेश्वर जश
वतराव होल्कर सुबेदार आली
जाह नुसरत जग बहा
दर

राजश्री वासुदेव रघुनाथ कमाविसदार
संस्थान बूंदी पाटण व लाखेरी गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नो　यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा खमस मयातेन व आलफ. तुम्हाकडे सस्थान व पो मार येथील मामलत साल मजकूरी होती [ते] पेम्तर साल सन सित संवत १८६२ चे अवल सालापासोन दूर करून राजश्री बाजीराव बापूजी याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास सादर केले आसे. तरी तुम्ही साल मार आखर साल पौ आमल करून कचा हिशेब जमीदाराचे दाखल्यानसी सरकारात समजाउन देउन पेम्तर सालचे अवल तारीखीपासून महाली कोणेविषई दखलगिरी न करिता संस्थान व महाल ॥ ची ठाणी मारनिलेच्या जिमेस करून देउन कबज घेणे. जाणिजे छ * २९ सफर. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मार्तंड
सुद

वार.

दरोवस्त नेला. त्या प्रो दो हिशाचा येवज माघारे आम्हाकडे देवावा म्हणून राहिले. त्यास इंग्रजाचा तह जाला त्यात पाटण आमचे सरकारात लाउन दिल्हे व चकतीही आम्हाकडे येवज घावा येसी आली. त्याजवरून बाकीचा ऐवज महालीहून आम्ही घेतला. हली शिंदे याचे सरकारात दोन हिशाचा येवज घावा असी चकती आली म्हणोन तुम्ही लिहिले. त्यास चिंता नाही. वहीवाट झाली ते श्रीमंत येजमान[115] साहेबाकडे लेखन केली आहे. सांप्रत तुम्हीही मजकूर लिहिला तोही सरकारात लिहून पाठउन दोन्ही सरकारे यकच आहेत. येवज मुबदलेही परस्पर जाले आहेत. खासा स्वारीही अविलंबेच येत आहे. इकडे येणे जाले असता जाबसाल उलगडणे तैसे उलगडतील. रा छ * १ सफर. सुा सित मयातेन व आलफ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

(श्री मोर्तब सुद)

पौा छ ५ माहे मजकूर
[२५ अप्रेल १८०६]

लेखांक [१५८] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६३ वैशाख शुद्ध १२
[२९ अप्रेल १८०६]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत य शवंतराव हो ळकर)

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत विनती उपरी. नजीमखां याजकडे प्रगणे पाटण पौा सरजामास गाव दिल्हा आहे त्याची जपती करण्याचे ठरून हे पत्र तुम्हास लिा आहे. तरी पत्र पावताच मारनिलेकडील गांव सरकारात जप्त करून त्याचे टाणे उठउन देउन यक पैसा वसूल जाउ न देणे. रा छ * ९ सफर. सुरसन सित मयातेन व अलफ. बहुत काये लिा हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

वार

---

(११५) यशवंतराव होळकर.

१५७८७॥ जेष्ठ सुध प्रतिपदा शके १७२८ या मितीने बालाराम याजकडे जमाखर्च करून दिल्हे बा। मानिलेची याद. रुा।

१३००० पो पाटण येथील वसूल इंग्रजाकडे जाउन बाकी उन्हाळू पैकी राहिली त्या बा। हिशाचे

२७८७॥ तुम्हापासोन नजरदाखल घेणे ठरावीले बी। आगरवाले रुा।

१५७८७॥

ता।

२२२॥ संस्थान इंद्र[गड]पैकी राजपुरा निमसराव संस्थान खातोली वगैरे सरकारी आम[ल] येवजी आदमासे घेतले सदरहू येवजाची चिठी इंग्रजाची आणून धावी ऐसा करार त्या बा। रुा।

१८०००

येकुण आठरा हजार तुम्हाकडून आले. सदरहू आठरा हजार तपसीलवार चिरंजीव राजश्री हरनाथसिंग [होळकर] याचे स्वारीकडे जमा असे. जाणिजे छ * १२ मोहरम. बहुत काय लिहिणे. (श्री मोर्तब सुद)

बार.

लेखांक [१५७] श्री * संवत् १८६३ वैशाख शुध ३
[२१ अप्रैल १८०६]

(श्री म्हालसाकांत चरणि तत्पर तुकोजि सुत यशवतराव होळकर)

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो। हरनाथसिंग [होळकर] दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन आपले कुशल लि।। जावे विशेष. तुम्हीरा जश्री बालाराम आगरवाले यास पत्र पाठविले ते मारनिलेनी दाखविले. त्यात पो पाटण केशोराये येथे बाकी राहिली असेल तिजपैकी श्रीमंत राजश्री दौलतराव बाबा [शिंदे] याजकडे दो हिशाचा ऐवज धावा. याअन्वये इंग्रजाकडील चकती अली आहे. तुम्ही परभारे येवज

६,५०० श्रावण शुा १५
६,५०० माघ शुा १५

१३,०००

येकूण तेरा हजार रुपये महाल चलणी राजश्री बाळाराम केशोराम आगरवाळे निा सरकार याचे विद्यमाने सरकारात ॥ पावता करून कबज घेणे. मक्तातून निभावणी केली जाईल. ॥ जाणिजे छ * १० जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणे.

(श्री गोर्धन सुद)

बार.

लेखांक [१६१] श्री ॥ म्हाळसाकांत[११८] * संवत् १८६३ श्रावण वद्य ३
[१ सितंबर १८०६]

सिका नकल

राजश्री कृष्णराव बाजी व चिटको बाळाजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृ राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा सबा मयातेन व अलफ. प्रो रायपुर येथील जप्तीचे काम चिरंजीव राजश्री हरनाथ [होळकर] याने तुम्हाकडे सांगितले होते ते दूर करून साल मजारी राजश्री बाळकृष्ण वासूदेव याजकडे मक्तियाने सांगोन अलाहिदा मारनिलेचे नावे सनद देऊन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही प्रो मारचे ठाणे मारनिलेचे स्वाधीन करून कबज घेणे. जाणिजे छ * १७ जाखर. बहुत काय लिहिणे. मो.

बार.

लेखांक [१६२] श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८६३ श्रावण वद्य १४
[११ सितंबर १८०६]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत य शवंतराव हो ळकर)

राजश्री लालाजी बल्लाळ [गुळगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत

---

(११८) याच अर्थाचीं व मितीचीं पत्रें 'चौधरी कानगो परगने पिंडावे व रायपुर' यांच्या नांवें निरनिराळीं असून 'मक्ता रायपुर ६०००, तो कोठडी प्रो पिडावे १६०००' चा ठरविला आहे

लेखांक [१५९] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६३ श्रावण शुद्ध ११
[२५ अगष्ट १८०६]



राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कमाविसदार
प्रा पाटण व सुनेल[११६] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा सबा मयातेन व आलफ. हरदू महालची कामे मख्तियाने तुम्हाकडे सांगून तेथील यैवज येकंदर राजश्री बाळाराम केशोराम आगरेंवाले याजकडे द्यावयाचा [करार] ठरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही सदरहू महालचे यैवज आगरवाले याजकडे मख्त्या बा हाप्तेबंदी प्रो देउन पावती घेणे. जाणिजे छ * १० रा जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणे.



लेखांक [१६०] श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८६३ श्रावण शुद्ध ११
[२५ अगस्ट १८०६]



राजश्री बाळकृष्ण[११७] वासुदेव गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा सबा मयातेन व आलफ. तुम्ही कार्यकर्ते जाणोन प्रो सुनेर हा महाल साल मारी सरकारातून मख्तियाने बिनखर्ची मख्ता रुपये १३,००० तेरा हजारास करार करून हे सनद सादर केली असे. तरी तुम्ही प्रो मारची वहिवट इमाने इतबारे करून सरकार मख्त्याचा यैवज हप्तेबंदीने पावता करणे येणेप्रमाणे: —

---

(११६) सुनेल. शिंदेशाही टप्पे सोयतच्या उत्तरेस कालीसिंध व आऊ या दोन नद्यांमध्ये हा महाल असून तो होळकरशाही जिल्हे रामपुऱ्यांत हल्लीं मोडतो. यासच सुनेर असेंही म्हटलें आहे. [लेखांक १६०].

(११७) याच मितीस 'प्रो पाटण येथील मामलत मख्तीयाने १७००० [रास] बाळकृष्ण रावजीस' मिळाली आहे.

छ * १७ सवाल. ॥ सुमा सञा मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

वार.

लेखांक [१६४]　　　श्री म्हाळसाकांत　* संवत् १८६३ पौष शुा ४

[१३ जनवरी १८०७]

(श्री म्हाळसाकांत चरणि तत्पर तुकोजि सुत यशवंतराव होळकर)

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा सञा मयातेन व अलफ. पो पिढावे व तालुके कोठडी येथील पटवारीपणाचे काम राजश्री बालाराम आगरवाले याचे विद्यमाने तुम्हांकडे सांगोन हे सनद सादर केली असे. तरी तुम्ही पो मजकूर व तो मजकूर येथील पटवारीपणाची वहिवट चालउन सरकारजमे सिवाये दोन्ही महालात दर सेकडा तीन रुपये दोन आणे प्रमाणे घेउन त्याज पौ तीनसे रुपये कारकूनाचा खर्च घेत जाउन बाकी सरकारात दाखल करीत जाणे. ॥ जाणिजे छ * ३ जिल्काद. ॥ बहुत काय लिहिणे. (श्री मोर्तब सुद)

वार.

लेखांक [१६५]　　　श्रीम्हाळसाकात[१२०]　* संवत् १८६४ जेष्ट शुद्ध ३

[९ जून १८०७]

(श्री म्हाळसाकात चरणी तत्पर तुकोजी सुत यशवंतराव होळकर)

राजश्री महाराजा शिवदानसिंग
संवस्थान इंद्रगड गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जावे विशेष. संस्थान मार व खातोली वगैरे कोठड्याची मामलत राजश्री नवाब शाहा[म]त खां याजकडून दूर करून साल मारपासून

---

(१२०) याच मजकुराचें व तारखेचें पत्र 'नवाब शाहामत खा' याने नावें आहे

विनंती उपरी. संस्थान बूंदी वगैरे येथील सरकारी अमलाचे पातीची मामलत सरकारातून राजश्री राव विसनसिंगजी [बूंदीकर] याजकडे साल मजकूरी सांगून सनदापत्रे करून दिल्ही त्याअन्वये सरकारचे आमलाची वहिवट मशारनिले करतील. सांप्रत तुम्ही राजश्री दौलतराव सिंदे याजकडील पातीचे बंदोबस्ताकरिता जमेत आणून त्यानी तिकडील पातीत ॥ करणे तसे करावे, ते सोडून सरकारी अमलात बखेडा करून नुकसानी होत आहे म्हणोन विदित जाले. ऐसियासी सरकारी पातीत उपसर्ग लागणे चांगले नाही. यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही जमेतीत[स] इत:पर निक्षूण सांगोन सरकारी अमलात तिळमात्रही उपसर्ग न लागता आमची वहिवट सुरळीतपणे चालेल आसे करणे. याउपर उपद्रव लागोन बोभाट आलियास नुकसान होईल. तिकडील पातीत समजून घ्यावे लागेल आसे न घडे. यास जपून कर्तव्य तसे करणे. सरकारातून पागा व कारकून सवस्थान मजकूरी सरकार आज्ञे प्रो जाप्ता करून तिकडील वर्तमान घडेल तसे सरकारात लिहित जातील. ॥ रा छ * २७ जमादिलाखर. ॥ सुा सबा मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१६२] श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८६३ मार्गशीर्ष वद्य २

[२८ दिसंबर १८०६]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी नत्पर तुकोजी सुत य शवंतराव हो ळकर)

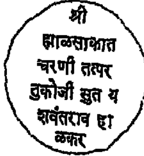
राजश्री राजे राधिकादास संस्थान सोपर गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. संस्थान मजकूरी पवाराचा हिसा आहे त्याची सरकारातून जप्ती[११९] करून तेथील काम राजश्री बालाराम अगरवाले याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी तुम्ही पवाराकडील कारकूनास इतला न देता अगरवाले याचे ॥ कारकून वहिवट करतील त्याजला कोण्हे गोष्टीची अडचण न पडता उपर राखीत जाणे. ॥ रा

---

(११९) या पूर्वीच 'जसी करून २००० मख्ता मामलत बालकृष्णरावजी विद्यमानें आगरवाले' यांस सांगितली होती. [७ नवंबर १८०६]

लेखांक [१६७]   श्री म्हाळसाकांत   * संवत् १८६६ आश्विन वद्य ४
[२७ अक्टुबर १८०९]



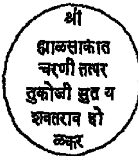
राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. 'किले रामपुरा येथील आलंग व बुरजाची पडझड जाली आहे त्याची मरमत करण्याविसी सरकारची आज्ञा यावी' म्हणोन तुम्हाकडून स्वारीत विदित जाले. त्यावरून हे पत्र लिहिले आहे. तरी किले मजकूरची आलंग व बुरूज याची पडझड कार्याकारण जरूर करावयाजोगी [पाहून] वगारीने वगैरे काम व्हायाजोगे असेल त्यास गांवगनाचे वेगारी व राज आणोन करून घेणे. चुना दगड वगैरे मजबूत काम करावयाचे तेथे राज मजूर महिनदार व माल मसाला लागेल तो चौकसीने लाउन काम चांगले मजबूत करून राज व मजूराचा खर्च प्रो मारचे हिशेबी खर्ची लिहिणे. सरकारातून मजरा दिल्हा जाईल. रा छ * १७ रमजान. सुा अशर मयातेन व अलफ. ।' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



बार.

लेखांक [१६८]   श्री   * संवत् १८६६ कार्तिक वद्य १२
[२७ नवंबर १८०९]



राजश्री राव विसनसिंगजी सा बूंदी गोसावी

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. सरकारांतून वेदमूर्ती राजश्री राजाराम जोसी निा सरकार याजला मोजे सादडी हा गांव धर्मार्थ इनाम दिल्हा. तेथील हरयेकविसी तुम्हाकडून संरक्षण घडून उपर राहात जावा, ते कांहीच न होता वरकड गांवाप्रमाणें जोसी याचे गांवावर फुरफरमास भेट बेगार जामदारी नेवता वगैरेचा कितेक प्रकारे उपद्रव × (हे) चाल कोठील! असो इत [पर] × गावास कोणेविसी × मात्र उपसर्ग लागू न देता संरक्षण करून

जपतीचे काम राजश्री बाळाराम आगरवाले याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही संवस्थान मार व खातोली वगैरे कोठड्याचा दाखला ॥ माजुलाकडे न देता आगरवाले मार[निले] याजकडे वहिवट सुदामत अन्वये देत जाणे. रा छ * २ रविलाखर सुमा. ॥ समान मयातेन व आलफ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१६६]   श्री ॥ म्हाळसाकांत   * संवत् १८६६ वैशाख वद्य १२ [११ मे १८०९]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत य शवंतराव हो ळकर)

राजश्री बाळकृष्ण [वासुदेव] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो   यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. राजश्री दौलतराव शिंदे याजपासी वकीलीचे[१२१] कामावर सरकार तर्फेने राजश्री रावजी गोविंद याजला ठेउन मारनिलेकडील खर्च बाबत दरमा[हा]ची नेमणूक बा। याद चांदवड ४५० रुपये येकुण साडे च्यारसे रुपये तुम्हा कडून देविले असे. तरी तुम्ही सरकारी महालचे यैवजी सदरहू च्यारसे पंनास रुपये चांदवड सिका छ १ राखरचे तारखेपासून दरमहाचे दरमहा मारनिलेकडे देत जाउन कब्ज घेत जाणे. आखेर साली महालचे हिसेबी येकंदर यैवज खर्ची लिहिणे. ॥ सरकारातून मजरा दिल्हा जाईल. ॥ रा छ २५ रबिलावल. सुा तिसा मयातेन व आलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

बार.

---

(१२१) सवाई बाजीराव पेशवे यांनीं इंग्रजाचा प्रथम आश्रय घेऊन वसईचा जो तह १८०२ सालीं केला त्यापूर्वी तर पेशवे, शिंदे व होळकर यांचे वकील एकमेकांचे दरबारीं राहातच होते पण सर्वेअर्जुनगाव व व्यास येथील तह झाल्यानंतरसुद्धां त्यांचे वकील परपसरांकडे राहात असत ही गोष्ट अत्यंत महत्वाची असून अवश्य लक्षात ठेवण्यासारखी आहे. [लेखांक १७१, होइसा १ लेखांक ८८, ९२ भाग १ लेखांक २४५ टीप २५०]

मारनिलेस देउन कब्ज घेणे. रा छ * १२ मोहरम. सुा अशेर मयातेन व आलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

वार.

लेखांक [१७१]

श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८६६ माघ वद्य ३
[२२ फरवरी १८१०]

श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत य शवंतराव हो ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कामदार
पाटण वगैरे माहाय गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. राजश्री रावजी गोविंद याजला सिंदे याजकडे वकीलीचे कामावर सरकारातून पाठविले होते. सबब मारनिलेस साडे च्यारसे रुपये दरमाह नेमणूक तुम्हावर सरकारातून करून दिल्ही होती. त्याप्राो सामाही येवज त्याजला पावता जाला. बाकी सहा माही येवज तुम्हा कडे बाकी येणे राहिला आहे. हली रावजी गोविंद याजकडून काम दूर करून राजश्री कासी रामचंद्र याजकडे वकीलीचे काम सांगून याची दरमाहची नेमणूक दरमाह च्यारसे रुपये करून दिल्ही आहे परंतु याजला मागील देण्याची निकड यास्तव पेशजीचा येवज सहामाहीचा तुम्हाकडे राहिला आहे, त्यायेवजी अडीच हजार रुपये सध्या देउन याचे दरमाहचे नेमणूकीत मजरा घेणे. ढील न करणे. सरकार कामावर याचे जाणे जलदीने जाले पो. याजकरिता पत्र पावताच सदरहू अडीच हजार रुपये देणे. चांदवड सिका देणे. रा छ * १७ मोहरम. सुा अशेर मयातेन व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब सुद

लेखांक [१७२]

श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८६६ फाल्गुन शुद्ध १
[६ मार्च १८१०]

श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत य शवंतराव हो ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती

हरयेकविसीचा उपर ठेवीत जाणे. पुन्हा याचा बोभाट येउ न देणे. रा छ * १८ सवाल. सुमा अशर मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१६९]   श्री म्हाळसाकांत   * संवत् १८६६ कार्तिक वद्य १२
[४ दिसंबर १८०९]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत यशवंतराव होळकर)

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. तुमचे चिरंजीवाचे लग्नामुळें खर्चास पो मापी [फी] मखलसीची ३००० रुपये पैकी वजा कसर पोतदारी दर सदे ३ प्रमाणे   ९० रुपये

बाकी   २९१० रुपये

यकुण दोन हजार नवसे दहा रुपये तुम्हाकडे सरकारी मामलत आहेत त्यायैवजी महाल चलनी घेउन महालचे हिंसेबी खर्ची लि॥ हिणें. मजरा दिल्हे जातील. रा छ * २५ सवाल. सुा अशेर मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१७०]   श्री म्हाळसाकांत   * संवत् १८६६ माघ शुा १३
[१७ फरवरी १८१०]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत यशवंतराव होळकर)

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कामदार
पाटण केशवरायजीचे वगैरे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. राजश्री रामचंद्र रंगनाथ निा मजमदार हे निरोप घेउन घरी जातात सबब खर्चास बा यादी   ४०० रुपये.

॥ च्यारसे रुपये तुम्हाकडून देविले असेत. तरी तुम्ही सदरहू रुपये महाल चलनी

लेखांक [१७४] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६७ वैशाख वद्य ८
[२६ मे १८१०]

राजश्री लालाजी बलाळ [गुल्गुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो सा[वती] लाडाबाई व तुलसाबाई होळकर विनंती उपरी. तुम्हाकडे सरकारातून महाल आहेत त्या ऐवजी च्यार रुपये रसदे बा पेस्तर सालावर आले आहे याजमुळे सरसालची निभावणी होईल न होईल म्हणोन संशये आला हे विदित जाले. त्यावरुन हे पत्र तुम्हास लिहिले असे. तरी तुम्हाकडे महाल आहेत त्याची निभावणी सन १२२० चे सालाची बारामाही सरकारातून निभावणी केली जाईल. येविषई संशय किमपि न धरणे. ॥ रा छ * २१ राखर. सुा अशेर मयातेन व आलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

पो जेष्ट सुा १ रविवासर.
[३ जून १८१०]

लेखांक [१७५] श्रीम्हाळसाकांत + संवत् १८६७ कार्तिक शुद्ध ११
[७ नवंबर १८१०]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोजी सुत य शवंतराव हो ळकर)

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव
कामदार पा रामपुरा खुर्द[122] गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होलकर दंडवत विनंती उपरी. भरतपुर व हिंडोण[123] पो बारूद खोचे दास्तान सरकारी किले रामपुरा येथे आहे. त्याज पो हुजूरचे तोपखान्याकडे बारूद वजन आडीचसे मण याची वरात पेशजी छ २९ जाखरी जाली. ते गैरविल्हेत पडली सा हाली बारूद वजन मण २५० आडीचसे मण बारूद वजनी तुम्हाकडून देविली असे. तरी सदरहू दोनसे पनास मण बारूद सरकारी दास्ताना पो हुजूरचे तोपखान्याकडे राजश्री विठल महादेव [जोग] याचे

---

(१२२) या वेळीं होळकरशाहीत दोन रामपुरे होते एक माळव्यांतील व दुसरा राजपुतान्यातील. हा रामपुरा टोंकच असावा. [लेखांक १८९] हल्ली तो अमीरखां पेंढारी यांचे वंशजाकडे आहे

(१२३) हिंडोण. आग्रा व अजमेर या फाट्यावर हें एक रेलवे स्टेशन असून तें करोलीच्या उत्तरेस ८ कोसावर जयपूर राज्यांत सांप्रत आहे.

उपरी. राजश्री सखाराम जगजीवन यांची रवानगी पुणियास श्रीमंताकडे सरकारातून केली आहे. समागमे हुजरात पागा दिली आहे. त्याचे चंदीची वगैरे खर्चा करिता ४०० रुपये

येकुण च्यारसे रुपये तुम्हांकडे महाल आहेत तेथील सन आशर मयातेन साल मजकूर पो देविले आसे. तरी सदरहू च्यारसे रुपये तुम्ही मारनिलेचे वि॥ देउन कब्ज घेणे. या कामास घटकेचा विलंब न करणे. रा छ * २९ मोहरम. सुा अशेर मयातेन व आलफ. ।" बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

बार.

लेखांक [१७३] श्री"म्हाळसाकांत * संवत् १८६७ चैत्र शुद्ध ९
[१२ अप्रेल १८१०]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर तुकोबी सुत य शवतराव हो ळकर)

राजश्री लालाजी वलाल [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्ने॥ यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. 'सरकारात पैदलचे लोकाची तलब देणे त्याबद्दल यैवजाचे सरबरेविसी आज्ञा आली. त्यावरून पंचवीस हजार रुपयाच्या हुंड्या चूदी सिक्याच्या पाठविल्या आहेत त्या पावतील.' म्हणोन लिहिले. यैसियास तुमच्या लिहिल्याप्रमाणे सदरहू पंचवीस हजार रुपयाची हुंडी बहुत अडचणीचे समयास येउन पावली. मुदत भरून येवजाचा जाब पका जाला म्हणजे सरकार महालचे पेस्तर साल यैवजी पावती देण्यात येईल. सरकार लक्षास जपणे याची खात्री दिवसेदिवस वृधिंगत आहे. त्याचा संतोष पत्री लेहून कळवावा असे नाही. सविस्तरे राजश्री कुनीराम ठग याचे लिहिल्यावरून कळेल. रा छ * ७ रावल. सुा अशेर मयातेन व अलफ. ।" बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

पो चैत्र सुा १५ गुरूवासर.
[१९ अप्रेल १८१०]

लेखांक [१७७]   श्रीमहाळसाकांत   संवत् १८६७ माघ शुद्ध १५
[८ फरवरी १८११]

श्री
[illegible]

राजश्री राव भिसनसिंगजी सा। बुंदी गोसावी यास.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो।   यशवंतराव होळकर रामराम विनती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीयें लिहित जाणे विशेष. न कृष्ण जोसी याजला सरकारांतून इनामी जमीन धर्मार्थ पेशजी करून देऊन सनद दिल्ही. कैलासवासी तीा [तुकोजी होळकर] सुभेदार साहेब यांनी कमावीसदार यांचे नावें देऊन त्याचा गोगरटा चालत आहे. दरम्यान जोसी याचाही काळ जाला. त्यांचे लोकांचे वहिवाट सनदे अन्वयें चालत असून साल मारी खलल पडली. याचा बोभाट आल्यावरून समजले. जमीन बीघे येणे प्रो

२०१ मौजे जरखोदा पा। समथी

६१ का। सुमेबीस

२६२

येकूण दोनसें बासष्ट बीघे चालत असतां खलल करण्याचे कारण काय ? त्यावरून हे पत्र तुम्हास लेहून केले असे. तरी जोसी याचे लोकांचे वहिवाट चालत आल्या प्रो निर्वेध चालऊन धर्मार्थ कैलासवासी तीा सुभेदार साहेबांनी जमीन दोनसे बासष्ट बीघे करून दिल्ही त्या प्रो तुम्ही काहीयेक दिकत न करिता सुदामत चालल्यान्वयें साल मारी याजपासून काही घेतले असल्यास जोसी याचे माघारें देऊन सुरळीत चालविणे. येविसीचा पुन्हा बोभाट येऊ न देणे. ॥ रा छ * १३ मोहरम. सुा इहिदे असेर मयातेन व आलफ. ॥ बहुत काये लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्तब
सुद

---

pages 43, 109, 110, 121] किंबहुना तोफखान्याचें महत्व वाढल्यावरोवर त्याच्या संरक्षणार्थ होळकरशाहींत पलटणी निर्माण झाल्या होत्या असेही स्पष्ट कळतें.

(१२५) समेथी हा मुख्य गांव लाखेरीच्या वायव्य दिशेस ८ कोसावर असून मंदसोरच्या तहानंतर हा महाल इंग्रजांनीं बूंदीकरास दिला

विा देउन पावती घेणे. ।' रा छ * ९ सवाल. सुमा इहिदे ग्रज आशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

वार.

वराती पो वसूल कृष्णाजी महाडिक व अनदराव राजाराम हस्ते रामराव कासी कारकून निा मारनिले दारू वजन मण १६९८॥०। रूये ८४ चे थैले सुमार नग ७८ सरोन सिका माधोपूर गुा बापूजी पांडुरंग निा कादार यांचे विद्यमाने भरून पावलो. मिती मार्गशीर्ष वद्य ११ संवत १८६७. [२२ दिसंबर १८१०]

लेखांक [१७६] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६७ मार्गशीर्ष वद्य १ [११ दिसंबर १८१०]

(श्री म्हाळसाकांत चरणि तत्पर तुकोजि सुत यशवंतराव होळकर)

राजश्री राव बिसनसिंगजी संवस्थान बूंदी गो यां.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेो यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. जिनसी[१२४] व पलटणे व शिलेदार नगर नेणव्यास आहेत. त्यांजकडे फौज खर्चाचा यैवज तुम्हांकडे घेणे ठरला. त्याज पाा प्रथम हप्त्या यैवजी तुम्हावर वरात सरकारातून केली. त्याप्रमाणे यैवज पावता जाला पाहिजे. याजकरिता हे पत्र लेखन केले असे. तरी राजश्री रामचंद्र सदासिव कारकून तेथे आल्यावर वराती अन्वये यैवज मारनिलेस देउन कबज घेणे. रा छ * १३ जिल्काद. ग्रज ।' सुा इहिदे अशर मयातेन वा अलफ. बहुत काये लिहिणे हे विनती. (श्री मोर्तब सुद)

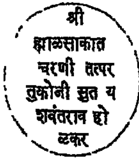
---

(१२४) जिनसी हा शब्द जिन्स या फारसी शब्दापासून निघाल्यामुळें त्याचा कोठार असा सामान्य अर्थ घेता येईल पण मराठ्यांच्या सैन्यास कवायती स्वरूप आलें त्याबरोबर या शब्दाला मराठ्यांच्या फौजी भाषेत ' तोफखाना ' असा यौगिक अर्थ रूढ झालेला दिसतो [लेखांक १७८, १८३] शिंदेशाही जिनसी संबंधीं जें वर्णन Capt. Broughton देतो तें लक्षांत घेतां जिनसी म्हणजे ' जंगी तोफखाना ' असा विशेषार्थ कळतो. [Broughton's Maratha Camp,

कारकूण मार तुम्हाजवळ येउन सर्व इत्तला देउन पुढे कोव्यास जाउन लालाजी बल्लाळ याजला सरकाचे पत्र व वरात दाखउन आज्ञेप्रमाणे मार कळविला. त्यासि धातुपोषणाचे जाब पर्यायेकरून बोलले. येथे ऐवजाचा थाक लागत नाही. या अन्वये मारनिलेचे पत्र येकवेळ आले. तथापि तुम्ही जलदी न करिता सोईने बोलोन कार्ये करून घेणे, तेही दिकत करणार नाही, याप्रमाणे कारकूनास लेहून मारनिलेसही पेशजी अन्वये अडचणी चे भाव लिहिण्यात आले. सरकारात वोढीचा प्रकार. हे त्याचे ध्यानात व ऐवजाची सरबारा लागणे तेव्हा पाउण लक्षात पांच च्यार हजार कमी अथवा वायेदा मुदत बोलण्यात येउन स्वारीत गुमास्ता पाठउन पत्राचा जाब यावा. इतक्या व्यवहारात मुबदला होउन सावकाराची खात्री पटून सरकारकाम चालीस लागते. ठरला ऐवज साईसोई ने घेण्यात येता. त्यात हाली पउण लक्ष पटून आले म्हणजे त्याजला ऐवज लाउन देण्यात येउन पुढे आणखी ध्यावयास येतील. याप्रमाणे सरकारपत्रात लिहिणे व कारकूनासी बोलणे. येसे असता राजश्री राघो भवानी यासि तोडजोडीचे बोलणे कांही येक न करिता टाळाटाळी बोलोन सरकारपत्रे सुवाच्य आम्हाकड यावीत, शिलक [ही] नाही म्हणोन पष्ट बोलोन पत्राचा जाब दिल्हा नाही. राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव व राघो भवानी यांची पत्रे राजश्री विठल महादेव [जोग] याचे नावे आली. त्याच्या नकला पाठविल्या आहेत [त्या] पावतील व कारकूनही फार करून उठोन येईल. सरकार शिलक मशारनिलेजवळ आसती तर कारकून पाठवणे, पत्रे लिहिणे याचे कार[ण] कोणते ? मशारनिले सरकार लक्षात, खात्रीने कामे जाली व होतील असे जाणोन लिहिण्यात येते. सरकारपत्राचा जाब देउ नये, लिहिण्यास सुवाच्य म्हणावे हा पर्याये येक वेळेस निदर्शनास आला. अस्तु. सरकार अडचणी उपायेच नाही. [केवळ] जाला मजकूर तुम्हास कळावयास्तव लिहिला आहे. सरकार लिहिणे बोलणे सुवाच्य गणनेत आले. ते पक्षी ऐवजाचे काम होउन येणे याची तथा फार करून राहिला नाही. ऐवजाची वोढ तेव्हा सामल्याची वालमेल करणे प्राप्त. येक वेळ तुम्हाकडे लेहून घडावे याजकरिता वास्तवीक [लिहिण्यात] आले व [पुढें जे] करणे ते लिहिले आहे. पत्राचा जाब लौकर उगउन यावा. याप्रमाणे करावयास येईल. रा छ * ५ रमजान. सुा इसने अशर मयातेन आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१७८]　　श्रीम्हाळसाकांत　* संवत् १८६८ वैशाख शुद्ध ७

[२९ अप्रेल १८११]



राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव

कामदार पा। रामपुरा गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　यशवंतराव होळकर दंडवत विनती उपरी. जिनसी पलटणाकडे हिंडोणचे बारूद पो। पेशजी साठ मणाची वरात केली. त्या प्रा। [दारु] आद्याप पावत नाही म्हणोन वोभाट आला. त्यावरून हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी जिनसी पलटणाकडे हिंडोणचे दारूपैकी साठ मण देविली आहे त्या प्रो विनदिकत दुसरे पत्राचा आक्षेप न घेता दोहीकडे देउन पावल्या घेणे. रवाना छ ५ राखर सुमा इहिदे अशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.



सदरहू बारूद हिंडोण पो पलटण जिनसीकडील कारकूण नि। परशराम होळकर हास्ते रामचंद्र गोविंद बारूद आसीचे तोलणे वजन मण ५० पनास भरून पावलो. छ * ३ जमादिलाखर. थैले सुमार २९.　[२६ मे १८२१]

लेखांक [१७९]　　श्रीम्हाळसाकांत　* संवत् १८६८ आश्विन शुद्ध ७

[२४ सितंबर १८११]

नकल

सिका

राजश्री राज जाल्मसिंगजी [झाले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो　यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. सरकारात खर्चाची वोढ यास्तव तुम्ही व राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] याजकडून दीड लक्ष रुपये घ्यावे म्हणोन निश्चयात येउन आगाउ तुम्हाकडे पत्रे पाठउन पनास हजार रुपयाची वरात मशारनिलेवर करून मुजरद कारकूनाची रवानगी करण्यात आली व गगोतीदास याजला छावणीत पाठविले,

विनखर्ची मामलेदाराकडे पावते करीत जाउन कबज घेत जाणे. सायरावर येन जमेत रोजीना वर्षासन व देवस्थानची नेमणूक मुदामत चालत आली आसल्यास पावती करीत जाणे. यैवज साडे तीन हजारात मजरा दिल्हा जाईल व जमेसिवाय परभारे बालादस्ती पो रोजीना वगैरे असला तर विनदिकत ज्याचा त्यास देत जाउन बोभाट न ये ते करणे. जाणिजे छ * २ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

(मोर्तब सुद)

बार.

लेखांक [१८१] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६८ पौष शुद्ध ४

[१९ दिसंबर १८११]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर य शवंतराव सुत मरहारराव हो ळकर)

राजश्री कुवर सिवलाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो — मल्हारराव होळकर रामराम. सुा इसने अशर मयातेन व अल्फ. तुम्ही कार्यकर्ते जाणोन ताा गरोठ पो रामपुरा येथील मामलत पौ किले हिंगलाजगड[१२८]चे खर्चाकडे गांव येणे श्रो

१ मोजे पावटी.
१ मोजे बोल्या.

२

१ मोजे खजूरी पथाची.
० लंग.

१

३

येकुण तीन गात्र खेरीज करून ताा मजकूरची मामलत तुम्हाकडे पेस्तर सन १२२२ [फसली] संमत् १८६९ चे सालापासोन च्यार साला इस्ताव्याने विन खर्च मख्ता येणे प्रमाणे महाल चलण रुपये.

७०००० समत् १८६९ सन १२२२ [फसली] यासि हप्तेबंदी येणेप्रमाणे.

आश्विन शुद्ध १५

---

(१२८) हिंगलजगड हा किल्ला भानपुऱ्याचे उत्तरेस ५ कोसावर होळकरशाहीत आहे.

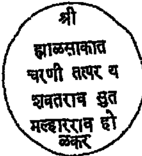


श्रीमंत मल्हारराव होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८६८ ते १८७१ विक्रमी.

लेखांक [१८०] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६८ पौष शुद्ध ४
[१९ दिसंबर १८११]



राजश्री कुवर सिवलाल[१२६] गोसावी यांसि.

अखंडीतलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर रामराम. सुमा इसने आशर मयातेन व आलफ. ता गरोठ[१२७] पो रामपुरा येथील मामलत सरकारावून पेष्तर सन १२२२ [फसली] समत १८६९ चे सालापासून विनखर्च च्यार साला इस्ताव्याने मक्ता बांधून देउन तुम्हाकडे सांगितली आहे परंतु ता मार येथील सायर चौतऱ्याची वहिवट आलाहिदा राजश्री मगनीराम कोठारी कादार पो मारी याजकडे आहे. त्यास मामला व सायरची वहिवट वेगळाली जाली असता नीट पडणार नाही, यास्तव तो मारचे सायर आमदानीबदल विनखर्च घा याद मखलसीची रुपये ३५०० रु साडे तीन हजार रुपये दरसाल पेष्तर समत १८६९ ता समत १८७२ सन १२२५ [फसली] येकुण च्यार साला करार करून देउन हे सनद सादर केली आहे. तरी तुम्ही च्यार साला तो मार येथील सायर आमदनीची वहिवट करून दरसाल सदरहू साडे तीन हजार रुपये

---

(१२६) 'तालुके गरोठ व परगने रामपुरा येथील मामलत मगनीराम कोठारी याजकडून दूर करून कुवर सिवलाल याजकडे सांगितल्या' बद्दल दोन पत्रें याच मितीचीं व मजकुराचीं 'चौधरी रामपुरा व मगनीराम कोठारी' यांच्या नावें आहेत

(१२७) गरोठ हा गाव रामपुराच्या अग्नेय दिशेस ८ कोसांवर असुन तो होळकरशाहींत आहे.

१. रोजीनदार व मईनमाहा[दार] वगैरे सरकार जमेसिवाये परभारे बाळादस्ती पो ॥ पावत आहेत त्या प्रो ज्याचे त्यास पावते करीत जाणे.

१. किल्याकडील तीनी गांवचे नाक्याचा मोगवटा असेल त्या प्रो वहिवट करणे.

३

येकुण तीन कलमे बा वहिवट करणे. सायेरचा अंख बांधून दिल्हा जाईल त्या प्रो सायेरचे कादाराकडे यैवज पावता करीत जाणे.

१. देवस्थानाकडील नेमणूका व वर्षासने वगैरे ता मारी आहेत त्याची व्यवस्था येणे प्रमाणे.

१. यैन जमेत देवस्थानाची नेमणूक व वर्षासने पावत असेल त्याची सुदामत वहिवट पाहून दर साल पाववीत जाणे. सरकारातून मजरा दिल्ही जातील.

१. सरकार जमेसिवाय परभारा रयेत निा देवस्थानाकडे व वर्षासने गांवगन्ना पावत असेल त्या प्रा ताकीद करून देववीत जाउन देवाकडे नंदादीपास तेल परभारा तेल्याचे खुंटा पो पावत आहे ते देववीत जाणे.

२

येकुण दोन कलमे अन्वये वहिवट करणे.

१. ता मारचा यैवज सालाचे सालास ठरावा बा घेतला जाईल. कदाचित सरकारात अगाउ यैवज घेणे पडल्यास तुमचे विचारे घेतला जाईल.

१. किले हिंगळाजगड येथील फरमास ता मारी होणार नाही.

१. ता मारी गांव इजारियाने असतील त्यात गुंजाइश असल्यास तुम्ही खालसे ठेउन वहिवट करणे.

१. इनामी जमीन धर्मार्थ उदक असतील त्याची सुदामत वहिवट पाहून चालवणे.

१. ता मारी फडनीस सरकारातून आहे त्याचे नेमणूकी प्रा वेतन दरसाल देत जाणे. सरकारातून मजरा दिल्हे जाईल.

१. ता मा येथील सगत १८६८ चे सालची मामलत रो भगनीराम कोठारी कादार पो रामपुरा याजकडून तुम्ही केली आहे. साल मारी आखेर साली

माघ शुद्ध १५
वैशाख शुद्ध १५

७००००

७२००० समत १८७० सन १२२३ [फसली]
७०००० रुजू गुदस्त
२००० इजाफा साल मारी

७२०००

७५००० समत १८७१ सन १२२४ [फसली]
७२००० रुजू गुदस्त
३००० इजाफा साल मारी

७५०००

८०००१ समत १८७२ सन १२२५ [फसली]
७५००० रुजू गुदस्त
५००१ इजाफा साल मारी

८०००१

२९७००१

सिवाये कलमे.

१. मनोती आगाउ यैवज सरकारात घेतला जाईल त्याजला दर सेकडा रुपये २ दोन रो प्रो येक वेळा मजरा दिल्ही जाईल.

१. व्याज रसदेचा यैवज सरकारात आगाउ घेण्यात येईल. त्यात महालचे किस्ती प्रो खरीफ [व] रबीचे सरकारचे व्याज वजा होउन बाकीचे यैवजास भोगले मितीचे दिल्हे जाईल.

१. ता मारचे सायर, मल्ल्याचे वहिवटीत नाही परंतु वेग[ळिलें असतां] आमलदारास दिकत पडेल यास्तव सायेरची वहिवट तुम्हाकडे येणे प्रो.

१. सायरचे जमेत मजराईची कलमे असतील ते सुदामत वहिवाटी अन्वये देत जाणे. मजरा पडतील.

लेखांक [१८३]

श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८६९ श्रावण शुद्ध १५
[२२ अगस्ट १८१२]

श्री
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर य
शवंतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कमादार
किले रामपुरा खुर्द गोस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. 'चोरू[१३०] पिपळू बावडी येथे जेपूरवाले याचा उपद्रव लागला. सरकार जाग्यास खलश करण्याचा त्याचा इरादा यास्तव किले मारचे रखवालीस जिनसी पो माणशे देविली पाहिजेत' म्हणोन राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे पत्री मार लिहिला. मशारनिलेनी सरकारात विनंती केली. त्यावरून जिनसी पो बुंधेल्याची वगैरे शंभर माणशे किल्याचे रखवालीस देवउन त्याचे ॥ दरमहाचे वीस रोज्याबदल रूपये ५०० पांचशे दरमहा द्यावयाचे ठरून आलाहिदा चिरंजीव[१३१] परशराम होळकर यास लेहून हे पत्र तुम्हास लिा आहे. तरी जिनसी पौ शंभर माणशे किले मारी आलियावर सदरहू पांचशे रूपये वीस रोज्याबदल दरमहा महाल चलण पो मार यैवजी देउन कबजा घेउन हिशेबी खर्चा लिहिणे. रूपये कबजा आन्वये सरकारातून मजरा दिल्हे जातील. ॥ रवाना छ * १४ साबान. सुमा सलास आशर मयातेन व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

बार.

लेखांक [१८४]

श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८६९ श्रावण वद्य १०
[३१ अगस्ट १८१२]

श्री
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर य
शवंतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री लालाजी बलाळ [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत विनंती

---

(१३०) चोरु हा गाव सवाई माधवपुरच्या पश्चिमेस ५ कोसावर असून सांप्रत तो नबाब टोंक याजकडे आहे. पिपळुबावडी हें स्थल नकाशात सापडत नाहीं पण तें चोरु समीपच कोठेंतरी असलें पाहिजे.

(१३१) 'चिरंजीव परशराम होळकर' असें यशवंतराव होळकरांनी उल्लेखिलें असता तसाच

तुमचा त्याचा वाजवी हिसव होउन तुमची वाकी मारनिलेकडे निघाल्यास सरकारातून ताकीद करून देवण्यात येईल. [मगनीराम] कोठारी याचा यैवज तुम्हाकडे पडल्यास तुम्ही फडचा करून देणे.

१. किल्याचे खर्चास ताल्लुके मारचे गांव आहेत त्याजला तुम्ही उपद्रव देउ नये.

नख्ती.	कलमे.
२९७००१	११.

येकुण दोन लाख सत्याणव हजार येक रुपये दर सालाचे अंखाप्रमाणे बंद बसउन यैवज सरकारात अदा करणे व अकरा कलमे लिहिल्या अन्वये वहिवट करून हिसव सरकारात समजावीत जाणे. सदरहू लिहिल्या प्रो सरकारातूनही निभावणी केली जाईल. जाणिजे. छ * २ जिल्हेज. ॥ बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

बार.

लेखांक [१८२] श्री"म्हाळसाकांत- * संवत् १८६९ आषाढ शुद्ध ८

[१६ जुलै १८१२]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर य शवंतराव सुत मल्हारराव हो ळकर)

राजश्री कुवर सिवलाल कादार

तो गरोठ पा रामपुरा गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर. सुमा सलास अशर मयातेन व आलफ. तो मार येथील मामलत सरकारातून साल मारी तुम्हाकडे मख्त्याने आहे [तरी] तो मार येथील गांव तीर्थरूप कैलासवासी [यशवंतराव] बावा साहेब [होळकर] याचे छेत्रीचे[१२९] खर्चा करिता खासगीकडे मोजे साठखेडा व मोजे शेवळी रुपाची येकुण दोन गांव लाउन दिल्हे आहेत. त्यास साल मारी जमीदाराचे विद्यमाने चौकसीचे आन्वये सदरहू दोही गांवचा यैवज मख्त्यात मजरा दिल्हा जाईल. जाणिजे छ * ६ रजब. बहुत काय लिहिणे. (मोर्तब सुद)

बार.

---

(१२९) यशवंतराव होळकर २८ अक्टुबर १८११ रोजीं रामपुऱ्यास वारले. [होकै पृष्ट ११६] तेथें त्यांची जी छत्री आहे तिचें काम या सुमारास संपलें असून ही दोन गांवें तिच्या खर्चासाठीं लाविलीं आहेत.

नजीक मुा ठेउन सडी पल्टणे घेउन पुढे जावे. धुडाड[133] प्रांती किले मजकूरी सरकार आमल बुणगे वगैरे ठेवण्यास प्रशस्त, हरयेक कामास किल्याचा साहेरा राहून रसद येण्याची सोहल्त पडेल म्हणोन कंपुवाल्याचा विचार [ठरून] व या प्राच किलेवाल्यास सूचना लाविली. परंतु त्याणी विचार न करिता बाईसाहेबाचा[134] हुकूम येथे मुकाम करू नये, हीच निकड लावोन तोफा मारण्यास सिद्ध जाहले. तोफ चालू जाहल्यास पुढील इराद्यास कमती पडेल ही सलाह लालसिंग याणे ठेहेरावोन बोढीस न पडता कूच करून गेले. सरकारात सविस्तरे वर्तमान दरपे कळत आहे. ऐसियासी परभारे किले वाल्यानी आपली आकल खर्ची पाडली. यात सरकार तर्फेचा शुभा नवाबाचे मनात काये गेला आसेल? महंमद शाह खां व कंपूवाले सरकारनक्षावर नमूद त्याची हमराई कसी राहिली असेल! रजवाड्यात छलछिद्राचे पाहाणे. ते त्याचे निदर्शनास आलिया वर दवावाचा पर्याये कोणता? याचे मनन तुमचे व राजश्री लालाजी बलाळ याचे ध्यानात न यावे यैसे नाही. इकडे सर्वेपरी आपली खातरी सूक्त आसूक्त सुचविणे तसेच बरोबर राखणे येविसी वडीलपणे तुमच्या भरवसावर व लालाजीबाबाही सर्व जाणोन असता प्रसंगास आसे व्यत्यय टाकून तुमचे दौलतीविसी जपणे याचा देशा वरात बाह्यात्कार प्रस्फोट होण्याची कसर कोणती राहिली? राजश्री नवाब आमिरूद्दौले[135] सर्व विचारे दूरंदेसी. किलेवाले याचे आचारावरून त्याचे मनात दुसरे यावयाचे नाही. कदाचित आले असता त्याचे माथा वोझे व राजश्री नवाब गफूर खां[136] समजवान, तेव्हां वाकडे मोजतील असे नाही. कंपु व फौजेत चहू घरचे प्यार. ते आपलाले जागा आणखी

तो कांहीं काळ शिंदेशाहींत राहून परत होळकराकडे गेला.[Prinsep's Amir Khan page 112, 120, 180, 237, 273, 275.]

(१३३) उदेपुरचें मेवाड, जोधपुरचें मारवाड तसेंच धुढाड हें जयपुरराज्याचें जुनें नांव होय. या नांवाची एक लहान नदी जयपुरराज्याच्या मधोमध वहात असल्यामुळें त्यास हें नांव प्राप्त झालें असावें.

(१३४) लाडाबाई व तुलसाबाई या दोघींच्या नांवाचें पत्र मागें आलें आहे. [लेखांक १७४] त्या दोघीपैकीं 'बाईसाहेब' किंवा 'बयासाहेब' म्हणजे अमकीच असें निश्चित समजत नाही पण 'मातोश्री' हे विशेषण ज्याअर्थी आलें आहे तेव्हां ती बहुषा मल्हारराव होळकर यांची मातोश्री [लाडाबाई] असावी. [लेखांक १८६]

(१३५) नवाब अमिरुद्दौला महमद अमीरखां पठाण पेंढारे.

(१३६) नवाब गफूरखां हा अमीरखा पेंढाऱ्याचा नातेवाईक असून त्याचा जो 'घडा' होळकरशाहींत होता त्याच्या खर्चास हा जावरा महाल होळकरानीं लाविला होता तोच इंग्रजानीं त्याज कडे चालू ठेविला. अशा प्रकारें हें जावऱ्याचें मुसलमानी राज्य अस्तित्वांत आलें व तें होळकरांचें अंकित आहे. [Aitchison vol. IV page 337]

उपरी. तुम्ही राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे नावे पत्र पाठविले ते पावले. मारनिलेनी पत्रान्वये सरकारात अर्थ विदित केला तो श्रवण केला. 'रांगड्याची जमीयत चहूंकडून जमाव होउन हमरा जाले आहेत. स्वारीतून फौजेची मदत व्हावी म्हणोन मसलतीचे तावे सुचउन किल्याविषई खातरीचा पर्याय लिहिला तो कळला.' येसियासी 'जैपूरवाले याजला सरकारचा मामला देणे तो सुरत-ळीत न देता फौजा जमा करून [लडाईचा] इरादा ठेवितात ते पक्षी तुमचे सुचविल्या आन्वयेच विचार घडत आहे. थोडकेच दिवसात रांगड्याचे प्रत्ययास येणे तैसे येईल. रामपुराचे किल्याविषई तुम्ही खातरीने लेहून कळवावे असे नाही. तुमचे सावधानीविषई सरकारात खातरखा भरोसा आहे. जिनसीकडे दारू देविली. सध: गडबडीचा प्रसंग [समजून तुम्ही] दास्तानची दारू देण्याची सला न केली की ठीकच आहे परंतु फौजेत बारूद गोळ्याचा मेळ असावा याकरिता स्वारीतून गोळे पाठउन तुम्हावर दारूची वरात केली आहे. त्याप्रमाणे दारू खरिदी करून राजश्री विठल महादेव [जोग] दिा कुंपू याजकडे पावती करून किल्याकडील वगैरे वर्तमान दरपे सुचवीत जाणे.' रा छ * २३ साबान. सुमा सलास अशर मयातेन व आलफ. ॥' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

पौ श्रा वा १४ भृगुवासर.
[४ सितंबर १८१२]

लेखांक [१८५] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६९ भाद्रपद शुद्ध १४
[२० सितंबर १८१२]

नकल.

राजश्री राज जालमसिंगजी [झाले] गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. जैपूरवाले हमदा [फिसाद] होउन नवाब महंमद शाह[१३२] यासी मुकाबला [केला.] हे वर्तमान कुंपू यास कळताच त्याणी आपले तलबेची आडबीड सोडून नवाबाचे मदतीस दरकूच येताना किले रामपुरे

उधार मल्हारराव का करीत आहेत ? [ले. १८५, १८६, १९०, १९१] होळकरांच्या कैफियतींत याचें नांव आलें आहे पण त्याचा संबंध मात्र उमजत नाहीं

(१३२) हा खान जातीनें अफगान असून अमीरखाच्या पेंढारीं दलास कवायत शिकविण्याचें काम त्याचकडे होतें. अमीरखांच्या सरशीबरोबर त्यानें एक निराळा कुंपू निर्माण केला. या नंतर

मुकाम राहू न देता इसरधावर[१३९] चांदसिंग त्याचे रसदेस अडथळा वगैरे कोणते येक घडले नाही. येविसी सविस्तरे वर्तमान सरकारात कळत गेले. ऐसियास तीर्थरूप मातोश्री बयासाहेबाचा हुकूम पुढे केला. यात नवाब अमीरुदौले याचे मनात विनाकारण व्यत्यय किती आला व महमद शाह खां कंपूवालेसुधा सरकारनक्षावर सख्त ते किल्या नजीक राहू पावले नाहीत. त्याचा दबाव व रवाब किती राहिला! रजवाडी प्रकार छलछद्मास पुरकस पाहणार तसी वर्तनूक करणार. त्याजला येवढी मोठी दरज सापडल्यावर हामराह कसे होणार नाहीत? यात नक्षाची नोक जाउन नवाब अमीरुद्दौले व महंमद शा[ह] खां यास प्रस्थान्याचे कारण पडल्यात कसर कोणती राहिली? तुम्ही व राजश्री लालाजीबाबा सरकार लक्षात इकडील जपणे येथील लोभ रजवाड्यात प्रसिद्ध आसोन लोभाचे जागा किल्यावाल्यानी जाब बदलून केला. या व्यवहारात इकडील खातरी तुमचे राखणे देशावरचे दिसण्यात तथा राहिली न राहिली? याचा विचार तुमच्या व लालाजीबाबाच्या ध्यानी न यावा अशातील [प्रकार] नाही. मातोश्री साहेबाचा हुकूम पोचला त्याचा दस्तायेवजही असेल. तदन्वये प्रसंगानुरूप पुरवणीही घडेल. अस्तु. नीट दिसेल तसे केले. किले मार येथील जप्ती चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे सांगून तो गरोठ येथील घालमेल करण्यात आली. [तिकडील] पैरवी दिसली तैसा बोध ठेवणेही प्राप्त झाले. येथवर येउ नये परंतु दिवसामानाचे विपर्यास! तेव्हां दुरंदेसीचे जागा विशेष लिहिणे ते काये? मुनासब दिसेल तैसे केले असेल. रा छ * २० रमजान. सुा सलास अशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब सुद.

चेखांक [१८७] श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८६९ कार्तिक वद्य १४

[२ दिसंबर १८१२]



राजश्री राव बिसनसिंघजी संस्थान बूंदी गो या.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावे विशेष. वेदमूर्ती राजश्री राजाराम जोसी याचे विाा सरकार यैवज ठरांवात आला. त्या प्रो फडचा व्हावा

(१३९) इसरदा हा गाव बनास नदीच्या पश्चिमेस व सवाई माधवपूरच्या वायव्य दिशेस १० कोसावर आहे

मनात आणिले तर मसलत जड भारी पडून राजवाड्यात दरज दृष्टिस पडल्यास ते आपले काबूस चुकणार नाहीत. याचा अंदेसा तुम्ही [व] लालाजीबाबानी न केल्यास दिवस मानाचे महात्म! आस्तु. सरकारातून किले मारची जप्ती चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे सांगोन पत्रे रवाना जाहली आहेत. सरकारनक्षाचा भार श्री मार्तंडावर.[१३७] त्याचे कृपेने आजपर्यंत निर्वाह जाहला. पुढे आवलंब सर्वेपरी तोच आहे. इतके विस्तारे लिहिण्याचे कारण, आजपावेतो तुमचे जपण्यामुळे पडले नाही. याचे मनन मारनिले सहित राहून मुनासब दिसेल तैसे घडावे. तीर्थरूप मातोश्री बयासाहेबाचा हुकूम किले वाले यास पोहोचला त्याचे पत्र चिठी कांही शाबूद असल्यास जाहला विचार ठीकच मोजण्यात येईल. यास्तव [ते] चिठी पत्र पाठउन द्यावे. रा छ * १२ रमजान. सुा सलास आशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मा सुध.

लेखांक [१८६] श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६९ भाद्रपद वद्य ७
[२७ सितंबर १८१२]

श्रीमंत राजश्री मल्हारराव होळकर याचे पत्र
राज [जालमसिंग] साहेबाचे नावे [आलें] त्याची नकल.

रामराम विनती उपरी. जैपूरवाले यानी नवाब महमदशाह खां यासि भोमगडात[१३८] लडाईचा मुकाबला सुरू केला. त्याचे मदतीस लालसिग कंपूसुधा येताना किले रामपुऱ्या नजीक मुकाम ठेउन सडे पलटणे करून पुढे जावे, बहिर बुणगे किल्या नजीक राहील, त्याचा उपर ठेउन पलटणाकडील रसदेचा पुरावा आसावा, सरकार जागा जाणोन आसा विचार ठराउन किलेदाराकडे सांगून पाठविले. त्यानी आपले जागा हुशारी करून बाईसाहेबाचा हुकूम नाही म्हणोन तोफा फिरउन कंपूवाल्याचा

---

(१३७) जेजूरीचा खंडोबा किंवा श्रीमार्तंड किंवा म्हाळसाकांत उर्फ लक्ष्मीकांत हे होळकराचे कुलदैवत होय. होळकराच्या सिक्यात व पत्रांत श्रीकाराबरोबर तें बहुधा सर्वत्र आलेलें आहे

(१३८) भोमगड हें नकाशांत सांपडत नाही. पण तें टोंक [रामपुरा] परगण्यांत असावें. कारण येथील किल्याचा जीर्णोद्धार होऊन त्यास अमीरगड असें नांव पडलें व तेथें अमीरखां याचा महाल आहे असें वर्णन आलें आहे [Prinsep's Amir Khan, page 67]

ऐसियासी सरकार चाकरीविषई तुमचे लक्ष याचे निदर्शन [मागे] घडत आले, तोच क्रम चालून दिवसेदिवस प्रत्यये यावा, हे मनोगत आसोन वोढीचे [जाब] करण्यात तुम्हास काय प्र[श]स्त वाटले असेल न कळे ! विचार केला तो समजून करून तुटला जाब जाला असे दिसते. असो. साल मजकूरी महालचा यैवज येणे यात गरोठ व नेमणूकी खर्च वगैरे जाईल. राहता मागील हिसेब होउन बाकी देणे निघाली आहे. त्यास पुढे निखालस तुम्हास महाल करणे नाही हे खचित दिसल्यात आले. तेव्हां सरकारातून महालचा बदोबस्त होउन दोन [म]हिन्यात मागील तुमचे कारकीर्दीचा आकार समजून सरकारी बाजवी ऐवज तुम्हा कडे येणे निघेल तो मागील देण्यात वजा जाउन बाकी तुम्हाकडील देणे निघेल त्याची शकल काढून ज्यात तुमचे यैवजाची निर्गती सत्वर घडेल तेच सरकारातून घडण्यात येईल. रा छ * २ जावल. सुरुसन सलास आशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

पौा वैशाख शुाा ९ रवीवार
मुाा छावणी समत १८६९.
[९ मे १८१३]

लेखांक [१८९]   श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख वद्य २
[१७ मे १८१३]

(श्री म्हाळसाकांत चरणी तत्पर य शवतराव सुत मल्हारराव हो ळकर)

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत विनती उपरी. किले रामपुरा प्रांत डुडाड येथील मामलत खासगीचे गांवसुधा बमये किला तुम्हाकडे होती ते दूर करून पेस्तर सन आर्बा आशरचे सालापासोन चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे काम सांगावयाचे ठरून हे पत्र तुम्हास लिहिले असे. तरी तुम्ही पाो मार बमये किला जकीऱ्यासुधा व खासगीचे गांव येथील दखलगिरी न करिता किला जकीऱ्यासुधा महाल चिरंजीवाचे जिमेस करून पावती घेउन हुजूर पाठवणे. रा छ * १६ जमादिलावल. सुाा सलास अशेर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

बार.

यास्तव मारनिले संस्थानी येउन येक मास होउन गेला. त्याजला यैवजाचा ठिकाण लागू न देता आजचे उद्यावर टाकून टाळाटाल होत आहे' म्हणोन सरकारात विदित जाहले. यैसियासी जोसीबावा यासि बोलण्यात आले आहे त्याप्रमाणे यैवजाचा फडचा करून देणे. यावर दिकतीचे जाब करून दिवसगत लागल्यास स्वारींतून राजश्री आनंदराव राजाराम याजला लिहिण्यात आले आहे. त्याप्रमाणे मारनिले संस्थानचे जाग्यात आमल करून वसूल घेतील. येथवर न येता जिनसीकडील यैवज देउन बाकीचा यैवज राजाराम जोसी यांजकडे निकाल करून देणे. सरकारांत चित्ताची[१४०] जोडी चांगली सत्वर पाठउन देणे. रा छ * २७ जिलकाद. सुमा सलास आशर मयातेन व अलफ. [।।] बहुत कायलिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [१८८] श्री [।।] म्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख शुद्ध ३

[३ मे १८१३]

श्री
म्हाळसाकांत
चरणी तत्पर य
शवंतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. सरकारात बोढीचा प्रकार यास्तव कोटे मुकामी राजश्री राज जालमसिंगजी तेथे आसता राजश्री बालाराम आगरवाले व विठल महादेव [जोग] याची रवानगी स्वारीतून जाली व राजश्री नबाब गफूर खां व माधवराव गोविंद तेथेच होते. महालसंबंधी च्यार रुपये उभयेताकडील देणे, त्याचा पर्याय निघोन पुढे आणखी च्यार रुपये घ्यावे येविषई आज्ञा अन्वये कारभारी यानी बोलणे केले. त्यात कोणताही व्यत्यय न आढळता राज जालमसिंघजी याचे म्हणणे दोहीकडील[१४१] जावसाल येकविचारचे घडेल. त्या खात्रीवर हाली नबाब गफूरखा व विठल महादेव [जोग] यांची रवानगी जाली. राजश्री माधवराव गोविंद तेथे होते. मरोठ्या यैवजाबद्दल साल मारी महालचा यैवज येणे तो लाउन देण्यात येईल. [पण] पूर्वसंकेताप्रमाणे आणखी च्यार रुपयाचे काम करावे. याप्रमाणे त्रिवर्गाचे बोलणे पडले आसता कोटे मुकामचा जाब कोणताही न राहता बोढीचा प्रकार बोलण्यात आला.

(१४०) महादजी व दौलतराव शिंद्याप्रमाणे शिकारीचा नाद मल्हारराव होळकरांसही होता असे स्पष्ट होते.

(१४१) शिंदेहोळकर या उभयतांकडील.

आले आहे. त्याप्रमाणे मारनिलेसी बोलोन रामपुरा येथील ठाणेदारास सोडचिठ्या जाउन चिरंजीवाकडे आमला फैला होउन ये ते करावे. रा छ * २९ जावल. सुमा सलास आशर मयातेन व आल्फ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

लेखांक [१९२] श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० जेष्ट शुद्ध १
[३० मे १८१३]



राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत. विनंती उपरी. किले रामपुरा येथील [ठाणे] सरकारातून चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे सांगितले त्याप्रमाणे महाली कारकून रवाना जाला परंतु किल्याची जागा तेव्हा तुमचे पत्राचा आक्षप करतीऊ. ठाण्यास दिकत करू नये म्हणोन तुमची पत्रे ठाणेदारास गेल्याचे श्रवणात आलिया वरून परभारे कारकून रवाना जाले. मा[हा]ल समंधे च्यार रुपये देणे [निघतात] त्यास जागजागाची रुजू ॥ वात होउन आलियावर सरकारचा यैवज मजरा घेण्यात येउन तुमचे यैवजाची शकल निघेल. या अन्वये पेशजी लिहिण्यात आले आहे. रुजूवात होउन आली म्हणजे वेताप्रमाणे यैवजाचाही मार्ग निघून येईल. किले मारी ठाण्यास दिकत न पडता तुम्हाकडील ठाणेदारास निकडपत्रे जाउन दिकत न होता चिरंजीवाकडील आमला फैला होउन ये ते करणे. रा छ * २९ जोवल. सुमा सलास आशर मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनती. (मोर्तब सुद)

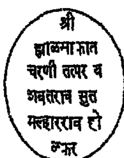
पैा जेष्ट शुा ६ भृगुवासर.
[४ जून १८१३]

लेखांक [१९३] श्री * सवत् १८७० श्रावण वद्य ८
[१९ अगस्त १८१३]

राजश्री लालाजी बलाळ [गुल्गुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. सरकार आज्ञा प्रो जिनसीतून रामगोल बुधेले लोका पो शंभर माणसाची

लेखांक [१९०] श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख वद्य १०
[२५ मे १८१३]

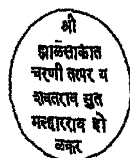


राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. किले रामपुरा येथील मामलत चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे सांगितली आहे. त्याप्रमाणे चिरंजीवाकडे किले मारसहित आमला फैला जाला पाहिजे. महालसंमंधे च्यार रूपये तुमचे देणे [निघते] त्यास महालची रुजूवात होउन आलिया वर यैवजाचीही शकल निघेल म्हणोन पेशजी तुम्हास लिहिण्यात आले[च] आहे. हाली किले मारी कोणेविषई दिकत न ब्हे करिता तुम्हाकडील कारकूनास निकालस पत्रे जाउन परशराम होळकर याजकडे किल्यासहित आमलाची दखलगिरी होय ते करणे. रा छ * २४ जोवल. सुमा सलास आशर मयातेन व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. (मोर्तब सुद)

पैा जेष्ठ सुा ४ त्रितीये प्रहर बुधवार
समत १८६९ मुा छावणी.
[२ जून १८१३]

लेखांक [१९१] श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० जेष्ठ शुद्ध १
[३० मे १८१३]



राजश्री राज जालमसिंघजी [झाले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य. स्नो मल्हारराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावे विशेष. किले रामपुरा येथे चिरंजीव परशराम होळकर याजकडील कारकून ठाणे दखलगिरीस गेला आहे परंतु किल्याची जागा तेव्हां ठाणेदार दिकत करील. महालसंमधे राजश्री लालाजी बलाळ [गुल्गुले] याचे च्यार रूपये देणे त्यास जागजागाची रुजूवात होउन आलियावर सरकारचा यैवज मजरा घेण्यात येउन बाकीचे यैवजाची शकल निघेल म्हणोन पेशजी लिहिण्यात

येकुण रूा पांचसे माधवपूर शिका गुा मल्हारराव नारायेण निा फडनीस याचे विदेमाने पावले. इा छ मिती श्रावण वाा ६ ताा भाद्रपद वाा २ रोज २६. कळावे. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१९६] श्री * संवत् १८६९ अश्विन वद्य ५
[२४ अक्टुबर १८१२]
नकल.

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेाा परशराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. पाो रामपुरा बमये खासगीची जप्ती सरकारातून आम्हा सांगितली. जप्ती चे कामावर कारकून पाठविला. आगोधर जेपुरवाल्याचे वैद्याकरिता आपण बुंधेल्याची माणशे १०० सरकार आज्ञे प्राा बोलाविलेच होते. जप्तीमुळे बुधेल्ही तेथेच राहिले. कारकून व बुंधेल्याकडे पाो मारचे गावा पाो [सायर] चोत्र्या ऐवजी माा राजश्री बापूजी पांडुरंग हस्ते राजेश्री नरसो त्रिंबक व मल्हार नारायेण कारकून निाा बुंधेले याचे माा ऐवज पडला रूये

७५ करवाडया पाो
४५ सोप
७९ उखळाणा
३० बामण्या
५० पचाल्या
२० वांदया
२५ रहादारी पाो
४० ब्रिलोता

३६४||।≡

येकुण तीनसे चवसष्ट रूये पंधरा आणे जिनसीकडे आदा आसे. मिती आश्विन वद्य * ५ दक्षणी. सुमा सलास असर मयातेन व अलफ. समत १८६९. बहुत काये लिहिणे लोभ करावा हे विनंती.

निशाणे किले रामपुऱ्याचे कामगारी आपणाकडील कारकून राजश्री आवाजी कृष्ण नजीक बिजोला[१४९] याचे मुा आले त्याज समागमे पो. त्याचे वीस रोज पो लोकास खर्चास कस्बे पाटणचे मुकामी जुने बूंदी शिका पावणे दोनसे १७५ रूये इकडील कारकून राजश्री मल्हार नारायेण याचे विद्यमाने भरून पावलो. मिती श्रावण वा ८. कळावे बहुत काये लिहिणे ही विनंती. हस्तआक्षर मल्हार नारायेण निा सरकार.

लेखांक [१९४] श्री * संवत् १८७० भाद्रपद शुद्ध ७
[२ सितंबर १८१३]
नकल

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो परशराम होळकर दंडवत विनती उपरी. येथील कुशल ताा छ * ६ रमजान मुकाम नजीक माल्चीवोरदा [?] जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. जिनसी पल्टनचे कूच बिजोल्याहून लाखेरीकडे जाले. दरम्यान मार्गात प्राा पाटण येथील गांवची नुकसानी होईल याचा बंदोबस्त व्हावा म्हणून आपले पत्र व गंगाराम हवालदार येउन फौजेचे घासदाण्याबदल हवालदार याचे विा ठरले १००० रूपये. येकुण येक हजार जुने बूंदी शिका घांसदाण्या बाा गंगारामा चे मार्फतीने पावले आसेत. बहुत काये लिहिणे समत १८६९ हे विनंती.

लेखांक [१९५] श्री * संवत् १८७० भाद्रपद मास
[सितंबर १८१३]

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कमाविसदार गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपर. किले रामपुरा येथे जेपुरवाल्याचे दंग्यामुळे निशान २ आाा १०२ पाा त्याचा वीस रोजा सरकारातून बांधून दिला त्या प्राो पावती महाल चलणी माधवपुर शिका
५०० रूये

१७५ गुाा आवाजी कृष्ण मुाा पाटण तेथे कबज दिल्हे आहे ते रद आसे
३२५ किले मजकूरी गुाा बापूजी पांडुरंग

५००

लेखांक [१९७] श्री * संवत् १८७१ आषाढ वद्य ५
[७ जुलै १८१४]

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. किल्ले रामपुरा येथील मामलत सरकारातून तुम्हाकडे होती. तेथे किल्याचे दास्तान पो तुम्ही जोरी मन फुरोक्त केली. तो यैवज तुम्हापासी जमा माधोपुर सिका ५२८॥।७॥ रूये. येकुण पांच से अठावीस रूये तुम्ही माधवपुर सिका राजश्री वामनराव मल्हार कारकून याचे विाने कंपणीवाल्याकडे देविले ते आम्ही भरून पावलो. मिती आषाढ वा * ५ संमत १८७० मुा किल्ले मार. बहुत काय लिहिणे लोभ कीजे हे विनंती.

लेखांक [१९८] श्री [१८१४]



× हिल व्याज × पासोन चंदी घा × चौधरी वकील यानी केला × × रोजीना तेथे चंदी सवाशे रुपये लागत गेले त्याजला पनास रुपये × × गेला. याज मुळे पागेचे चंदीचा हिसेब पाहता आडीच हजार रुपये घेणे राहिला आहे व दरबारखर्चा बदल रुपये ३००० सरकारातून वरात हुजरातीकडेच लाउन दिल्ही. हा ऐवज दो हपत्यानी खातरखां हावाला चौधरी व वकीलाने घेतला आसोन रा सदरदीन हवालदार व पागनीस याजकडे एवज दिल्हा नाही म्हणोन त्यावरून हे पत्र लिहिलें असे. तरी हुंजरातकडे ऐवज माघ मासचे हप्याचा व वकील चौधरी यानी करार करून गेले आसतां आद्यापि बोभाट आहे हे चांगले नाही. यापूर्वीचे हप्याचा ऐवज येणे त्याचे एवजाकरिता पागा राहिली त्याजला चंदी पौष शुद्ध ११ येकादसी पासोन शे सवासे लागेल तीसी धावी तीही गोष्ट न घडली. पनास रुपये देत गेला असल्यास तितक्याने चदी जालीच नाही. त्याचबद्दल आडीच हजार रुपये घेणे हे त्याजला कवी पावावे! दरबारखर्चाची ऐवजाचा जिमा चौधरी करून गेले आसतां हवलदार व पागनीस याजकडे एवज त्यानी दिल्हा नाही याचे कारण काय! चौधरी [अपूर्ण]

व्यक्तिसूची.

स्थलसूची.

टीपांचें शुद्धीपत्र.

टीप	पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
१	२	१०	हें	हें पत्र
२	२	३	असला	असेल
३	३	२	या पूर्वी	यापूर्वीं
५	४	६	टपका	ठपका.
२५	२६	५	होलकराचे	होळकरांचे
३७	३५	४	मडसमसा वाद	मउसमसावाद
,,	,,	८	संबंधी	संबंधीं
३९	३९	१५	निवाडापत्र	निवाडपत्र
,,	,,	१९	संबंधात	संबंधात
४३	४४	९	पाहिजें	पाहिजे
८५	७१	१	अर्थाचे	अर्थाचें
८९	७९	१	श्रत	श्रत
१०८	१०७	७	अल्लवयी	अल्पवयी
१४८	१४५	२	होते	होतें